

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ARISTOTELIS

DE ARTE RHETORICA

LIBRI TRES.

CAROLO SIGONIO

INTERPRETE.

VENETIIS,

Ex OFFICINA Stellæ Iordani Ziletti.

M D L X V I.

1914
JANUARY 1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

1914

MO
ORNATISS. VIRO

HORATIO MALEGVTO,

PATRICIO REGIENSI,

CAROLVS SIGONIVS S.

*Q*UANTVM ingenium Aristoteles, quantamque ad res omnes, quæ aliqua doctrinæ laude continerentur, inuestigandas, tradendasq; solertiam, atque elegantiam adhibuerit; quanquam nemo est, qui primoribus modo laboris diuinos illius artium omnium commentarios degustarit, se non optime nosse profiteatur; uere tamen pauci sunt, qui rectum de re tanta ferre iudicium queunt. Plerique enim eorum, qui eiusmodi in studio his temporibus elaborant; quod aut græca non intelligant, aut commodius certe latina percipiant; græcos Aristotelis libros haudquaquam attingunt; ijs unis delectantur, qui de græcis quoquo modo conuersi sunt:

a 2 quibus

quibus quidem satis constat, ad doctrinam, uenustatemque Aristotelicam cognoscendam fingi nihil posse peruersius; siquidem qui scripta Aristotelis latinis adhuc litteris expresserunt, ij fere sententiam quidem uix, nitorem uero, acumenque, ac breuitatem illam huius philosophi propriam, nequaquam consequi potuerunt: nimirum quod eorum alij solis uerbis, alij solis sententiis exprimendis intenti, non magnopere de utroque coniungendo officio laborarunt. Etenim qui ea se obstrinxerunt religione, ut singulas uoces eodem, quo græce sunt ordine, referrent, atque quodammodo numerarent; ij se potissimum in illos difficultatum laqueos induere, ut non dicendi solum formulas latinis hominibus inauditas, ac uoces plane barbaras adhibere sæpe coacti sint; uerum ut ineptum quendam etiam, atque obscurum, ac prope ferreum scriptorem ubique repræsentarint: contra uero qui superstitiosum illud uerborum aucupium auersati, totos se concipiendæ, atque explicandæ, quoquo modo, sententiæ dederunt; ij in eo peccarunt, quod uerborum copia omnia dilatare, atque oratorio numero comprehendere uoluerunt: quod ut ipsi assequerentur (neque enim eiusmodi Aristotelis tenuitas ornamenta requirit) multa interdum omiserunt, nonnulla etiam ad perficiendum, ac prope rotundandum ambitum addiderunt: ex quo factum est,

est, ut ex illorum interpretatione propter nimiam ieiunitatem sæpe nullum; ex horum autem propter luxuriantem ubertatem raro commodum sensum eliciamus. Atque his quidem uitiis cum omnes ferme Aristotelis interpretes sunt affecti, tum maxime, qui adhuc libros illius rhetoricos attigerunt; etenim neminem paullo elegantiores inuenias, quin gratiam scribendi Aristotelicam inani uerborum uarietate, & elatiore quodam spiritu persequatur; neminem item paullo prudentiores, quin, ut singula uerba reddat, noua aliquot dicendi genera, immo potius facta quædam latine lingue portenta in Aristotelicam disciplinam inducat: quasi nero aut elegans illa Aristotelis (ut ita dicam) siccitas, nisi corruptis priscis latine orationis formulis apte exprimi; aut exquisita hæc præceptorum grauitas, nisi addendo, demendoque, utq; grandiores sine ratione numerum aucupando, commode representari non possit. Neque uero inficias ibo, quin cum omnis interpretandi ratio lubrica, ac difficilis sit; tum hæc ipsa, quam ego in plerisque desidero, omnium maximis difficultatibus impedita sit; quippe quæ mediam quandam uiam ingressa, extrema illa, de quibus dixi, uitiosa, atque corrupta defugiat, æquam laudem nemo unquam, nisi magnis instructus ad intelligendum, agendumque præsidis, præclare est mea quidem sententia conse-

consequutus . Veruntamen , quoniam res est
præclara , atque doctorum omnium studio , &
exercitatione dignissima ; experietur , si me au-
dierit , unusquisque , quoad licuerit , quantum in
hoc genere aut ingenio consequi , aut diligen-
tia possit . Ac me quidem ut hoc ipsum in tri-
bus præsertim oratoris eius tentarem hoc tem-
pore , animus impulit ; tum ut multorum hoc a
me in Patauino , Bononiensique gymnasio pe-
tentium summis studiis , honestissimisque obse-
querer ; tum uero , ut consilij , iudiciiue huius
de recta interpretandi ratione mei effigiem , si
possem , aliquam adumbrarem ; sic enim eos
uerbi , ut neque diligentiam priorum in singulis
uerbis , quoad res pateretur , reddendis ; neque
spiritum posteriorum in sententia eo , qui à
uerbis dabatur , numero concludenda neglexe-
rim : uerum ut multum de ridicula illorum su-
perstitione , sic non minimum de periculosa ho-
rum in conuertendo libertate detraxerim ; ac ue-
tere demum latinorum in dicendo , quoad eius
fieri potuit , consuetudine conseruata ; non sensa
solum , sed uerba etiam summi rhetoris referre
cum aliqua breuitatis , & cuiusdam quasi in di-
sputando sobrietatis eius æmulatione , conatus
sim . Fecit autem cum summum meum erga te
studium , præstantiss. uir Horati ; tum præci-
puum quoddam de te iudicium , ut meæ huius ,
quæcunque sit , lucubrationis opus uoluerim in
tuo

tuo potissimum nomine diuulgari ; etenim si tribuendum amori in eiusmodi re fuit aliquid ; quem potius hoc munere ornarem , quam te ipsum , quo neminem iampridem habeo , aut amicitiae uetustate coniunctiorem , aut animi erga me propensione superiorem ? si uirtuti ; ea primum nobilitas tua est , ut maximo quoque honore dignissimus uidearis ; ea porro doctrina , ut de toto hoc genere unus præter ceteros possis optime iudicare : cum præsertim satis constet , te cum domi tuæ familiae uetustate , ac maiorum dignitate florere ; tum ab ineunte ætate non in tota solum philosophia magna cum ingenij laude uersatum esse ; uerum (quod raro contingere solet) singularem quandam etiam interiorum harum litterarum notitiam adiunxisse. Vale. BONONIÆ. Idib. Septembr. M D L X V.

ARISTOTELIS

ARTIS RHETORICAE,

Carolo Sigonio Interprete,

LIBER PRIMVS.

Artem Rhetoricam esse.

RHETORICA respondet Dialecticæ; ambæ enim de eiusmodi quibusdã rebus sunt; quæ communes quodammodo sunt omnium ad cognoscendũ, nec ullius scientiæ definitæ: itaque omnes utriusque quodammodo participes sunt; siquidem omnes quadam tenus & exquirere, ac quæstionem tueri; & defendere, atque accusare conantur. Ac ex vulgari quidem multitudine alij temere hæc faciunt, alij propter consuetudinem ab habitu. quoniam autem utroque modo contingit, profecto eadem etiam conficere ratione, & uia licebit; quamobrem enim consequuntur, quod uolunt tum qui consuetudine dicunt, tum qui casu; causam perscrutari licet; id quod demum omnes artis munus esse concesserint.

A

Ar-

Artem rhetoricam ab alijs imperfecte traditam esse .

AC QVI artem quidem hoc tempore orationum componunt, exiguam eius particulam tradiderunt; quia solæ fides artificiosæ; reliqua uero additamenta sunt: at hi de enthymematibus, quod corpus est fidei, nihil dicunt; de ijs uero, quæ sunt extra rem, plurima tradunt: siquidem criminatio, & misericordia, & ira, & eiusmodi affectus animi non de re sunt; uerum ad iudicem referuntur. Quare si in omnibus esset iudicijs, perinde ac in nonnullisq; nunc est ciuitatibus, & præsertim bene constitutis; nihil haberent, quod dicerent: omnes enim partim censent, ita leges oportere iubere; partim uero etiam obseruant, & prohibent, extra rem dicere; quemadmodum etiam in Areopago; recte ita statuentes; neque enim iudicem distorquere oportet, ad iram impellendo, aut inuidiam, aut misericordiam; quia perinde est, ac si quis regulam, qua usus est, torqueat. Præterea uero perspicuum est, controuersantis nihil esse, præterquam ostendere; rem esse, aut non esse; aut factam, aut

aut non factam esse : magna uero , an parua ; aut iusta , an iniusta sit (quæ legislator non enodauit) ipsum nimirum iudicem oportere cognoscere , neque a controuersantibus discere . Ac maxime quidem conuenit, recte conditas leges omnia, quæcunque possunt, ipsas decidere, & quam paucissima ijs, qui iudicant, permittere ; primum, quia unum nancisci, & paucos facilius est, quam multos, qui recte sentiant, & possint leges condere, & ius constituere ; deinde legum lationes longa prouisione animi fiunt ; iudicia uero derrepente ; ut difficile sit, eos, qui iudicant, iustum, ac utile recte reddere ; quod autem omnium maximum est, quia legislatoris iudicium non de parte, neque de præsentibus ; sed de futuris, & de toto est ; concio uero, & iudex de præsentibus iam, ac certis iudicant ; quibus cum & amor demum, & odium, & proprium commodum coniunctum est sæpenumero, ut ueritatem perspicere amplius nequeant ; sed iudicio propria uoluptas, aut dolor officiat . Ac aliarum quidem rerum (quemadmodum dicimus) quam paucissimarum constituere dominum iudicatorem oportet : factum uerò sit, an non factum ; futurum, an non futurum ; sit, an non sit ; iudicatoribus per-

4. ARIST. ART. RHET.

mittere necesse est; neque enim, ut eale-
 gislator prouideat, fieri potest. Quæ, si ita
 habent; sane perspicuum est, quæ sunt ex-
 tra rem eos tradere, qui cetera persequun-
 tur; ut, quid oporteat procæmium, aut nar-
 rationem habere, atque unanquamq; par-
 tium aliarum; quia nihil in ijs præcipiunt
 aliud, quàm quo pacto cuiusdam modi iu-
 dicatorem efficiant: artificiosas uero fides
 haud quaquam attingunt; hoc est, unde
 aliquis enthymematicus erit. Ob hanc
 enim causam (cum eadem ratio, ac uia
 concionum, iudiciorumque sit; cumque
 pulchrior, & ciuiliior concionum tractatio
 sit, quàm contractuum) de illa quidem ni-
 hil loquuntur, de litigando uero præcipere
 omnes conantur; quia minus suppetit, quæ
 extra rem sunt in concionibus dicere; &
 minus malitiosa iuris disputatione concio
 est, sed communior; hic enim iudicator
 propriis de rebus iudicat ita, ut nihil aliud
 opus sit, quàm demonstrare, ita se habere,
 ut ait ille, qui consulit; in iudicijs uero
 non est hoc satis, sed præstat auditorem
 arripere; quia de alienis rebus iudicium
 est: quo fit, ut ad se referentes, & ad gra-
 tiam audientes, controuerfantibus largian-
 tur, non autem iudicent. itaque multis in
 locis (ut modo dixi) lex extra rem dicere
 pro-

prohibet; ibi uero iudicatores ipsi hoc custodiunt satis. Quoniam autem artificiosam methodum circa fides uersari perspicuum est; fides uero demonstratio quædã est, (tum enim fidem habemus maxime, cum demonstratum esse opinamur) est autem oratoria demonstratio enthymema; atque hoc (ut simpliciter dicam) fides est nulla potentior; enthymema uero syllogismus est quidam; de syllogismo uero æque omni uidere dialecticæ est aut ipsius totius, aut partis alicuius; profecto qui maxime potest uidere, ex quibus, & quo modo fiat syllogismus; hic etiam enthymematicus erit maxime; cum assumpserit, in quibusque uersentur enthymemata; & quemadmodum a logicis differant syllogismis; etenim uerum, & simile uero eiusdem est facultatis uidere; quin & homines ad uerum a natura facti sunt satis, & plerunque ueritatem assequuntur: itaque ad probabilia coniicienda aptum esse, eius est, qui ad coniiciendam etiam ueritatem est aptus. Ac quemadmodum quidem ceteri & quæ sunt extra rem ad artem reuocent, & quare potius ad iuris disputationem deflexerint, patet.

Rhetoricam utilem esse.

UTILIS autem est rhetorica; quòd uera, & iusta, natura, meliora sunt, quàm contraria usque adeo, ut, nisi, prout conuenit, iudicia fiant; ex ipsis superari necesse sit; id quod reprehensione dignum est: deinde uero cum nonnullis, neque si exquisitissimam habeamus scientiam, facile est, ab illa persuadere, loquendo; est enim doctrinæ ea, quæ refertur ad scientiam ratio; hoc autem effici non potest; immo ex communibus fides, rationesque ducere necesse est; perinde ut in Topicis de colloquijs cum uulgari multitudine, diximus: præterea uero contrarias res posse persuadere; non aliter atque in syllogismis, oportet; non, ut faciamus utrunque, (neque enim prauas persuadere debemus), sed ne lateat, quo modo se habeat; & ut alium rationibus his iniuste utentem refutare possimus; ac aliarum quidem artium nulla cōtrarias res syllogismo cōcludit; sed Dialectica, & Rhetorica solæ hoc faciunt; quia peræque sunt ambæ contrariorum; subiectæ tamen res non eodem modo se habent; sed semper ueræ, & meliores, natura, facilius syllogismo concludi, meliusque persua-

persuaderi possunt, ut simpliciter dicam: ad hæc absurdum est, si turpe sit, non posse sibi corpore subuenire; oratione uero nō sit turpe; quæ magis hominis propria est, quàm corporis usus. quòd, si quia ualde nocuerit, qui eiusmodi rationum facultate iniuste utatur; & hoc commune est aduersus omnia bona, præter uirtutem; & maxime aduersus ea, quæ utilissima sunt; ut robur, ualeitudinem, diuitias, rei militaris scientiam; hac enim aliquis proderit plurimum, si utatur iuste; & nocuerit, si iniuste. Ac non esse quidem unius cuiusdam generis definiti Rhetoricam; sed perinde ac Dialecticam; eamque utilem esse; perspicuum est: neque fidem facere munus eius esse; sed uidere, quæ in quaque re ad fidem idonea, siue persuasibilia, insint; quemadmodum & in alijs artibus omnibus; neque enim medicinæ est, sanum facere; sed quatenus fieri potest, eatenus perducere; quippe cum & qui non possunt sanitatem consequi, liceat tamen curare recte: ad hæc uero eiusdē esse, uidere & persuasibile, & quod uidetur persuasibile; perinde ac in Dialectica, syllogismū, & qui uidetur syllogismus; neq; enim sophisticus est in facultate, sed in præelectione: uerum hic quidem unus erit ex scientia, alter uero ex

R. VALL.

A 4 præ-

prælectione, orator; ibi uero sophista quidem ex prælectione, dialecticus autem non ex prælectione; uerum ex facultate.

Rhetoricam esse facultatem uidendi, quod idoneum sit ad fidem.

NUNC uero de hac methodo demus operam, ut & quo modo, & ex quibus proposita consequi poterimus; exponamus. Tanquam igitur de integro ordientes reliqua; definito, quid ipsa sit; exequamur. Sit ergo Rhetorica facultas uidendi, quod in quaque re ad fidem idoneum esse contingit; hoc enim nullius alterius est artis munus; quia aliarum unaquæque circa id, quod ipsi subiectum est, docendi uim, ac persuadendi exercet; ut Medicina circa sanabile, & morbosum; & Geometria circa affectus, qui accidunt magnitudinibus; & Arithmetica circa numerum; similiterque reliquæ etiam artes, ac scientiæ: Rhetorica uero de re data (ut ita dicam) existimatur posse persuasibile commentari: quo fit, ut eam circa aliquod genus proprium definitam uim artis exercere negemus.

Fidem

Fidem unam esse artificiosam,
alteram expertem artis.

FIDES autem aliæ carentes arte sunt;
aliæ artificiosæ: carentia uero arte uoco;
quæ nos non peperimus; sed ante erant;
ut testes, quæstiones, syngraphæ, & quæ
sunt generis eiusmodi: artificiosa uero di-
co; quæ per artem, & per nos parere pos-
sumus: quo fit, ut illis quidem uti; hæc
uero inuenire debeamus.

Fides artificiosas esse, demon-
strationem, affectus, & mores.

FIDES autem, quæ ratione pariun-
tur, in tres species diuiduntur; nam aliæ
sunt in moribus eius, qui dicit; aliæ in co,
ut aliquo modo afficiatur ille, qui audit;
aliæ in ipsa ratione, propterea quia demon-
strant, aut demonstrare uidentur. Ac
propter mores quidem; quoties ita dicta
fuerit oratio, ut fide dignum reddat eum,
qui dicit; probis enim assentimur uehe-
mentius, ac citius; cum in omnibus qui-
dem rebus simpliciter; tum uero in qui-
bus

bus certi nihil est, uerum ambigitur; etiam utique: uerum oportet hoc etiam ope orationis usuuenire; non autem, quia anticipatum opinione sit; cuiusdam modi eum esse, qui dicit; neque enim est, perinde ac nonnulli dicendi artifices dicentis probitatem in Arte posuerunt; quasi mores ad fidei uim nihil proficiant; sed potentissimam propemodum (ut ita dicam) fidem obtinent: propter auditores autem; quando ad affectum ab oratione compulsi sint; neque enim eodem modo iudicia facimus dolentes, ac gaudentes; aut amantes, ac odio inflammati; qua de re uel sola conari tradere qui de dicendi arte nunc scribunt, asserimus; atque hæc quidem sigillatim explanabuntur tum, cum de affectibus disputabimus: propter rationes autem assentiuntur, cum uerum, aut quod uideatur, ostenderimus ex iis, quæ in quaque re sint ad fidem, accommodatis. Quoniam igitur fides per hæc fiunt; perspicuum est, tria hæc consequi eius esse, qui concludere syllogismo possit; & qui perscrutari mores, ac uirtutes; & tertio loco qui affectus, quidque singuli sint, & quales nam, & ex quibus excitentur, & quo pacto; ex quo efficitur, Rhetoricam quasi agnatum quiddam esse dialectices; & particulam eius,

eius, quæ de moribus est, disputationis; quam, par est, appellare politicam; itaque suscipit personam politicæ & rhetorica, & ii, qui sibi hanc uindicant; partim propter inscitiam; partim propter arrogantiam; partim propter alias etiam causas humanas; est enim particula quædam dialectices, & similitudo (quemadmodum initio diximus) neutra enim earum de aliqua re definita scientia est, quo pacto se habeat: sed parandarum rationum quædam facultates. Ac de ui quidem earum, & quo modo inter se affectæ sint, ferme disputatum est satis.

Demonstrationem oratoriam enthymemate, & exemplo fieri; & quid eorum utrumque sit.

QV AE uero fides aut demonstrando, aut speciem demonstrationis afferendo, fiunt; ut in dialecticis, una est inductio, altera syllogismus, alia is, qui speciem præ se fert syllogismi; item hic eodem modo; est enim exemplum inductio, enthymema uero syllogismus: uoco autem enthymema oratorium syllogismum; exemplum ue-

ro inductionem oratoriam : omnes autem demonstrando fidem faciunt, aut exempla, aut enthymemata proferentes ; & præter ea quodammodo nihil. Quare, si omnino necesse est, ut syllogismo, aut inductione quodcunque, aut quencunque demonstre-
mus (quod nobis liquet ex Analyticis) utrunque eorum, cum utroq; horum idem esse necesse est. Quid uero inter exemplū, & enthymema intersit ; declaratur ex Topicis ; ibi enim de syllogismo, & inductione ante dictum est ; nempe, cum in multis, & similibus ita se habere ostenditur ; ibi quidem inductionem esse ; hic uero exemplum : at uero, quibusdam existentibus, ex iis effici aliud quid, præter ea ; quia ea sint aut in totum, aut plerunque ; ibi quidem syllogismum ; hic uero enthymema uocari. Neque uero dubium est, quin utrunque bonum species quoque rhetoricæ habeat ; si quidem perinde in his se res habet, ac in Methodicis dictum est ; sunt enim oratoriæ dictiones aliæ exemplares ; aliæ enthymematicæ ; itemq; oratores alii exemplares, alii enthymematici : nec uero minus ad fidem appositæ sunt orationes, quæ exemplis ; sed uehementius perturbant enthymematicæ : causam uero eorum ; & quo modo utroque utendum, sit post

post dicemus : nunc de his ipsis apertius explicemus .

Quæ sit materia , & forma enthymematis .

QVONIAM enim persuasibile est ali cui persuasibile ; atque unum quidem statim est ex se persuasibile , & credibile ; alterum uero , quia ex talibus demonstratum uidetur esse ; nulla uero ars intendit singulare , ut Medicina ; quod Socrati salubre sit , aut Calliæ ; sed , quod tali , aut talibus (hoc enim est artificiosum ; singulare autem infinitum est , & scientia comprehendendi non potest) sane nec rhetorica singulare probabile contemplabitur , ut quod Socrati , aut Hippia ; sed quod talibus ; perinde ac dialectica : etenim illa syllogismum colligit non ex quibuslibet (uidentur enim quædam etiam delirantibus) sed illa quidem ex iis , quæ rationem desiderant ; rhetorica uero ex iis , quæ in consultationem cadere solent : est autem munus eius & de rebus eiusmodi , de quibus consultamus , & artes non habemus ; & inter eiusmodi auditores , qui non per multa con-
tueri , neque altius perspicere possint : con-
sulta-

sultamus autem de iis, quæ in utroque modum se uidentur habere; nam de iis, quæ nequeunt aliter aut facta, aut futura esse, aut se habere; consultat nemo, cum ita opinatur: neque enim aliter, quam ita, potest suadere. Licet autem syllogismo concludere, & colligere alia quidem ex iis, quæ syllogismo ante conclusa sunt; alia uero ex iis, quæ syllogismo non sunt conclusa illa quidem; uerum syllogismum desiderant; quia non sunt probabilia; necesse est autem ex his illud nos commode assequi non posse, propter longitudinem (iudicator enim ponitur esse rudis) hæc uero non esse persuasibilia; quia non ex confesis, neque probabilibus sunt. Quare necesse est, & enthymema, & exemplum de iis esse, quæ euenire possunt ita, ut sæpe etiã se habeant aliter; & ex paucis, & sapenumero paucioribus, quam ex quibus primus syllogismus existit; si quid enim horum fuerit notum, non est opus exponere; ipse enim id adiungit auditor: exempli gratia; quòd Dorieus ludis coronariis uicerit, satis est dicere; quia uicit Olympia: coronarios autem ludos esse Olympia adiungere, nihil attinet; quia notum est omnibus.

Enthymema

Enthymema ex uerisimilibus,
& signis constare, & quid eorum
utrumque sit.

QVONIAM autem pauca sunt necessaria, ex quibus oratorij syllogismi existunt; pleraque enim, de quibus iudicia, & deliberationes sunt possunt etiam aliter se habere; quæ enim agunt, de iis etiam consultant, & commentantur; quæ uero aguntur omnia eiusmodi sunt; & nihil horum, prope dixerim, est ex necessitate; quæ uero plerunq; accidunt, & eueniunt; ex eiusmodi aliis concludantur necesse est; necessaria uero ex necessariis; quod nobis liquet ex Analyticis; sane dubium non est, quin ex quibus enthymemata ducuntur, alia necessaria futura sint, plurima uero plerunque; ducuntur enim enthymemata ex uerisimilibus, & signis adeo, ut utrumque eorum idem esse cum horum utroque necesse sit; uerisimile enim est, quod plerunque sit; non simpliciter tamen, ut definiunt quidam; sed quod in iis rebus, quæ aliter se habere possunt, ita se habet ad id, cui est uerisimile, ut quod est in toto

to ad id, quod est in parte : signorum autem unum ita se habet, ut singularium aliquod ad uniuersale ; alterum uero, ut uniuersale aliquod ad particulare ; horum uero quod necessarium est, tecmerium ; quod non necessarium, caret nomine ; quo distinguatur : ac necessaria quidem dico, ex quibus conficitur syllogismus ; itaque tecmerium signum eiusmodi est ; quia cū solui non posse, quod dictum est, arbitrantur ; tum allatum esse tecmerium arbitrantur, quasi demonstratum, ac terminatum sit ; tecmar enim, & terminus prisca lingua idem ualent. signorum autem unum est, ut singulare ad uniuersale ; perinde ut si quis diceret ; signum esse, quòd sapientes iusti sint, quia Socrates sapiens fuit, & iustus : atque hoc quidem signum est ; solui autem potest, quanuis quod dicitur uerum sit ; quia syllogismo concludi non potest : alterum uero ; ut si quis diceret, signum esse, quòd ægrotet, quia febris laborat ; aut quòd peperit, quia lac habet ; necessarium est, atque ex signis solum tecmerium est ; solum enim, si uerum sit, insolubile est : tertium uero, ut uniuersale ad particulare se habet ; ut si quis dicat, quòd febris laboraret : signum esse, quia frequenter anhelet solui autem & hoc potest, quanuis sit uerum ;

rum; fit enim, ut & qui feбри non laborat, anhelet. Ac quid quidem uerisimile sit, & quid signum, & tecmerium; & quid inter ea intersit, nunc quoque expositum est: dilucidius autem & de his, & propter quā causā alia syllogismo concludi nequeant, alia uero concludantur; in Analyticis disputatum est.

Quæ sit materia, & forma exempli.

EXEMPLVM autem inductionem esse, & cuiusmodi in rebus inductio; diximus: est autem neque ut pars ad totum; neque ut totum ad partem, neque ut totum ad totum; sed ut pars ad partem, simile ad simile, quoties utrumque fuerit sub eodem genere, alterum uero altero notius sit; ueluti, quod Dionysius affectabat tyrannidem, cum postulabat custodes; quia & Pisistratus antea affectans, postulauit custodes, eosque adeptus tyrannidem occupauit; & Theagenes Megaris; & alij, quoscunque sciunt; exemplum omnes fiunt Dionysij, de quo nondum sciunt, propterea ne postulet: hæc autem omnia huic uersali subiiciuntur; qui affectet tyrannidem

B dem

18 ARIST. ART. RHET.
dem custodes postulare . Ac ex quibus qui-
dem ducantur quæ ad demonstrandum ap-
positæ fides uidentur , expositum est .

Verisimilia , & signa ducitum
ex propriis propositionibus , tum
ex locis communibus .

ENTHYMEMATVM autem magna
differentia est , eaque omnes ferme maxi-
me latet , quæ in dialectica quoq; ratione
syllogismorum uersatur ; alia enim eorum
in rhetorica , perinde atque in dialectica
quoque ratione syllogismorum , existunt ;
alia uero in aliis artibus , & facultatibus ,
partim quidem extantibus , partim uero
non dum compertis : quocirca latent audi-
tores , & qui commodius illa attingunt , a
se ipsis recedunt : erit autem apertius quod
dicitur , si pluribus exponetur . Dico autem
dialecticos , & oratorios syllogismos esse ,
de quibus locos dicimus ; hi uero sunt , qui
communiter de iustis , & naturalibus , & de
ciuilibus , & de multis specie differentibus
sunt ; ut maioris , & minoris locus ; neque
enim ex hoc licebit syllogismum colligere ,
aut enthymema proferre de iustis potius ,
quàm

quàm de naturalibus, aut quacunque de re: atqui hæc specie differunt. Propria uero quæ ex propositionibus existunt, quæ in unaquaque specie, genereq; uersantur; ut de naturalibus sunt propositiones, ex quibus neque enthymema, neque syllogismus est de moralibus; itemq; de his aliæ, ex quibus nõ erit de naturalibus; eodemq; modo hoc se habet in omnibus. Et illa quidem nullo in genere prudentem efficient, quia in nulla re subiecta uersantur; hæc uero quo quis in propositiones meliora selegerit, clam aliam scientiam a Dialectica, & Rhetorica fecerit; etenim si in principia inciderit, non amplius Dialectica, & Rhetorica; sed illa demum erit, cuius principia tenet. Maxima uero pars enthymematum ex his formis elicitur, quæ in parte sunt, & propriæ; minor uero ex communibus: ut ergo in Topicis; item hic distinguendæ sunt enthymematum formæ, lociq; ex quibus est assumendum: dico autem formas; proprias in unoquoque genere propositiones; locos uero, æque omnium communes. Ac prius quidem de formis doceamus: uerum genera rhetoricæ primum arripiamus, ut posteaquam, quàm multa ipsa sint, tradiderimus; de his separatim elementa, ac propositiones arripiamus.

Proprias propositiones duci ex finibus trium generum Rhetoricæ, deliberatiuo, iudiciali, demonstratiuo; & quid eorum singula sint.

CETERVM formæ Rhetoricæ tres sunt; quia tot etiam sunt auditores orationum: constat enim ex tribus oratio, ex eo, qui dicit; & re, de qua dicit; & eo, ad quem: finisq; ad hunc, auditorem inquam, refertur. Necesse est autem, ut auditor aut spectator sit, aut iudicator: iudicator uero aut rerum præteritarum; aut futurarum: est autem qui de rebus futuris iudicat, ut concio; qui uero de præteritis, ut iudex; qui uero de facultate, spectator: quare ex necessitate tria sunt genera orationum Rhetoricarum, deliberatiuum; iudiciale; demonstratiuum: deliberationis uero unum est adhortatio, alterum dehortatio; quia semper & qui priuatim suadent, & qui publice cum populo agunt; alterum horum efficiunt: iudicij uero unum accusatio, alterum defensio; quia horum alterum facere necesse est eos, qui con-

tro-

trouersantur : demonstratiui uero unum laus, alterum uituperatio. At uero tempora cuiusque horum sunt : suasori quidē futurum ; quia de futuris suadet, qui aut hortatur, aut dehortatur : litiganti uero, präteritum ; quia de factis semper alter accusat, alter defendit : demonstratiuo uero præsens aptissimum est illud quidem ; quoniam ex iis, quæ insunt, laudant, aut uituperant omnes ; assumunt tamen sæpe etiam präterita, recordantes, & futura, augurantes. Finis autem horum unicuique diuersus est, & tribus quidem triplex : suasori utile, & inutile ; quia suasor tanquam melius suadet, dehortator tanquam deterius dehortatur ; reliqua uero ad hoc simul assumit, aut iustum, aut iniustum, aut honestum, aut turpe : litigantibus iustum, & iniustum ; reliqua uero ad hæc & isti simul assumunt : laudantibus, ac uituperantibus, honestum, ac turpe ; alia uero & isti ad hæc referunt. Esse autem unicuique eum, quem diximus, finem, signum est ; quod ceteris de rebus aliquando non discerant, ut litigator, non esse factum, aut non nocuisse ; at iniuste fecisse, nunquam confitebitur ; neque enim iudicio opus esset : similiter uero qui suadent, cetera sæpenumero abiciunt, se uero inutilia suadere,

dere, aut ab utilibus deterrere haudquam concederent; utrum autem iniustū sit, uicinos in seruitutem adducere etiam nullam iniuriam inferentes, sæpenumero non considerant: similiter uero & qui laudant, & qui uituperant, utiles ne res, an inutiles fecerit, non attendunt; uerum in laude sæpe etiam ponunt, quod proprio neglecto commodo, honesti aliquid gesserit: ueluti Achillem laudant, quod Patroclo sodali opitulatus sit, cum sibi moriendum esse intelligeret, ac uiuere liceret: at eiusmodi mors illi honestior; uita uero utilis fuit. Ex his autem, quæ dicta sunt, apparet; primum, de his rebus propositiones necessario esse habendas; quia tecmeria, & uerisimilia, & signa propositiones sunt oratoriæ; nam omnino syllogismus ex propositionibus constat; enthymema uero syllogismus est, ex iis, quas diximus, propositionibus, constitutus.

Præter propositiones proprias etiam communes esse tenendas.

QVONIAM autem impossibilia gesta esse, aut gestum iri non possunt; sed possibilia; & quæ gesta non sunt, aut non erunt,

erunt, ea aut gesta esse, aut gestum iri non possunt; necesse est, ut & suasor, & litigator, & demonstrator propositiones habeant de possibili, & impossibili; & an factum sit, nec ne; & an erit, nec ne. Iam uero quoniam omnes & qui laudant, atq; uituperant; & qui adhortantur, atque dehortantur; & qui accusant, atque defendunt, non solum quæ dicta sunt demonstrare conantur; sed etiam magnum esse, aut paruum, quod aut bonum est, aut malum; aut honestum, aut turpe; aut iustum, aut iniustum; aut per se proferentes, aut contra inter se comparantes; sane dubium non est, quin & de magnitudine, ac paruitate, & maiori, ac minori, & in uniuersum, & de unoquoque, propositiones habere oportuerit, ut quodnam maius bonum sit, aut minus; aut iniuria, aut ius; similiterque de ceteris. Ac de ijs quidem, quorum necessario sunt comparandæ propositiones, diximus: deinceps uero de unoquoque horum separatim est differendum; nempe, de quibus suasio; & de quibus demonstratiua orationes; tertio uero loco de quibus iudicia sint.

Quinque potissimum de rebus
in genere deliberatiuo consilium
agitari.

A C primum quidem sumendum est,
quibus de bonis, aut malis suaser suadeat;
siquidem non de omnibus, sed de ijs, quæ
& fuisse, & non fuisse contingit: quæ uero
ex necessitate aut sunt, aut erunt, aut esse
non potest, quin sint, aut fuerint, de his
suasio nulla est: neque uero de contingentibus
omnibus (sunt enim quædam bona,
quæ & natura, & a fortuna sunt, ex ijs, quæ
contingit, ut sint, & non; de quibus non
est proclive consilium) uerum de ijs nimirum,
de quibus est consuetudo: eiusmodi
uero sunt, quæ naturam habent, ut ad nos
referantur, & quorum principium originis
est in nobis; eatenus enim consideramus,
quoad inueniamus, administrari ne a nobis
possint, an non possint. Ac singula
quidem diligenter enumerare, & in formas
ea digerere, de quibus soliti sunt agere;
itemq; quod fieri potest; de ijs ad ueritatem
disserere, in præsentem conari non attinet;
quia Rhetoricæ non est artis, sed prudentio-

dentioris; & uerioris; & quia multo plura ei nunc etiam sunt tributa, quam propria contemplatio ferat: quod enim supra etiā diximus, uerum est; Rhetoricam constare tum ex Analytica scientia, tum ex Politica; quæ de moribus est; similem autem esse partim Dialecticæ, partim sophisticis rationibus: quod si quis aut Dialecticam, aut hanc, non ut facultates, sed ut scientias ornare conetur, clam naturam earum euer- tet; dum afferendis ornamentis, transibit ad scientias subiectarum quarundam re- rum; non autem duntaxat rationum: ue- runtamen quæcunque prompta sunt ad explicandum; ac locum præterea meditan- di scientiæ ciuili relinquunt; nunc etiam exponamus. Etenim ea, de quibus omnes deliberant, & de quibus suatores loquun- tur, quæ maxima, ferme quinque numero sunt; hoc est, de parandis pecunijs; & bel- lo; ac pace; item de custodia regionis; & ijs rebus, quæ inuehuntur, & euehuntur; legibusq; instituendis. Ergo qui de parandis pecunijs consilium daturus est, ne ciga- lia ciuitatis nosse debebit, quæ, & quantæ sint; ut si quod desit, adiungatur; & si quod minus sit, augeatur: item sumptus ciuitatis omnes; ut si quis sit superuacua- neus, tollatur; & si quis maior, imminua- tur;

tur; quia non solum ijs, quæ adfunt addendo, locupletiores euadunt; sed etiam de sumptibus detrahendo; hæc autem non solum ex priuatorum negotiorum usu intelligere possumus, uerum eorum etiam, quæ apud alios inuenta sunt, historicum esse ad horum consilium est necesse: de bello autem, & pace; copias nosse ciuitatis, & quantæ iam adsint, & quantæ possint adesse, & quales sint quæ adsint, & si quæ possint accedere; itemque bella, quomodo, & quæ bellarit; neque uero suæ solum ciuitatis, sed etiam finitimorum, has res nosse necesse est; aut etiam quibus cum gloriosum sit, bellum gerere; ut cum potentioribus pax habeatur, cum inferioribus bellum gerere in sua potestate positum sit; & copias, utrum similes, an dissimiles; quia fieri potest, ut ea quoque ex parte, superiore, aut inferiore conditione simus; est autem necesse, earum etiam rerum causa non domestica solum bella, sed etiam aliena notasse, quem euentum habuerint; quia natura comparatum est, ut similia ex similibus oriantur: iam uero de custodia regionis; non ignorare, quo pacto custodiatur, sed & multitudinem nosse custodiam, & formam, & loca præsidiorum, quod facere non potest, nisi qui peritus est regionis,

regionis; ut &, si minor custodia sit, augeatur, & si qua superuacanea, minuat, & opportuna loca potius tueantur: præterea uero de annona, quanta in sumptum satis sit ciuitati, & qualis sit, quæ ibi nascitur; & quæ inuenitur; & quarum rerum exportationis, & quarum importationis indigeant; ut cum his & foedera, & pactiones fiant; duorum enim ne in offensionem incurrant ciues, prouidere necesse est; & qui potentiores, & qui ad hæc utiles sint: ad incolumitatem autem cum hæc omnia per spicere posse necesse est, tum non minimū est, de legum institutione cognoscere; est enim sita ciuitatis salus in legibus; quare necessarium est, scire, quæ sint formæ rerum publicarum, & quales unicuique propriæ sint, & a quibus eueri natura sua queant; tum reip. propriis, tum contrariis; dico autem eueri a propriis, quia præter optimam reip. aliæ omnes & remittendo, & intendendo labefectantur; ut populi dominus non remittendo solum imbecillior euadit, ut ad extremum ad paucorum imperium peruenturus sit, sed etiam nimium intendendo; ut etiam grypitas, & finitas non solum, dum remittuntur, ad medium tendunt, sed etiam, cum nimium grypa, aut sima fiunt, ita nasum afficiunt, ut ne nares

nares quidem esse uideantur : proficit autem ad leges instituendas , non solum , quæ resp. utilis sit , in præteritas intuen- do , cognoscere ; sed etiam alienas , quales quali- bus conueniant , non ignorare ; ex quo per- spicuum est , ad legum lationem ambitus terræ ualere , quia hinc gentium leges con- sequi licet ; ad ciuilia uero consilia eorum , qui res gestas scriptis prodiderunt , histo- rias ; quæ omnia Politicæ , non Rhetoricæ opus sunt . Ac quæ quidem tenere qui sua- furus est , debet , quæ maxima ; tam multa .

Proprias propositiones in de-
liberando duci ex beatitudine , &
partibus eius .

EX QVIBVS uero & de his , & de
aliis adhortari , aut dehortari debet , de-
inde dicamus . Est autem tum priuatim
singulis , tum communiter omnibus pro-
positum quiddam ; in quod intuentes , &
persequuntur , & fugiunt ; atque hoc est
(ut summatim dicam) tum beatitudo ,
tum partes eius . Quamobrem (exempli
gratia) sumamus , quid sit (ut simpliciter
dicam) beatitudo ; & ex quibus partes
eius ;

eius ; de hac enim , & iis , quæ ad eam referuntur , & contrariis ei , & adhortationes , & dehortationes omnes existunt ; quia quæ hanc pariunt , oportet agere ; quæ uero euertunt , aut impediunt , aut contra efficiunt ; non agere .

De beatitudine , & partibus eius ; bonis animi , corporis , & fortunæ ,

SIT ergo beatitudo bona actio cum uirtute ; aut uita se ipsa contenta ; aut uita cum incolumitate iucundissima ; aut firma possessionum , & corporum constitutio , cum facultate rerum harum conseruatrice , atque effectrice ; quia fermè unum horum , aut plura omnes esse beatitudinem fatentur . Si ergo beatitudo est eiusmodi ; necesse est , partes eius esse nobilitatem ; amicorum copiam ; bonorum amicitiam ; diuitias ; liberorum probitatem ; liberorum multitudinem ; bonam senectutem ; item corporis uirtutes , ut ualitudinem , pulchritudinem , robur , magnitudinem , certatricem facultatem ; existimationem , honorem ; bonam fortunam ; uirtu-

tutem, aut etiam partes eius prudentiam, fortitudinem, iustitiam, temperantiam; quia ita maxime se ipso contentus erit, si ei suppetant tum quæ in ipso sunt bona, tum quæ extrinsecus; neque enim alia sunt præter hæc: in ipso uero sunt, quæ in animo sunt, & quæ in corpore; extrinsecus uero nobilitas, & amici, & pecuniæ, & honor: præterea uero conuenire arbitramur facultates, & fortunam adesse; quia hoc modo, uita maxime erit incolumis: sumamus igitur eodem modo, quid horum unumquodque sit. Ac nobilitas quidem est genti, ac ciuitati; indigenas, aut antiquos esse, & primos duces illustres, & ex ipsis multos ortos in iis rebus, quas æmulamur, illustres; priuatim autem nobilitas est aut a uiris, aut a mulieribus; tum legitima ab ambobus origo; tum, ut in ciuitate, primos claros fuisse aut uirtute, aut diuitiis, aut alia rerum earum, quæ in honore sunt; tum multos ex gente illustres fuisse tum uiros, tum mulieres, tum adulescentes, tum senes. Probitas autem liberorum, & multitudo non obscura sunt: est autem reip. probitas liberorum, si multa iuuentus adsit, eaque bona; bona uero ex uirtute corporis, ut magnitudine, pulchritudine, robore, certatrice facultate; animi

animi uero, temperantia, & fortitudo uirtutes iuuenis sunt: priuatim uero liberorum probitas, & multitudo est, proprios liberos multos, & tales adesse, tum feminas, tum mares; feminarum uero uirtus, corporis quidem, pulchritudo, & magnitudo; animi uero, temperantia, & operis studium sine illiberalitate: æque autem & priuatim, & publice tum in uiris, tum in mulieribus danda est opera, ut eiusmodi singula adsint; quibus enim disciplina mulierum uitiosa est, ut Lacedæmoniis, ij dimidia propemodum ex parte, beati non sunt. Diuitiarum uero partes sunt nummi, agri copia, locorum possessiones, itemque suppellectilium possessiones, & pecorum, & mancipiorum, multitudine, & magnitudine, & pulchritudine excellentium: hæc autem omnia & incolumia, & liberalia, & utilia sunt; sunt autem utilia magis, quæ fructuosa; liberalia uero, quæ uoluptatis causa; fructuosa dico, ex quibus uectigalia; uoluptuaria, ex quibus nihil præter usum exigitur, quod quidem æstimandum sit: finis autem incolumitatis est, eo in loco, & eo modo possidere, ut in se sit usus; proprietatis uero, aut contra, quoties in se sit alienatio: dico autem alienationem, largitionem, & uenditionem:

omnino

omnino autem diuitiæ in usu potius, quam in possessione consistunt; actus enim rerum eiusmodi, & usus diuitiæ sunt. Bona existimatio uero est, ab omnibus uirtute præditum iudicari, aut eiusmodi aliquid habere, quod expetant omnes, aut plerique, aut boni, aut prudentes. Honor autem beneficæ est signum existimationis; honorantur autem merito quidem, & in primis, qui beneficium dederunt; ueruntamen honoratur etiam qui potest beneficium dare: beneficium uero est, quod pertinet ad salutem, & ad ea, quæ causâ sunt, ut simus, aut ad diuitias, aut ad aliquod aliorum bonorum, quorum non est facilis comparatio; aut omnino, aut in eo loco, aut aliquando; multi enim ex rebus etiam, quæ paruæ uidentur, honorem adipiscuntur; uerum loca, & occasiones causam afferunt: partes autem honoris sunt sacrificia, monumenta & uersibus, & sine uersibus, præmia, luci, præfessiones, sepulchra, statuae, uictus publici; barbarica, ut adorationes, & excessiones, munera apud quosque pretiosa; est enim donum largitio possessionis, & signum honoris; itaque & qui pecuniarum, & qui honoris studiosi sunt, ipsa appetunt; ambobus enim suppeditant ea, quæ requirunt; est enim possessio, quam expetunt,

experunt ; qui pecuniarum sunt studiosi ; & honorem continet , quem , qui honoris . Corporis autem uirtus , ualerudo ; hac uero est ita , ut expertes morbi sint , qui corporibus utuntur ; multi enim ualent , ut de Herodico fertur , quos nemo ualeitudinis caussa beatos fecerit ; quòd ab omnibus abstineant rebus humanis , aut plurimis . Pulchritudo uero in quaque atate diuersa est ; ac iuuenis quidem pulchritudo est idoneum corpus ad labores habere , tum ad cursum , tum ad uim , & iucundum esse aspectu ad uoluptatem ; itaque quinquertiones pulcherrimi , quia ad uim , & ad uelocitatem simul sunt nati ; uigentis autem , ad labores bellicos , iucundum autem esse uisu , cum terrore ; senis uero , ad labores necessarios idoneum , indolens tamen , quia nihil habeat ex iis , quibus senectus læditur . Robur autem est facultas mouendi alterum , ut uult ; necesse est autem mouere alterum aut trahendo , aut pellendo , aut tollendo , aut deprimendo , aut collidendo ; quare robustus aut omnibus , aut nonnullis horum est robustus . Magnitudinis uero uirtus est , superare proceritate , & altitudine , & latitudine plerisque tanto magis , ut ne tardiores reddat motiones , ob exuperationem . Certatrix uero

C cor-

34 ARIST. ART. RHET.
 corporis uirtus constat ex magnitudine, &
 robore, & uelocitate; etenim uelox est ro-
 bustus; qui enim potest crura proiicere
 quodammodo, & cito mouere, & longe,
 cursor est; qui uero premere, & tenere, pa-
 lastrita; qui uero ictu pellere, pugil; qui
 uero horum utroque, pancratiaſtes; qui
 uero omnibus, quinquertio. Bona ſene-
 ctus autem eſt tarditas ſenectutis cum in-
 dolentia; neque enim, ſi cito ſenſcat, bo-
 na præditus eſt ſenectute; neque ſi uix qui-
 dem, ſed cum dolore; eſt autem & inter
 corporis uirtutes, & fortunæ; etenim, niſi
 expers morbi ſit, ac robuſtus, non carebit
 malo; neque indolens, & longæuius ſine for-
 tuna conſtiterit: eſt autem quædam etiam
 præter robur, & ualeitudinem alia facultas
 longæuitatis; multi enim ſine corporis uir-
 tutibus longæui ſunt; uerum accurata ha-
 rum rerum diſputatio nihil ad præſentia
 pertinet. Multorum amicitia uero, & bo-
 norum amicitia haudquaquam obſcura
 ſunt, definito amico; nempe eiſmodi eſſe
 amicum, qui, quæ bona eſſe alteri arbitra-
 tur, eorum eſt efficiens propter illum: cui
 ergo eiſmodi ſuppetunt multi, multis eſt
 inſtructus amicis; cui uero etiam boni ui-
 ri, probis eſt inſtructus amicis. Bona for-
 tuna uero eſt, quorum bonorum cauſa eſt
 for-

fortuna, ea confici, & suppetere aut omnia, aut plurima, aut maxima: causa autem est fortuna cum nonnullarum rerum, quarum etiam sunt artes, tum multarum arte quoque uacantium, ut quarum natura; quas tamen contra naturam etiam esse contingit; ualeitudinis enim ars est causa; pulchritudinis uero, & magnitudinis natura: omnino uero eiusmodi bona a fortuna sunt, in quibus uersatur inuidia: est autem bonorum etiam, quæ præter rationem, fortuna causa; ut si alii fratres sint deformes, hic uero pulcher; aut si alii non uiderunt thesaurum, hic uero inuenit; aut si uicinum attigit telum, hunc uero nequaquam; aut si non uenit, cum solus quotidie uentitaret, qui uero semel uenerunt, interierunt; hæc enim eiusmodi à bona fortuna profecta omnia existimantur. De uirtute uero (quoniam maxime proprius est, in quo de laudibus agitur, locus) tum, cum de laude uerba faciemus, erit differendum. Ac quæ quidem spectare adhortantes, tanquam futura, aut præsentia; & quæ dehortantes, oportet, perspicuum est; contraria enim sunt his.

De bonis, & utilibus confesis,
quæ ad beatitudinē referuntur.

SED quoniam suafori finis propositus
est utilitas; consultant autem non de fine,
sed de iis, quæ referuntur ad finem; hæc
autem sunt, quæ in actionibus utilia sunt;
utile uero est bonum; sumenda erunt ele-
menta de bono, utiq; simpliciter. Sit er-
go bonum, quod ipsum sui causa sit eli-
gendum: & cuius causa aliud eligimus: &
quod expetunt omnia, aut omnia sensum
habentia, aut mentem, aut si mentem adi-
piscerentur: & quæ mens unicuique dicta-
uerit: & quæ mens, quæ in unoquoque est,
unicuique dictauerit, illud est bonum uni-
cuique: & quo præsentē, bene afficitur, &
se ipso contentum est: & quod se ipso con-
tentum est: & quod res tales efficiendi, ac
custodiendi uim habet: & quod res eiuf-
modi consequuntur: & quæ res contrarias
prohibendi, & quæ interimendi uim ha-
bent; consequuntur autem bifariam; aut
enim simul, aut posterius; ut disciplinam
quidem consequitur scientia, posterius;
ualetudinem uero uita simul: efficiendi
uero uim habent trifariam; alia ut ualere
ualetu-

ualetudinis; alia, ut cibaria ualetudinis;
 alia, ut exercitatio, quia plerumque efficit
 ualetudinem. His autem positis, necesse
 est & adeptiones bonorum, bonas esse, &
 depulsiões malorum; consequens est enim
 illi quidem non habere malum, simul; huic
 uero habere bonum, posterius: & pro mi-
 nore bono maioris adeptio, & pro maiore
 malo, minoris; quo enim excellit maius
 minore, hoc fit eius quidem adeptio, hu-
 ius uero depulsio: quin etiam uirtutes
 bonum esse, necesse est; quia ex his & be-
 ne afficiuntur, qui præditi sunt; & ipsæ bo-
 na efficiendi, atque agendi uim habent;
 de unaquaque uero & quæ, & qualis sit,
 dicendum est separatim: & uoluptatem bo-
 num esse; quia hanc omnia, natura, ex-
 petunt animantia; quare & iucunda, &
 honesta bona esse necesse est; illa enim uo-
 luptatem efficiendi uim habent: honesto-
 rum autem alia iucunda, alia ipsa per se
 eligenda sunt: ut autem de singulis agam,
 hæc bona sint necesse est; beatitudo; quia
 per se eligenda, & se ipsa contenta est, &
 eius causa multa eligimus; iustitia; forti-
 tudo; temperantia; magnanimitas; magni-
 ficentia; & alii habitus tales; quia uirtu-
 tes animi sunt; & ualetudo; & pulchritu-
 do; & quæ sunt eiusmodi; quia uirtutes

corporis sunt, & multas res efficiendi uim habent, ut ualetudo, & uoluptatem, & uitam; itaq; optima res uidetur esse, quia duarum rerum est causa, quæ maximo apud uulgus in pretio sunt; uoluptatis, & uitæ; diuitiæ; quia uirtus est possessionis, & multas res efficiendi uim habet; amicus, & amicitia; quia amicus est per se eligendus, & multas res efficiendi uim habet: honor; existimatio; quia iucunda sunt, & multas res efficiendi uim habent, atque ea plerumque consequitur; ut adsint illa, propter quæ honore afficiuntur: facultas dicendi, agendi; quia eiusmodi omnia uim bona efficiendi habent: item ingenium; memoria; docilitas; solertia; & omnia eiusmodi; quia facultates hæc bona efficiendi uim habent: similiter uero etiam scientiæ omnes, & artes: & uita; quia etiam si nihil boni aliud sequeretur, res est per se eligenda: & iustum; quia quoddam est communiter utile. Atque hæc quidem ferme bona confessa sunt.

De bonis, & utilibus controuersis.

IN controuersis autem ex his syllogismi existent. Cui contrarium est malum, & illud bonum. Et, cuius contrarium inimicis

micis prodest; ut si timidos esse maxime prodest inimicis, sine dubio fortitudo res est maxime ciuibus salutaris. Et omnino quod est contrarium ei, quod inimici uolunt, aut quod latantur; commodum uidetur: itaque recte dictum est; *Certe gaudebit Priamus*: neque uero est ita semper, sed plerumque; nihil enim prohibet, quin idem aliquando aduersariis profit; unde dicitur, mala conciliare homines, quoties idem am bobus noceat. Et, cuius non est nimium; id est bonum; quod uero maius sit, quam oportet, malum. Et cuius caussa multilabores suscepti, aut sumptus facti sunt; quia speciem iam habet boni, taleque iam ut finis existimatur, finisque multarum rerum: finis autem bonum est; unde illa dicta sunt; *Et Priamo famam*: item; *Turpe manere diu est*: & prouerbium illud; *In foribus hy-driam*. Et quod multi expetunt, & de quo certatur, speciem habet; quia quod omnes expetunt, id bonum erat; multi uero, perinde ac omnes uidentur. Et quod est laudabile; quia nemo laudat, quod non est bonum. Et quod inimici, & prauī laudant; quasi enim omnes iam confitentur, si & qui incōmodum acceperunt; quia enim perspicua res est, confitentur: ut etiam prauī, quos amici uituperant, & boni, quos

inimici non uituperant; itaque se conuicio affectos sine causa suspicati Corinthii sunt à Simonide, cum scripsit; *Corinthios non accusat Ilium*. Et quod prudentium aliquis, aut bonorum uirorum, aut mulierum iudicio suo prætulit; ut Vlyssē Minerva; & Helenam Theseus; & Alexandrum Dea; & Achillem Homerus. Et omnino quæ sunt præligenda; præligunt autem faciēda & ea, quæ diximus; & quæ inimicis sunt mala; & quæ amicis bona; & quæ fieri possunt; hæc uero bifariam, tum quæ fiunt; tum quæ facile fiunt: facilia uero, quæ sine molestia, aut breui tempore; quia difficile definitur aut molestia, aut longitudine temporis. Et si ita, ut uolunt; uolunt autem uel nihil mali, uel minus, quam boni; hoc autem erit, si aut lateat pœna, aut certe sit modica. Et quæ sunt propria. Et quæ nullius. Et eximia; quia honor ita suppetit magis. Et quæ conteniunt ipsis; qualia sunt; quæ pro genere, opibusque conueniunt. Et quæ sibi putant deesse; quanuis sint exigua; quia nihilo secius ea præligunt faciēda. Et quæ ad conficiendum facilia sunt; quia fieri possunt, tanquam facilia: ad conficiendum uero facilia sunt, & quæ omnes, aut plerique, aut pares, aut inferiores recte gesserunt. Et

in

in quibus gratificabuntur amicis, aut molestiam afferent inimicis. Et quæ administranda præligunt ii, quos admirantur; & in quibus ingeniosi sunt, ac periti; facilius enim putant, se recte gesturos. Et quæ pilis nemo; quia sunt laudabilia magis. Et quorum sunt appetentes; quia non solum iucundum, sed etiam melius uidetur. Et in quibus præcipue singulitales; ut uictoria cupidi, si uictoria aderit; honoris, si honor; pecuniarum, si pecunia; & alii eodem modo. Ac de bono quidem, & utili; ex his depromendæ fides sunt.

De maiore, ac minore bono, ac utili.

QVONIAM autem sæpenumero cōfitentes utrunque utile esse, de eo controuerfantur; quod magis sit; deinceps de maiore bono, & magis utili differendum est. Sic ergo quod superat, tantum, & amplius; quod superatur uero id, quod inest: ac maius quidem semper, & plus præ minori; magnum uero, & paruum, & multum, & paucum præ multarum rerum magnitudine; & quod superat quidem, magnum; quod deficit uero, paruum; & multum, &

tum, & paucum eodem modo. Quoniam igitur bonum dicimus & quod ipsum sui causa, & non alterius est eligendum: & quod omnia appetunt: & quod mentem, ac prudentiam adepta eligerent: & quod efficiendi, & quod custodiendi vim habent: & quod quæ sunt eiusmodi consequuntur: id autem cuius causa, finis est; finis autem est, cuius causa cetera: huic uero bonum, quod erga ipsum hæc passum est; sane necesse est, quæ plura sunt uno, aut paucioribus, adnumerato uno, aut paucioribus; maius item bonum esse; quia superat; quod autem inest, superatur. Et si maximum maximo præstet, etiam ipsa ipsis; & si omnia ipsa ipsis, etiam maximum maximo; ut, si maximus uir maxima muliere maior, etiam omnino uiri mulieribus maiores; & si uiri omnino mulieribus maiores, etiam uir maximus maxima muliere maior: proportionem enim habent exuperantiæ generum, & rerum, quæ in eis sunt, maximarum. Et quando huic quidem illud fuerit consequens, hoc autem illi nequaquam; consequitur autem aut simul, aut deinceps, aut facultate; inest enim usus consequentis in alterius; consequitur autem simul ualetudinem uita, hæc uero eam nequaquam; posterius autem disciplinam scientia;

tia & facultate uero, sacrilegium surreptio-
quia qui sacrilegium fecerit, etiam surri-
puerit. Et quæ maius ipso superant, ma-
iora; quia & quod maius est, superent ne-
cesse est. Et quæ maioris boni efficiendi
uim habent, maiora; hoc enim erat maio-
ra efficiendi uim habere. Et cuius efficiens
maius, eodem modo; si enim salubre eli-
gendum est magis iucundo, & maius bo-
num est; etiam sanitas iucunditate erit ma-
ior. Et quod magis est eligendum propter
se eo, quod non propter se, ut robur salu-
bri; illud enim non sui causa, hoc uero
sui; idque erat bonum. Et si unum quidem
sit finis, alterum uero non finis; hoc enim
alterius causa, illud uero sui, ut exercita-
tio causa bonæ affectionis corporis. Et
quod minus indiget altero, aut alteris; quia
se ipso contentum est magis: minus uero
indiget, quod paucioribus, aut faciliori-
bus indiget. Et quoties unum quidem sine
altero non sit, aut non possit fieri, alterum
uero sine illo; est enim seipso contentum
magis, quod non indiget; quare maius bo-
num uidetur. Et si sit principium, alte-
rum uero non principium. Et si sit causa,
alterum uero non causa; propter eandem
rationem; quia sine causa, aut principio
non potest esse, aut fieri. Et ex duobus
princi-

principiis, quod a maiori principio; maius. Et ex duabus causis, quod a maiori causa; maius. Et uicissim ex duobus principiis, quod est maioris principium; maius. Et ex duabus causis, quod maioris est causa; maius. Perspicuum est igitur ex his, quae dicta sunt, utroque modo, maius posse apparere; etenim si unum principium sit, alterum non principium, maius esse existimabitur. Et si non principium, alterum uero principium; quia finis maior est, & non principium; ut Leodamas cum Callistratum accusaret; dixit, qui consilium dedit eo, qui patrauit, magis peccasse; quia factum non fuisset, nisi consilium dedisset: iterum uero cum Chabriam; eum, qui patraisset, eo, qui consilium dedisset; quia huius rei causa consilium dant, ut agant. Et rariora copiosis, ut aurum ferro, cum minus utile sit; quia maior est possessio, propterea quia difficilior est. Alio uero modo copiosa raris; quia usus praestat; quod enim saepe; praestat ei, quod raro; unde dicitur; *Optima quidem aqua*. Et omnino difficiliora facilioribus; quia rariora. Alio uero modo faciliora difficilioribus; quia se habent ita, ut uolumus. Et cuius contrarium maius. Et cuius priuatio maior. Iras non uirtute. Et uitium non uirtute,

tio, maius; quia illa fines, hæc non fines.
Et quorum opera honestiora, aut turpiora ipsa maiora. Et quorum uitia, aut uirtutes maiores; etiam opera maiora: quoniam ut causæ, atque principia, item euentus; & ut euentus, item causæ, atque principia. Et quorum exuperantia magis eligenda; aut magis honesta; ut exquisite uidere eligendum est magis; quàm odorari; quare aspectus, quàm odoratus: & sodalium studiosum esse potius, quàm pecuniarum honestius est; quare studium etiam sodalium, quàm studium pecuniarum. Et contra; meliorum exuperantiæ, meliores; & honestiorum, honestiores. Et quorum cupiditates honestiores, & meliores; quia maiores appetitiones maiorum rerum sunt semper. Et honestiorum, aut etiam meliorum cupiditates; meliores, aut honestiores; propter eandem rationem. Et quorum scientiæ honestiores, aut magis probæ; etiam res honestiores, & magis probæ; ut enim se habet scientiæ, item ueritas: præcipit autem unaquæque eam, quæ sui est. Et scientiæ rerum magis probarum, & honestiorum, ex proportionem; propter eandem rationem. Et quod iudicarent, aut iudicarunt prudentes aut omnes, aut uulgares, aut plerique, aut optimi

mi bonum, aut maius esse; id ita se habere necesse est aut simpliciter, aut si pro prudentia iudicassent: est autem hoc commune etiam in aliis; etenim quid, & quantum, & quale perinde se habet, ac scientia, prudentiaq; præscripserit. Sed de bonis diximus; definitum est autem bonum id esse, quod prudentiam adeptæ res unaquæque eligeret; ex quo perspicuum est, & maius id esse, quod magis prudentia dicat. Et quod melioribus inest, aut simpliciter, aut quatenus sunt meliores, ut fortitudo robore. Et quod eligeret melior, aut simpliciter, aut quatenus melior est; ut iniuriam accipere potius, quam inferre; hoc enim iustior eligeret. Et iucundiora minus iucundis; quia iucunditatem omnia persequuntur, ipsiusque causa cupiunt iucunditate perfundi: his autem & bonum, & finis est definitus; iucundiora uero sunt, & quæ minus molesta, & quæ diutius sunt iucunda. Et honestiora minus honestis; honestum enim est aut quod est iucundum, aut quod propter se eligendum. Et quorû ipsi sibi ipsis, aut amicis causa esse cupiunt magis, hæc maiora sunt bona; quorum uero minime; maiora mala. Et diuturniora minus diuturnis. Et firmiora infirmioribus; præstat enim usus eorum quidem;

tem-

tempore; horum uero, uoluntate; quoties enim uelint, præsto est magis rei firmatus. Et ut ex coniugatis, & similibus casibus, item alia consequuntur: ut si fortiter, honestius, & magis eligendum est, quàm temperanter; etiam fortitudo magis eligenda, quàm temperantia; & fortem esse, quàm temperantem esse. Et quod omnes eligunt, eo, quod non omnes. Et quod plures, quàm quod pauciores; bonum enim erat, quod omnes expetunt: quare etiam maius, quod magis. Et quod controuersantes, aut inimici, aut iudicantes, aut quos hi iudicant; illud enim perinde est, ac si omnes assererent; hoc uero, ac si potentes, atque scientes. Et aliquando quidem, quod omnes participant, maius est; quia dedecus est non participare: aliquando uero, quod nemo; aut quod pauci; quia rarior res est. Et laudabiliora; quia sunt honestiora. Et quorum honores maiores, eodem modo; honor enim ut pretium quoddam est. Et quorum multæ maiores. Et quæ confessis, aut iis, quæ magna uideantur; maiora. Et eadem in partes diuisa; maiora uidentur; plurium enim exuperantia uidetur: unde etiam poeta inquit; illam Meleagro, ut exurgeret persuasisse, exponentem; *Quot mala mor-*

*mortales subeant; quorum oppida capta; Et
populum sternunt; tectisque incendia miscent,
Abripiunt alij natos. Et componere, &
coedificare; more Epicharmi; cum pro-
pter eandem causam, ac diuisio; quia com-
positio exuperantiam multam offendit;
tum quia principium rerum magnarum,
& causa uidetur. Quoniam autem diffi-
cilia, & rariora maiora; etiam occasio-
nes, & ætates, & loca, & tempora, & fa-
cultates magnitudinem afferunt; si enim
supra opes, & supra ætatem, & supra pa-
res, & si ita, aut ibi, aut tunc; magnitudi-
nem habebit, & rerum honestarum, & bo-
narum, & iustarum, & contrariarum: un-
de & epigramma in Olympionicem; *Du-
ram humeris corbem gestans paulo ante fere-
bam Ex Argo pisces sedulus ad Tegeam: &
Iphicrates se ipsum laudauit, inquiring;
Ex quibus hæc affuerunt. Et natiua ascitis;
quia difficiliora: unde etiam poeta inquit;
Ipse a me doctus sum. Et rei magnæ maxi-
ma pars, ut Pericles cum funebrem oratio-
nem haberet, iuuentutem ex ciuitate su-
blatam esse, perinde ac si uer ex anno exem-
ptum fuisset. Et quæ in maiore necessti-
te utilia; qualia quæ in senectute, & mor-
bis. Et ex duobus quod est propinquius
fini. Et quod huic, quàm simpliciter. Et
possibile**

possibile impossibili; quia illud sibi, hoc uero non item. Et quæ in fine uitæ; quia quæ ad finem fines sunt magis. Et quæ ad ueritatem pertinent iis, quæ ad opinionem: eius uero quod ad opinionem, terminus est, quod, si latiturus esset, non eligeret: itaque beneficium accipere, quam dare, magis eligendum uidetur; quia illud, etiam si lateat, eliget; beneficium autem dare, si lateat, electurus non uidetur. Et quæcunque esse magis, quam existimari uolunt; quia ad ueritatem pertinent magis: itaque iustitiam etiam rem paruam inquirunt esse, quia existimari. quam esse, eligendum est magis; ualitudinem autem nequaquam. Et quod ad multas res utilius est; ut ad uiuendum, & bene uiuendum, & uoluptatem, & res honestas administrandas: itaque & ualetudo, & diuitiæ maxima esse existimantur; quia hæc continent omnia. Et quæ minus molesta, & quæ cum uoluptate sunt; quia plura uno sunt; quo fit, ut & uoluptas bonum sit, & indolentia. Et ex duobus, quod eodem adiunctum est, maius totum reddit. Et quæ non latent, cum ad sunt, quam quæ latent; hæc enim ad ueritatem pertinent: itaque diutem esse maius bonum uidebitur, quam existimari.

D Et

tum, & paucum eodem modo. Quoniam igitur bonum dicimus & quod ipsum sui causa, & non alterius est eligendum: & quod omnia appetunt: & quod mentem; ac prudentiam adepta eligerent: & quod efficiendi, & quod custodiendi vim habet: & quod quæ sunt eiusmodi consequuntur: id autem cuius causa, finis est; finis autem est, cuius causa cetera: huic uero bonum, quod erga ipsum hæc passum est; sane necesse est, quæ plura sunt uno, aut paucioribus, adnumerato uno, aut paucioribus; maius item bonum esse; quia superat; quod autem inest, superatur. Et si maximum maximo præstet, etiam ipsa ipsis; & si omnia ipsa ipsis, etiam maximum maximo; ut, si maximus uir maxima muliere maior, etiam omnino uiri mulieribus maiores; & si uiri omnino mulieribus maiores, etiam uir maximus maxima muliere maior: proportionem enim habent exuperantiæ generum, & rerum, quæ in eis sunt, maximarum. Et quando huic quidem illud fuerit consequens, hoc autem illi nequaquam; consequitur autem aut simul, aut deinceps, aut facultate; inest enim usus consequentis in alterius; consequitur autem simul ualitudinem uita, hæc uero eam nequaquam; posterius autem disciplinam scientia;

tia & facultate uero, sacrilegium surreptio:
quia qui sacrilegium fecerit, etiam surri-
puerit. Et quæ maius ipso superant, ma-
iora; quia & quod maius est, superent ne-
cesse est. Et quæ maioris boni efficiendi
uim habent, maiora; hoc enim erat maio-
ra efficiendi uim habere. Et cuius efficiens
maius, eodem modo; si enim salubre eli-
gendum est magis iucundo, & maius bo-
num est; etiam sanitas iucunditate erit ma-
ior. Et quod magis est eligendum propter
se eo, quod non propter se, ut robur salu-
bri; illud enim non fui causa, hoc uero
fui; idque erat bonum. Et si unum quidem
sit finis, alterum uero non finis; hoc enim
alterius causa, illud uero fui, ut exercita-
tio causa bonæ affectionis corporis. Et
quod minus indiget altero, aut alteris, quia
se ipso contentum est magis: minus uero
indiget, quod paucioribus, aut faciliori-
bus indiget. Et quoties unum quidem sine
altero non sit, aut non possit fieri, alterum
uero sine illo; est enim seipso contentum
magis, quod non indiget; quare maius bo-
num uidetur. Et si sit principium, alte-
rum uero non principium. Et si sit causa,
alterum uero non causa; propter eandem
rationem; quia sine causa, aut principio
non potest esse, aut fieri. Et ex duobus
princi-

principiis, quod a maiori principio; maius. Et ex duabus causis, quod a maiori causa; maius. Et uicissim ex duobus principiis, quod est maioris principium; maius. Et ex duabus causis, quod maioris est causa; maius. Perspicuum est igitur ex his, quae dicta sunt, utroque modo, maius posse apparere; etenim si unum principium sit, alterum non principium, maius esse existimabitur. Et si non principium, alterum uero principium; quia finis maior est, & non principium; ut Leodamas cum Callistratum accusaret; dixit, qui consilium dedit eo, qui peccauit, magis peccasse; quia factum non fuisset, nisi consilium dedisset: iterum uero cum Chabriam; eum, qui peccasset, eo, qui consilium dedisset; quia huius rei causa consilium dant, ut agant. Et rariora copiosis, ut aurum ferro, cum minus utile sit; quia maior est possessio, propterea quia difficilior est. Alio uero modo copiosa raris; quia usus praestat; quod enim saepe; praestat ei, quod raro; unde dicitur; *Optima quidem aqua*. Et omnino difficiliora faciliioribus; quia rariora. Alio uero modo faciliiora difficilioribus; quia se habent ita, ut uolumus. Et cuius contrarium maius. Et cuius priuatio maior. Et uirtus non uirtute. Et uitium non uirtute,

tio, maius; quia illa fines, hæc non fines. Et quorum opera honestiora, aut turpiora ipsa maiora. Et quorum uitia, aut uirtutes maiores; etiam opera maiora: quoniam ut causæ, atque principia, item euentus; & ut euentus, item causæ, atque principia. Et quorum exuperantia magis eligenda; aut magis honesta; ut exquisite uidere eligendum est magis; quàm odorari; quare aspectus, quàm odoratus: & sodalium studiosum esse potius, quàm pecuniarum honestius est; quare studium etiam sodalium, quàm studium pecuniarum. Et contra; meliorum exuperantiæ, meliores; & honestiorum, honestiores. Et quorum cupiditates honestiores, & meliores; quia maiores appetitiones maiorum rerum sunt semper. Et honestiorum, aut etiam meliorum cupiditates; meliores, aut honestiores; propter eandem rationem. Et quorum scientiæ honestiores, aut magis probæ; etiam res honestiores, & magis probæ; ut enim se habet scientiæ, item ueritas: præcipit autem unaquæque eam, quæ sui est. Et scientiæ rerum magis probarum, & honestiorum, ex proportionem; propter eandem rationem. Et quod iudicarent, aut iudicarunt prudentes aut omnes, aut uulgares, aut plerique, aut opti-

mi

mi bonum, aut maius esse; id ita se habere necesse est aut simpliciter, aut si pro prudentia iudicassent: est autem hoc commune etiam in aliis; etenim quid, & quantum, & quale perinde se habet, ac scientia, prudentiaq; præscripserit. Sed de bonis diximus; definitum est autem bonum id esse, quod prudentiam adeptæ res unaquæque eligeret; ex quo perspicuum est, & maius id esse, quod magis prudentia dicat. Et quod melioribus inest, aut simpliciter, aut quatenus sunt meliores, ut fortitudo robore. Et quod eligeret melior, aut simpliciter, aut quatenus melior est; ut iniuriam accipere potius, quam inferre; hoc enim iustior eligeret. Et iucundiora minus iucundis; quia iucunditatem omnia persequuntur, ipsiusque causa cupiunt iucunditate perfundi: his autem & bonum, & finis est definitus; iucundiora uero sunt, & quæ minus molesta, & quæ diutius sunt iucunda. Et honestiora minus honestis; honestum enim est aut quod est iucundum, aut quod propter se eligendum. Et quorum ipsi sibi ipsis, aut amicis causa esse cupiunt magis, hæc maiora sunt bona; quorum uero minime, maiora mala. Et diuturniora minus diuturnis. Et firmiora infirmioribus; præstat enim usus eorum quidem;

tem-

tempore; horum uero, uoluntate; quoties enim uelint, præsto est magis rei firmæ usus. Et ut ex coniugatis, & similibus casibus, item alia consequuntur: ut si fortiter, honestius, & magis eligendum est, quàm temperanter; etiam fortitudo magis eligenda, quàm temperantia; & fortem esse, quàm temperantem esse. Et quod omnes eligunt, eo, quod non omnes. Et quod plures, quàm quod pauciores; bonum enim erat, quod omnes expetunt: quare etiam maius, quod magis. Et quod controuersantes, aut inimici, aut iudicantes, aut quos hi iudicant; illud enim perinde est, ac si omnes assererent; hoc uero, ac si potentes, atque scientes. Et aliquando quidem, quod omnes participant, maius est; quia dedecus est non participare: aliquando uero, quod nemo; aut quod pauci; quia rarior res est. Et laudabiliora; quia sunt honestiora. Et quorum honores maiores, eodem modo; honor enim ut pretium quoddam est. Et quorum multæ maiores. Et quæ confesis, aut iis, quæ magna uideantur; maiora. Et eadem in partes diuisa; maiora uidentur; plurimum enim exuperantia uidetur: unde etiam poeta inquit; illam Meleagro, ut exurgeret persuasisse, exponentem; *Quot mala mor-*

*mortales subeant ; quorum oppida capta ; Et populum sternunt ; tectisque incendia miscent , Abripiunt alij natos . Et componere , & cœdificare ; more Epicharmi ; cum propter eandem causam , ac diuisio ; quia compositio exuperantiam multam ostendit ; tum quia principium rerum magnarum , & causa uidetur . Quoniam autem difficiliora , & rariora maiora ; etiam occasiones , & ætates , & loca , & tempora , & facultates magnitudinem afferunt ; si enim supra opes , & supra ætatem , & supra pares , & si ita , aut ibi , aut tunc ; magnitudinem habebit , & rerum honestarum , & bonarum , & iustarum , & contrariarum : unde & epigramma in Olympionicem ; *Duram humeris corbem gestans paulo ante ferebam Ex Argo pisces sedulus ad Tegeam : & Iphicrates se ipsum laudauit , inquiring ; Ex quibus hæc affuerunt . Et natiua ascitis ; quia difficiliora : unde etiam poeta inquit ; Ipse a me edoctus sum . Et rei magnæ maxima pars , ut Pericles cum funebrem orationem haberet , iuuentutem ex ciuitate sublatam esse , perinde ac si uer ex anno exemptum fuisset . Et quæ in maiore necessitate utilia ; qualia quæ in senectute , & morbis . Et ex duobus quod est propinquius fini . Et quod huic , quàm simpliciter . Et possibile**

possibile impossibili; quia illud sibi, hoc uero non item. Et quæ in fine uitæ; quia quæ ad finem fines sunt magis. Et quæ ad ueritatem pertinent iis, quæ ad opinionem: eius uero quod ad opinionem, terminus est, quod, si latiturus esset, non eligeret: itaque beneficium accipere, quàm dare, magis eligendum uidetur; quia illud, etiam si lateat, eliget; beneficium autem dare, si lateat, electurus non uidetur. Et quæcunque esse magis, quàm existimari uolunt; quia ad ueritatem pertinent magis: itaque iustitiam etiam rem paruum inquit esse, quia existimari. quàm esse, eligendum est magis; ualitudinem autem nequaquam. Et quod ad multas res utilius est; ut ad uiuendum, & bene uiuendum, & uoluptatem, & res honestas administrandas: itaque & ualetudo, & diuitiæ maxima esse existimantur; quia hæc continent omnia. Et quæ minus molesta, & quæ cum uoluptate sunt; quia plura uno sunt; quo fit, ut & uoluptas bonum sit, & indolentia. Et ex duobus, quod eadem adiunctum est, maius totum reddit. Et quæ non latent, cum ad sunt, quàm quæ latent; hæc enim ad ueritatem pertinent: itaque diutem esse maius bonum uidebitur, quàm existimari.

D Et

Et quod carum est, & aliis quidem solum; aliis vero cum aliis: quo fit, ut non æque plectatur, si quis altero præditum oculo excacauerit, ac si duobus; quia rem caram eripuit. Atque ex quibus quidem fides ducere adhortando, ac dehortando conueniat, ferme expositum est.

Respublicas cognoscendas esse suadenti.

MAXIMUM autem, ac potentissimum omnium est, ut persuadere; & egregie consilium dare possimus; respublicas omnes assumere, & instituta cuiusque, ac leges, utilitatesque distinguere; persuadentur enim omnes utilitate: utile autem est id, quod remp. conseruat: principatus autem est ipsum principis edictum: principatus uero pro rebus publicis sunt distincti; quot enim respublicæ, tot & principatus: sunt autem respublicæ quattuor; populi dominatus; paucorum; optimatum; iunius: quare quod principatum obtinet, & iudicium; harum sane pars, aut totum existet. Est autem popularis status respublica, in qua sorte mandant magistratus: paucorum uero, in qua, qui censu; optimatum autem,

tem, in qua, qui disciplina; disciplinam, uero uoco, quæ lege constituta est; nam, qui legibus steterunt, in optimatum rep. præsumunt: hos autem optimos uideri necesse est, unde hoc quoque nomen assumpsit. unius uero secundum nomen est, in qua, unus rerum omnium princeps est; harum autem quæ descriptionem aliquam habet, regnam; indefinita uero, tyrannis. Ac sane cuiusque reip. finem non ignotum esse oportet; quia eligunt quæ ad finem: est autem populi quidem finis, libertas; paucorum uero, diuitiæ; optimatum autem disciplina, & leges; tyrannidis autem custodia: ex quo perspicuum est, quæ ad finem cuiusque pertinent instituta, leges, utilitatesque distinguendas esse; siquidem eligunt ad hunc referentes. Quoniam autem fides non solum demonstratiua, sed etiam morata oratione fiunt (quia enim cuiusdammodi uidetur orator, fidem habemus, id est si bonus uideatur, aut bene uolus, aut uterque) sane reip. cuiusque instituta tenere debemus; mores enim cuiusque aptissimos esse ad persuadendum apud unamquamque necesse est: hi uero ex iisdem comparabuntur; mores enim ex prælectione elucet, prælectio uero refertur ad finem. Ac quæ quidem affectant

52 A R I S T. A R T. R H E T.
da sint eis, qui adhortantur, tanquam futura, aut præsentia; & ex quibus fides de utili sint sumendæ; itemque de rerum moribus, ac legibus; & ex quibus; & quomodo abundabimus, quatenus præsentia aptum est tempori, dictum est; nam in Politicis hæc tractata sunt diligentius.

Proprias propositiones in laudando, & uituperando duci ab honesto, ac turpi, & uirtute, ac uitio, & quæ ipsa sint.

P O S T hæc autem dicamus de uirtute, ac uitio, & honesto, ac turpi; hæc enim proposita sunt laudatori, ac uituperatori: sic enim ut de his disputantes, simul & illa aperiamus, ex quibus cuiusdammodi secundum mores iudicabimur, quæ secunda fides erat: ex iisdem enim & nos, & alium fide dignum reddere poterimus ad uirtutem. Quoniam autem accidit, ut ioco, & serio laudentis sæpenumero non solum hominem, aut deum; sed res etiam inanimatas, & reliquorum animantium quodlibet; eodem modo & de his propositiones erunt parandæ: quare quodammodo exem-

pli.

pli gratia de his etiam differamus. Honestum igitur est, quod per se eligendum cum sit, laudabile sit; aut bonum cum sit, iucundum sit, quia bonum. Si autem hoc est honestum, uirtutem honestam esse necesse est; quia cum bona sit, laudabilis est: uirtus autem, ut uidetur, facultas est paratrix, conseruatriceque bonorum; & facultas benefica multarum rerum, & magnarum, & omnium in omnibus. Partes autem uirtutis sunt iustitia, fortitudo, temperantia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, mansuetudo, prudentia, sapientia. Neceffe est autem maximas esse uirtutes, quæ sint utilissimæ aliis; siquidem uirtus facultas est benefica: propterea enim iustos, & fortes summis honoribus afficiunt; quia illa in bello, hæc uero etiam in pace ipsis est salutaris: deinde liberalitas; quia effundunt, & de pecuniis non contendunt, quas magnopere alii expetunt. Est autem iustitia uirtus, per quam suum quisque retinet; & ut lex: iniustitia uero, per quam aliena; non ut lex. Fortitudo autem, per quam honestas in periculis obeunt actiones, & ut præcipit lex, & legi obtemperant; timiditas uero contra. Temperantia uero uirtus, per quam aduersus uoluptates corporis ita afficiuntur, ut præ-

D 3 cipit

eiipit l  x; intemperantia uero contra. Liberalitas autem qu   benigne facit in pecuniis; illiberalitas uero contra. Magnanimitas uirtus magna conferens beneficia. Magnificencia uirtus, qu   magnitudinem in sumptibus adhibet; pusillanimitas, & paruificencia contra. Prudentia uirtus est rationis, per quam bene consultare possunt de bonis, & malis, quæ ad beatitudinem dicta sunt. Ac de uirtute quidem, & uitio in uniuersum, & de partibus dictum est in pr  senti tempore satis: de reliquis autem non est difficile uidere; perspicuum est enim, necesse esse & efficientia uirtutis esse honesta, quia ad uirtutem. Et qu   a uirtute efficiuntur, cuiusmodi sunt & signa uirtutis, & opera. Quoniam autem signa, & eiusmodi res, qu   sunt boni uiri opera, aut perpesiones, honesta sunt; necesse est, quæcunque fortitudinis opera, aut signa fortitudinis, aut fortiter gesta sunt, esse honesta. Et iusta, & qu   iuste suscept   actiones sunt, perpesiones uero nequaquam; in hac enim uirtute sola non semper est honestum, quod iuste; sed daminari turpius est iuste, quàm iniuste: atque in aliis uirtutibus eodem modo. Et quorum præmia honor, honesta. Et quorum honor potius, quàm pecunia. Et quæ

haud-

haudquaquam sui gratia agit aliquis ex rebus eligendis. Et quæ simpliciter bona; ut quæ pro patria gessit aliquis ratione sui posthabita. Et quæ, natura, bona. Et quæ haudquaquam sibi bona; quia sui gratia sunt talia. Et quæ accidit, ut mortuo adfint potius, quam uiuenti; quia quæ uiuenti continent magis quod sui gratia. Et quæ opera aliorum sunt gratia, minus enim sui. Et quæ bene gesta sunt in alios, non autem in se. Et in eos, qui beneficium dederunt; quia iustum. Et beneficia collata; quia non in se. Et contraria iis, quorum pudore afficiuntur; turpius enim pudet & loquentes, & facientes, & loquuturos, & facturos; quemadmodum Sapho respondit, cum diceret Alcæus; *Volo quid dicere, at me impedit pudor. Si uenisses in bonarum rerum desiderium, aut honestarum, nec malum dicere lingua moliretur, haudquaquam pudor occuparet oculos tuos; sed de rebus iustis loquereris.* Et quibus anguntur nullo timore perculsi; quia in bonis, quæ ad opinionem pertinent, hunc in modum afficiuntur. Et eorum, qui natura meliores sunt, uirtutes honestiores, itemque opera; ut uiri, quam mulieris. Et fructuosa aliis potius, quam sibi; quo fit, ut & iustum, & iustitia sit honesta. Et inimicos ulcisci potius,

quàm reconciliari; quia retribuere iustum est, iustum autem honestum, fortisq; hominis est, non cedere. Et victoria, & honor ex honestis; quia eligenda, quanuis frugifera non sint, & uirtutis excellentiam arguunt. Et ad memoriam illustria. Et quæ magis, magis. Et quæ non uiuentem sequuntur. Et quæ consequitur honor. Et quæ excellunt. Et quæ soli adsunt, honestiora; quia ad memoriam illustriora. Et prædia infrugifera; quia liberaliora. Et quæ apud singulos propria, honesta. Et quæ signa sunt earum rerum, quæ apud quosq; laudantur; ut Lacedæmone comam alere, honestum; quia libertatis est signum; qui nanq; gerit comam, opus aliquod seruale haud sane facile efficit. Et nullam operosam artem exercere; quia liberi hominis est haudquaquam alteri uiuere. Assumenda uero sunt etiam quæ uicina sunt iis, quæ adsunt, tanquam idem ualentia tum ad laudem, tum ad uituperationem; ut cautum, ac animosum timidum, ac insidiosum; & stolidum, frugi; & indolentem, misem, atque unumquodque ex consequentibus semper iuxta id, quod est optimum; ut iracundum, ac furiosum, simplicem; & contumacem, magnificum, ac grandem; & qui sunt in exuperationibus æque ac si sint

in

in uirtutibus; ut audacem, fortem; & afortum, liberalem; quia cum probabitur multitudini, tum simul uim habebit paralogismi ex causa: si enim ubi non est necesse, promptus est ad excipienda pericula; multo magis existimabitur, ubi honestum; & si promptus est ad largiendum quibuslibet; etiam amicis; quia excellentia uirtutis est, bene de omnibus promereri.

Laudatorem in eos, apud quos laudet, & quos laudet, intueri debere.

CONSIDERANDVM porro etiã est, apud quos laudes; quia, ut Socrates dicebat, Athenienses inter Athenienses laudare, nihil negotii est: oportet autem quod apud quosque in honore est, dicere, quasi suppetat; ut inter Scythas, aut Laconas, aut philosophos; & omnino quod honoratum est, redigere ad honestum; quia uicium existimatur. Et quæcunq; prout conueniebat; ut, si res dignas maioribus, & iis, quas ante administravit; quia pertinet ad beatitudinem, & honestum est ad augere honorem: aut si contra, quàm conueniebat; ad id, quod melius, atque honestius;

stius; ut si in fecunda quidem fortuna moderatus, in aduersa uero magnanimus; aut opibus auctus, melior ac placabilior fuit: tale autem est illud Iphicratis; *Ex quibus in quæ: & Olympionicæ; Duram humeris corbæm gerens paulo ante: atque illud Simonidis; Quæ genitorem habuit regem, fratresque uirumque.* Quoniam autem ex actionibus laus existit; propriumque boni uiri est, ex præelectione; danda est opera, ut ostendamus egisse ex præelectione; proficit autem, si sapius uideatur egisse: quare quæ casu, & quæ fortuna, æque, ac si ex præelectione, sumenda; si enim multa, & similia proferantur; signum uirtutis esse, & præelectionis existimabitur. Est autem laus oratio, quæ uirtutis magnitudinem indicat; quare actiones demonstrandum est tales esse. Encomium uero operum est; quæ uero circum sunt, ad fidem; ut nobilitas, & disciplina; quia uerisimile est, ex bonis bonos; atque ita educatum, talem esse; itaque encomio ornamus eos quoque, qui egerunt: opera uero signa sunt habitus; quia laudaremus etiam, qui non egisset, si talem esse crederemus: Felicitatio uero, & beatio inter se sunt eadem; at cum his non eadem: uerum ut beatitudo uirtutem; sic beatio continet hæc,

Laudem,

Laudem, & consilium esse affinia.

HABENT autem communem formā laus, & consilia; quia quæ in consilio dando præciperes, ea si dicendo traiciantur, encomia sunt: quoniam igitur tenemus, quæ agere, & qualem esse oportet; hæc tanquam præcepta edentes, dicendo, traicere, atque conuertere debemus: exempli gratia, quòd non conuenit fortunæ bonis efferi, sed suis; ita quidem dictum præcepti uim obtinet; at uero ita, laudis; effere se non fortunæ bonis, sed suis. Quare cum laudare uolueris, uide, quid præciperes; & cum præcipere, uide, quid laudares: dictio uero necessario opponetur, quoties illud prohibens, hoc non prohibens traicietur.

Amplificationem adhibendam esse ad laudem.

ADHIBENDA porro multa etiam sunt eorum, quæ uim habent amplificandi, ut si solus, aut primus, aut cum paucis, aut ille præcipue fecit; sunt enim hæc omnia honesta: & quòd tempore, & occasione;

fione; ea uero contra, quàm conueniebat. Et si sapius idem rectè administrauit; quia magnitudinem habet, & non a fortuna; sed ab ipso existimabitur. Et si quæ adhortantur, & honestant, propter hunc inuenta sunt, & comparata. Et in quem primum encomium factum est, ut in Hippolochum, & Harmodium, ac Aristogitonem in foro statuam consequutos: similiterque etiam in contrariis. Quod si ex ipso copia dicendi tibi non suppetet; cum aliis compara; quemadmodum Isocrates ex iudicialis dictionis consuetudine faciebat: oportet autem cum illustribus conferre; quia ad amplificandum idoneum, honestumque est, si bonis melior sit. Cadit autem egregie amplificatio in laudes, quia uersatur in excellentia; quæ ex honestis rebus est. itaque si non cum illustribus, at cum aliis comparare oportet; quia excellentia existimatur indicare uirtutem. Omnino autem formarum omnibus orationibus cõmunium, amplificatio demonstratiuis aptissima est; quia confessas actiones accipiunt ita, ut reliquum sit magnitudinem, atque ornamentum adiungere: exempla uero deliberatiuis; quia ex præteritis futura augurantes, iudicium facimus: enthymemata uero iudicialibus; quia causam, & demonstrationem

nem

nem recipit potissimum factum; propter
obscuritatem. Ac ex quibus quidem lau-
des, & uituperationes ferme omnes ducan-
tur; & in quæ intuen- do, laudare, ac uitu-
perare conueniat; & ex quibus encomia
constituantur, & probra; hæc sunt: si enim
hæc tenentur; quæ sunt his contraria, li-
quent; si quidem uituperatio est ex con-
trariis.

Proprias propositiones in accu-
sando, ac defendendo esse, nos-
se; quarum rerum causa fiat ini-
uria, & a quo, & cui.

De accusatione autem, ac defensione,
ex quo, ac cuiusmodi conficere syllogis-
mos oporteat, deinceps sequitur, ut dica-
mus. Tria ergo nobis assumenda sunt;
unum; quatum, & quot rerum causa ho-
mines iniuriam faciant; alterum, quomo-
do ipsi affecti; tertium, quibus, & quem-
admodum se habentibus. Ergo, definito,
quid sit iniuriam facere; deinceps expona-
mus. Sit igitur iniuriam facere, nocere
sua sponte contra legem. Lex autem una
est priuata, altera communis: dico autem
priuatam

priuatam, secundum quam scriptam in ciuitate uiuunt; communem uero, quacunque non scripta inter omnes homines constare existimantur: sponte uero suafaciunt, quacunque; scientes, & non coacti. Ac quacunque: quidem sua sponte; non omnia praeligentes; quæ uero praeligentes, scientes omnia; nemo enim quod praeligit, ignorat: ob quæ uero praeligunt nocere, & flagitium committere contra legem; uitium, atq; incontinentia est: si enim, quidam nequitia præditi sint aut una, aut pluribus, in eo, in quo sunt nequam; etiam iniuriose se gerunt; ut illiberalis in pecunijs; intemperans in corporis uoluptatibus; mollis in desidia; fortis in periculis, quia periculi socios deserunt propter timorem; ambitiosus, propter honorem; iracundus, propter iram; pugnax, propter uictoriam; amarus, propter ultionem; imprudens, quia iniusto, atque iniusto decipitur; impudens, quia, existimationem parui facit; similiter uero & aliorum singulorum in singulis rebus subiectis. Atque hæc quidem perspicua sunt partim ex ijs, quæ de uirtutibus exposuimus, partim ex ijs, quæ de affectibus exponemus.

Quarum

Quarum rerum causa fiant omnia, & maxime de iucundis, propter quæ fit iniuria.

RELIQVVM est autem, ut dicamus, cuius rei gratia; & quonam modo se habentes, iniuriam faciant; & quibus. Ac primum quidem explicemus, quibus rebus appetendis, quibusque fugiendis, laceffant iniuria; perspicuum est enim accusatori uidendum esse quot, & quonam eorum in aduersario insint, quibus appetendis, omnes alteris iniuriam faciunt: defensori uero quæ, & quonam eorum non insint. Omnes igitur agunt omnia partim non per se ipsos; partim per se ipsos: at quæ quidem non per se ipsos, alia propter fortunam agunt; alia ex necessitate; quæ uero ex necessitate, alia ui; alia natura. Quæ omnia, quæ non per se ipsos agunt, alia fortuna, alia natura, alia ui. Quæ uero per se ipsos, & quorum ipsi cause sunt, alia propter consuetudinem; alia propter appetitionem; item quæ alia propter appetitionem rationationis participem; alia propter rationationis expertem: est aliter uoluntas boni appetitio cum ratione, nemo enim

enim uult, nisi quod bonum esse putauerit; ira uero, & cupiditas appetitiones sunt ratiocinationis expertes. quare quæcunque agunt, omnia propter septem causas agant necesse est; fortunam; uim; naturam; consuetudinem; ratiocinationem; iram; cupiditatem. Ceterum, quæ aguntur, pro ætatibus, aut habitibus, aut aliis quibuscunque, diuidere; superuacaneum est: etenim si iuuenibus accidit, ut iracundi, aut cupidi sint; non propter iuuentutem eiusmodi res administrant, sed propter iram, & cupiditatem; neque propter diuitias, & paupertatem, sed accidit pauperibus, ut propter indigentiam pecunias cupiant; diuitibus autem, ut propter licentiam uoluptates non necessarias concupiscant; uerum agent & hi non propter diuitias, & paupertatem, sed propter cupiditatem; similiter uero etiam iusti, & iniusti, & ceteri, qui pro habitibus agere dicuntur, propter hæc omnia agent, nimirum aut propter ratiocinationem, aut propter affectum: uerum alij quidem propter mores, & affectus bonos, alij uero propter contrarios; accidit tamen, ut talibus habitibus talia consequentia sint, talibus uero talia; nam, ne longe abeamus, temperantem fortasse propter temperantiam opinio-

nes, &

nes; & cupiditates bonæ de uoluptatibus consequuntur; intemperantem uero, contrariæ de ijs eisdem: quamobrem eiusmodi mittendæ diuisiones sunt; uerum uidendum est, quæ res quas consequi soleant; nam albus ne, an ater, aut magnus ne, an parus sit, nihil rerum eiusmodi consequi constitutum est, at uero iuuenis ne, an senex; aut iustus ne, an iniustus sit, iam differt: & omnino omnia, quæ cum eueniunt, hominum mores differentes reddunt, ut diues ne esse, an pauper; & secunda ne fortuna, an aduersa uti existimetur; non nihil intererit. Atque hæc quidem posterius tractabimus: nunc uero primum de reliquis disseramus. Fortuna igitur ea fieri dicuntur, quorum causa est indefinita, neque alicuius rei gratia fiunt, nec semper, nec plerunque, nec ordinate: hæc autem ex fortunæ definitione perspicua sunt. Natura uero, ea, quorum causa & in ipsis est, & ordinata; quia aut semper, aut plerunque eodem modo eueniunt; nam de ijs, quæ contra naturam fiunt, non est subtiliter differendum, utrum nonnulla secundum naturam, an propter aliam causam fiant: uerum & fortuna eiusmodi rerum causa esse existimari possit. Vi autem, quæcunque contra cupiditatem, aut ratio-

E cina-

cinationem per ipsos agentes sunt. Consue-
 tudine uero, quæcunq; faciunt ex eo, quia
 sæpe fecerunt. Propter ratiocinationem
 autem, quæ ex commemoratis bonis pro-
 desse existimantur, aut tanquam finis; aut
 tanquam ad finem, quoties propter utili-
 tatem agantur: siquidem & intemperantes
 nonnulla utilia faciunt; uerum non propter
 utilitatem, sed propter uoluptatem. Pro-
 pter excandescentiam autem, & iram, ea,
 quæ referuntur ad ultionem, differt autem
 ultio à castigatione; siquidem castigatio
 est illius gratia, qui patitur; ultio uero il-
 lius, qui facit; ut exsaturetur: uerum,
 quid ira sit, in ijs, quæ de affectibus dice-
 mus, aperiemus. Propter cupiditatem au-
 tem aguntur, quæcunque iucunda, uiden-
 tur: quæ uero consueuimus, & quibus as-
 suefacti sumus, inter iucunda sunt; quia
 multa eorum etiam, quæ natura haudqua-
 quam iucunda sunt; ubi sunt assuefacti,
 iucunde faciunt. Quare (ut summam di-
 cam) quæ per se ipsos agunt, omnia aut
 bona, aut iucunda sunt, aut bonorum, ac
 iucundorum speciem præferunt. Quo-
 niam autem quæ per se ipsos, ea sua sponte
 agunt; non sua sponte uero, quæ non per
 se ipsos; sane omnia, quæ sua sponte agunt,
 aut bona esse, aut speciem bonorum præ-
 ferre;

ferre; aut iucunda esse, aut speciem iucundorum præferre, necesse est: etenim & malorum; aut speciem malorum habentium; aut liberationem; aut pro maiore minoris adeptionem in bonis repono; quia sunt eligenda quodammodo: & rerum molestiarum aut speciem habentium; aut liberationem; aut minorum pro maioribus adeptionem, in iucundis eodem modo. Ergo utilia & iucunda quot, & qualia sint, arripienda sunt. Ac de utilibus quidem supra in deliberatiuis est disputatum.

Nunc autem de iucundis loquamur. Existimare autem oportet, definitiones tum demum idoneas esse, cum de singulis rebus neque obscuræ sint, neque exquisitæ. Positum ergo sit nobis, uoluptatem motum esse animi quendam, ac momentaneam constitutionem, eamque sensibilem in naturam insitam: molestiam autem; contra. Si ergo uoluptas est aliquid eiusmodi, non est dubium, quin iucundum sit etiam, quod commemorata affectionis pariendæ uim habet; molestum autem, quod corrumpendæ, aut contrariæ pariendæ. Necesse est igitur iucundum esse tum ad id, quod est secundum naturam, plerumque ire; tum maxime, quoties suam ipsorum naturam adeptæ sint, quæ secundum ipsam

E 2 fiunt.

fiunt . Et consuetudines ; quia consuetum iam , quasi natura , insitum est ; etenim cōsuetudo simile aliquid est naturæ ; quia quod sæpe fit , prope accedit ad id , quod semper : natura uero earum rerum est , quæ semper ; consuetudo uero earum , quæ sæpe . Et non uiolenta ; quia uis est contra naturam : itaq ; necessitates molestæ sunt ; & recte dictum est ; *Molestum enim est , quod agi necesse est* . Et curationes , & studia , & contentiones molestas esse ; hæc enim necessaria , ac uiolenta sunt ; nisi assuefacti sint , atque ita consuetudo iucundum efficit . Contraria uero iucunda ; itaque ocationes , & a labore cessationes , & non curantiæ , & lusus , & requietes , & somni , rerum sunt iucundarum ; quia nihil eorum est ex necessitate . Et quorum cupiditas extiterit , iucunda sunt omnia ; quia cupiditas iucundi appetitio est : cupiditatum autem aliæ carent ratione ; aliæ sunt cum ratione coniunctæ : uoco autem ratione carentes , quibus non ex eo , quia opinentur aliquid , ducuntur ; sunt autem eiusmodi , quæcunque dicuntur esse natura , quales , quæ propter corpus insitæ sunt ; ut alimenti , sitis , & fames ; & in unoquoque genere alimenti , cupiditas ; & quæ in rebus gustabilibus , & in ueneris , & omnino

nino in tractabilibus, & in odoratu suauitatis, & auditu, & aspectu: cum ratione uero coniunctas, quibuscunque ex eo, quia sunt persuasi, alliciuntur; etenim multa & spectare, & adipisci cupiunt, quod audiuerint, ac persuasi sint. Quoniam autem iucunditas in aliquo affectu sentiendo uersatur; phantasia uero sensus est quidam imbecillus; & recordantem, & sperantem phantasia quædam sequitur eius rei, quam recordatur, aut sperat: quod si ita est, non est dubium, quin etiam uoluptates uehementes sint in iis, qui recordantur, & sperant; siquidem & sensus: quare necesse est, iucunda omnia aut in sentiendis rebus præsentibus, aut in recordandis præteritis, aut in sperandis futuris uersari; quia sentiunt præsentia, recordantur præterita, sperant futura. Ac quæ quidem memoria retinentur, iucunda sunt, non ea solum, quæ tum cum aderant, erant iucunda; sed nonnulla etiam iniucunda, si quod post id est, bonum, honestumque sequatur: unde & illud dictum est; *Delectat sedenim saluum meminisse laboris*. Et illud; *Post mala letatur memor est quicumque pericli*. huius autem rei causa est, quia iucundum est etiam uacare malo. Ex iis autem, quæ in spe sunt, quæcunque cum adsunt, aut ex-

enim uult, nisi quod bonum esse putauerit; ira uero, & cupiditas appetitiones sunt ratiocinationis expertes. quare quæcunque agunt, omnia propter septem causas agant necesse est; fortunam; uim; naturam; consuetudinem; ratiocinationem; iram; cupiditatem. Ceterum, quæ aguntur, pro artibus, aut habitibus, aut aliis quibuscunque, diuidere; superuacaneum est: etenim si iuuenibus accidit, ut iracundi, aut cupidi sint; non propter iuventutem eiusmodi res administrant, sed propter iram, & cupiditatem; neque propter diuitias, & paupertatem, sed accidit pauperibus, ut propter indigentiam pecunias cupiant; diuitibus autem, ut propter licentiam uoluptates non necessarias concupiscant; uerum agent & hi non propter diuitias, & paupertatem, sed propter cupiditatem; similiter uero etiam iusti, & iniusti, & ceteri, qui pro habitibus agere dicuntur, propter hæc omnia agent, nimirum aut propter ratiocinationem, aut propter affectum: uerum alij quidem propter mores, & affectus bonos, alij uero propter contrarios; accidit tamen, ut talibus habitibus talia consequentia sint, talibus uero talia; nam, ne longe abeamus, temperantem fortasse propter temperantiam opinion-

nes, &

nes; & cupiditates bonæ de uoluptatibus consequuntur; intemperantem uero, contrariæ de ijs eisdem: quamobrem eiusmodi mittendæ diuisiones sunt; uerum uidendum est, quæ res quas consequi soleant; nam albus ne, an ater, aut magnus ne, an parus sit, nihil rerum eiusmodi consequi constitutum est, at uero iuuenis ne, an senex; aut iustus ne, an iniustus sit; iam differt: & omnino omnia, quæ cum eueniunt, hominum mores differentes reddunt, ut diues ne esse, an pauper; & secunda ne fortuna, an aduersa uti existimetur; nonnihil intererit. Atque hæc quidem posterius tractabimus: nunc uero primum de reliquis disseramus. Fortuna igitur ea fieri dicuntur, quorum causa est indefinita, neque alicuius rei gratia fiunt, nec semper, nec plerunque, nec ordinate: hæc autem ex fortunæ definitione perspicua sunt. Natura uero, ea, quorum causa & in ipsis est, & ordinata; quia aut semper, aut plerunque eodem modo eueniunt: nam de ijs, quæ contra naturam fiunt, non est subtiliter differendum, utrum nonnulla secundum naturam, an propter aliam causam fiant: uerum & fortuna eiusmodi rerum causa esse existimari possit. Vi autem, quæcunque contra cupiditatem, aut ratio-

E cina-

cinationem per ipsos agentes sunt. Consue-
 tudine uero, quæcunq; faciunt ex eo, quia
 sæpe fecerunt. Propter ratiocinationem
 autem, quæ ex commemoratis bonis pro-
 desse existimantur, aut tanquam finis; aut
 tanquam ad finem, quoties propter utili-
 tatem agantur: siquidem & intemperantes
 nonnulla utilia faciunt; uerum non propter
 utilitatem, sed propter uoluptatem. Pro-
 pter excandescentiam autem, & iram, ea,
 quæ referuntur ad ultionem, differt autem
 ultio à castigatione; siquidem castigatio
 est illius gratia, qui patitur; ultio uero il-
 lius, qui facit; ut exsaturetur: uerum,
 quid ira sit, in ijs, quæ de affectibus dice-
 mus, aperiemus. Propter cupiditatem au-
 tem agantur, quæcunque iucunda uiden-
 tur: quæ uero consueuimus, & quibus as-
 suefacti sumus, inter iucunda sunt; quia
 multa eorum etiam, quæ natura haudqua-
 quam iucunda sunt; ubi sunt assuefacti,
 iucunde faciunt. Quare (ut summam di-
 cam) quæ per se ipsos agunt, omnia aut
 bona, aut iucunda sunt, aut bonorum, ac
 iucundorum speciem præferunt. Quo-
 niam autem quæ per se ipsos, ea sua sponte
 agunt; non sua sponte uero, quæ non per
 se ipsos; sane omnia, quæ sua sponte agunt,
 aut bona esse, aut speciem bonorum præ-
 ferre;

seferre; aut iucunda esse, aut speciem iucundorum præferre, necesse est: etenim & malorum; aut speciem malorum habentium; aut liberationem; aut pro maiore minoris adeptionem in bonis repono; quia sunt eligenda quodammodo: & rerum molestiarum aut speciem habentium; aut liberationem; aut minorum pro maioribus adeptionem, in iucundis eodem modo. Ergo utilia & iucunda quot, & qualia sint, arripienda sunt. Ac de utilibus quidem supra in deliberatiuis est disputatum.

Nunc autem de iucundis loquamur. Existimare autem oportet, definitiones tum demum idoneas esse, cum de singulis rebus neque obscuræ sint, neque exquisitæ. Positum ergo sit nobis, uoluptatem motum esse animi quendam, ac momentaneam constitutionem, eamque sensibilem in naturam insitam: molestiam autem, contra. Si ergo uoluptas est aliquid eiusmodi, non est dubium, quin iucundum sit etiam, quod commemorata affectionis pariendæ uim habet; molestum autem, quod corrumpendæ, aut contrariæ pariendæ. Necesse est igitur iucundum esse tum ad id, quod est secundum naturam, plerumque ire; tum maxime, quoties suam ipsorum naturam adepta sint, quæ secundum ipsam

E 2 fiunt.

fiunt. Et consuetudines; quia consuetum iam, quasi natura, insitum est; etenim consuetudo simile aliquid est naturæ; quia quod sæpe fit, prope accedit ad id, quod semper: natura uero earum rerum est, quæ semper; consuetudo uero earum, quæ sæpe. Et non uiolenta; quia uis est contra naturam: itaq; necessitates molestæ sunt; & recte dictum est; *Molestum enim est, quod agi necesse est.* Et curationes, & studia, & contentiones molestas esse; hæc enim necessaria, ac uiolenta sunt; nisi assuesfacti sint, atque ita consuetudo iucundum efficit. Contraria uero iucunda; itaque ociationes, & a labore cessationes, & non curantiæ, & lusus, & requietes, & somni, rerum sunt iucundarum; quia nihil eorum est ex necessitate. Et quorum cupiditas extiterit, iucunda sunt omnia; quia cupiditas iucundi appetitio est: cupiditatum autem aliæ carent ratione; aliæ sunt cum ratione coniunctæ: uocō autem ratione carentes, quibus non ex eo, quia opinentur aliquid, ducuntur; sunt autem eiusmodi, quæcunque dicuntur esse natura, quales, quæ propter corpus insitæ sunt; ut alimenti, sitis, & fames; & in unoquoque genere alimenti, cupiditas; & quæ in rebus gustabilibus, & in ueneriis, & omnino

nino in tractabilibus, & in odoratu suauitatis, & auditu, & aspectu: cum ratione uero coniunctas, quibuscunque ex eo, quia sunt persuasi, alliciuntur; etenim multa & spectare, & adipisci cupiunt, quod audiuerint, ac persuasi sint. Quoniam autem iucunditas in aliquo affectu sentiendo uersatur; phantasia uero sensus est quidam imbecillus; & recordantem, & sperantem phantasia quædam sequitur eius rei, quam recordatur, aut sperat: quod si ita est, non est dubium, quin etiam uoluptates uehementiores sint in iis, qui recordantur, & sperant; siquidem & sensus: quare necesse est, iucunda omnia aut in sentiendis rebus præsentibus, aut in recordandis præteritis, aut in sperandis futuris uersari; quia sentiunt præsentia, recordantur præterita, sperant futura. Ac quæ quidem memoria retinentur, iucunda sunt, non ea solum, quæ tum cum aderant, erant iucunda; sed nonnulla etiam iniucunda, si quod post id est, bonum, honestumque sequatur: unde & illud dictum est; *Delectat sedenim saluum meminisse laboris*. Et illud; *Post mala lætatur memor est quicumque pericli*. huius autem rei causa est, quia iucundum est etiam uacare malo. Ex iis autem, quæ in spe sunt, quæcunque cum adsunt, aut ex-

hilarare, aut prodesse ualde, aut sine molestia prodesse uidentur; atque omnino, quæcunque cum adsunt, exhilarant; ea plerunque & sperantes etiam, & recordantes: quo fit, ut irasci iucundum sit; quia nemo irascitur ei, qui uindicari non posse uideatur; quin etiam iis, qui se multum superant uiribus aut non irascuntur, aut imbecillius: quemadmodum cecinit Homerus de excandescencia; *Quæ melle liquente magis dulcis*. Et in plurimis cupiditatibus uoluptas quædam sequitur; quia aut recordantes se consequutos, uoluptate quadam afficiuntur; ut qui in febribus siti uexantur, & recordantes, se bibisse, & sperantes, fore, ut bibant; gaudent. Et qui amant, tū colloquentes, tum scribentes, tum pangentes aliquid de amoribus, delectantur; in his enim omnibus eiusmodi recordantes quodammodo se sentire arbitrantur amores: & hoc uero amoris initium omnibus est, quando non solum præsentī gaudeant; sed etiam absentem recordantes ament: quocirca & cum molestiam attulerit, ex eo, quia non adsit. Et in luctibus, ac lamentationibus uoluptas quædam inhæret; molestia enim est in eo, quia non suppetit; uoluptas autem in recordando, & eo quodammodo aspiciendo, & quæ egit, & cuius-

iusmodi fuit : unde. & illud dictum est ;
Sic ait : & cunctos lacrymarum. accendit amo-
re. Et ulcisci iucundum est ; quod enim
 nisi consequaris , molestum est ; id , si con-
 sequaris , iucundum : qui uero irascuntur ,
 moleste ferunt præter modum , nisi ulciscan-
 tur ; dum sperant autem , gaudio afficiun-
 tur . Et uincere iucundum est non solum
 uictoriæ studiosis , sed etiam omnibus ;
 quia oritur excellentiæ phantasia ; cuius
 rei cupiditate omnes ducuntur , aut remis-
 sius , aut uehementius . Quoniam autem
 uictoria iucunda est , & ludii iucundi sint
 necesse est , & pugnarum , & tibiarum , &
 contentionum ; quia in iis sæpe uictoria
 paritur ; & ludus talorum , & pilæ , & tesse-
 rarum , & calculorum ; & de seriis etiam
 ludis eodem modo ; sunt enim alii iucun-
 di , si quis assueuerit , alii continuo iucun-
 di , ut uenatio , & uniuerſa ferarum inse-
 ctatio ; quia ubi certamen , ibi & uictoria
 sita est . Quocirca iudiciorum , contentio-
 numque tractatio iucundæ sunt iis , qui as-
 sueuerunt , & iis , qui in iis ualent . Et ho-
 nor , & bona existimatio rerum sunt iucun-
 dissimarum ; quia phantasia cuique exci-
 tatur , se talem , ac uirtute præditum esse ;
 idque etiam magis , cum ii asserunt , quos
 uera dicere existimant : eiusmodi uero sunt

sione; ea uero contra, quàm conueniebat. Et si sæpius idem rectè administravit; quia magnitudinem habet, & non a fortuna, sed ab ipso existimabitur. Et si quæ adhortantur, & honestant, propter hunc iuuenta sunt, & comparata. Et in quem primum encomium factum est, ut in Hippolochum, & Harmodium, ac Aristogitonem in foro statuam consequutos: similiterque etiam in contrariis. Quod si ex ipso copia dicendi tibi non suppetet; cum aliis compara; quemadmodum Isocrates ex iudicialis dictionis consuetudine faciebat: oportet autem cum illustribus conferre; quia ad amplificandum idoneum, honestumque est, si bonis melior sit. Cadit autem egregie amplificatio in laudes, quia uersatur in excellentia; quæ ex honestis rebus est. itaque si non cum illustribus, at cum aliis comparare oportet; quia excellentia existimatur indicare uirtutem. Omnino autem formarum omnibus orationibus cõmunium, amplificatio demonstratiuis aptissima est; quia confessas actiones accipiunt ita, ut reliquum sit magnitudinem, atque ornamentum adiungere: exempla uero deliberatiuis; quia ex præteritis futura augurantes, iudicium facimus: enthymemata uero iudicialibus; quia causam, & demonstratio-

nem

nem recipit potissimum factum; propter
obscuritatem. Ac ex quibus quidem lau-
des, & vituperationes ferme omnes ducan-
tur; & in quæ intuen- do, laudare, ac vitu-
perare conueniat; & ex quibus encomia
constituantur, & probra; hæc sunt: si enim
hæc tenentur; quæ sunt his contraria, li-
quent; si quidem vituperatio est ex con-
trariis.

Proprias propositiones in accu-
sando, ac defendendo esse, nos-
se; quarum rerum causa fiat ini-
uria, & a quo, & cui.

De hac constitutione autem, ac defensione,
ex quot, ac cuiusmodi conficere syllogis-
mos oporteat, deinceps sequitur, ut dica-
mus. Tria ergo nobis assumenda sunt;
unum; quatum, & quot rerum causa ho-
mines iniuriam faciant; alterum, quomo-
do ipsi affecti; tertium, quibus, & quem-
admodum se habentibus. Ergo, definito,
quid sit iniuriam facere; deinceps expona-
mus. Sit igitur iniuriam facere, nocere
sua sponte contra legem. Lex autem una
est priuata, altera communis: dico autem
priuatam

privatam, secundum quam scriptam in ci-
uitate uiuunt; communem uero, quæcun-
que non scripta inter omnes homines con-
stare existimantur: sponte uero sua faciunt,
quæcunq; scientes, & non coacti. Ac quæ-
cunque: quidem sua sponte; non omnia
præligentes; quæ uero præligentes, scien-
tes omnia; nemo enim quod præligit,
ignorat: ob quæ uero præligunt nocere,
& flagitium committere contra legem; ui-
tium, atq; incontinentia est: si enim, qui-
dam nequitia præditi sint aut una, aut plu-
ribus, in eo, in quo sunt nequam; etiam
iniuriöse se gerunt; ut illiberalis in pecu-
nijs; intemperans in corporis uoluptati-
bus; mollis in desidia; fortis in periculis,
quia periculi socios deferunt propter timo-
rem; ambitiosus, propter honorem; ira-
cundus, propter iram; pugnax, propter ui-
ctoriam; amarus, propter ultionem; im-
prudens, quia iniusto, atque iniusto deci-
pitur; impudens, quia, existimationem
parui facit; similiter uero & aliorum singu-
lorum in singulis rebus subiectis. Atque hæc
quidem perspicua sunt partim ex ijs, quæ
de uirtutibus exposuimus, partim ex ijs,
quæ de affectibus exponemus.

Quarum

Quarum rerum caussa fiant omnia, & maxime de iucundis, propter quæ fit iniuria.

RELIQVVM est autem, ut dicamus, cuius rei gratia, & quoniam modo se habentes, iniuriam faciant, & quibus. Ac primum quidem explicemus, quibus rebus appetendis, quibusque fugiendis, laceſſant iniuria; perspicuum est enim aculatori uidendum esse quot, & quoniam eorum in aduersario insint, quibus appetendis, omnes alteris iniuriam faciunt: defensori uero quæ, & quoniam eorum non insint. Omnes igitur agunt omnia partim non per se ipsos; partim per se ipsos: at quæ quidem non per se ipsos, alia propter fortunam agunt; alia ex necessitate; quæ uero ex necessitate, alia ui; alia natura. Quare omnia, quæ non per se ipsos agunt, alia fortuna, alia natura, alia ui. Quæ uero per se ipsos, & quorum ipsi caussa sunt, alia propter consuetudinem; alia propter appetitionem; itemque alia propter appetitionem rationationis participem; alia propter rationationis expertem: est aliter uoluntas boni appetitio cum ratione, nemo enim

enim uult, nisi quod bonum esse putauerit; ira uero, & cupiditas appetitiones sunt ratiocinationis expertes. quare quaecunque agunt, omnia propter septem causas agant necesse est; fortunam; uim; naturam; consuetudinem; ratiocinationem; iram; cupiditatem. Ceterum, quæ aguntur, pro ætatibus, aut habitibus, aut aliis quibuscunque, diuidere; supernacaneum est: etenim si iuuenibus accidit, ut iracundi, aut cupidi sint; non propter iuventutem eiusmodi res administrant, sed propter iram, & cupiditatem; neque propter diuitias, & paupertatem, sed accidit pauperibus, ut propter indigentiam pecunias cupiant; diuitibus autem, ut propter licentiam uoluptates non necessarias concupiscant; uerum agent & hi non propter diuitias, & paupertatem, sed propter cupiditatem; similiter uero etiam iusti, & iniusti, & ceteri, qui pro habitibus agere dicuntur, propter hæc omnia agent; nimirum aut propter ratiocinationem, aut propter affectum: uerum alij quidem propter mores, & affectus bonos, alij uero propter contrarios; accidit tamen, ut talibus habitibus talia consequentia sint, talibus uero talia; nam, ne longe abeamus, temperantem fortasse propter temperantiam opinio-

nes, &

nes; & cupiditates bonæ de uoluptatibus consequuntur; intemperantem uero, contrariæ de ijs eisdem: quamobrem eiusmodi mittendæ diuisiones sunt; uerum uidentum est, quæ res quas consequi soleant; nam albus ne, an ater, aut magnus ne, an paruus sit, nihil rerum eiusmodi consequi constitutum est, at uero iuuenis ne, an senex; aut iustus ne, an iniustus sit, iam differt: & omnino omnia, quæ cum eueniunt, hominum mores differentes reddunt, ut diues ne esse, an pauper; & secunda ne fortuna, an aduersa uti existimetur; nonnihil intererit. Atque hæc quidem posterius tractabimus: nunc uero primum de reliquis differamus. Fortuna igitur ea fieri dicuntur, quorum causa est indefinita, neque alicuius rei gratia fiunt, nec semper, nec plerunque, nec ordinate: hæc autem ex fortunæ definitione perspicua sunt. Natura uero, ea, quorum causa & in ipsis est, & ordinata; quia aut semper, aut plerunque eodem modo eueniunt: nam de ijs, quæ contra naturam fiunt, non est subtiliter differendum, utrum nonnulla secundum naturam, an propter aliam causam fiant: uerum & fortuna eiusmodi rerum causa esse existimari possit. Vi autem, quæcunque contra cupiditatem, aut ratio-

E cina-

cinationem per ipsos agentes sunt. Consue-
 tudine uero, quæcunq; faciunt ex eo, quia
 sæpe fecerunt. Propter ratiocinationem
 autem, quæ ex commemoratis bonis pro-
 desse existimantur, aut tanquam finis; aut
 tanquam ad finem, quoties propter utili-
 tatem agantur; siquidem & intemperantes
 nonnulla utilia faciunt; uerum non propter
 utilitatem, sed propter uoluptatem. Pro-
 pter excandescentiam autem; & iram, ea,
 quæ referuntur ad ultionem; differt autem
 ultio à castigatione; siquidem castigatio
 est illius gratia, qui patitur; ultio uero il-
 lius, qui facit; ut exsaturetur: uerum,
 quid ira sit, in ijs, quæ de affectibus dice-
 mus, aperiemus. Propter cupiditatem au-
 tem aguntur, quacunque iucunda uiden-
 tur: quæ uero consueuimus, & quibus as-
 suefacti sumus, inter iucunda sunt; quia
 multa eorum etiam, quæ natura haudqua-
 quam iucunda sunt; ubi sunt assuefacti,
 iucunde faciunt. Quare (ut summam di-
 cam) quæ per se ipsos agunt, omnia aut
 bona, aut iucunda sunt, aut bonorum, ac
 iucundorum speciem præferunt. Quo-
 niam autem quæ per se ipsos, ea sua sponte
 agunt; non sua sponte uero, quæ non per
 se ipsos; sane omnia, quæ sua sponte agunt,
 aut bona esse, aut speciem bonorum præ-
 ferre;

ferre; aut iucunda esse, aut speciem iucundorum præferre, necesse est: etenim & malorum; aut speciem malorum habentium; aut liberationem; aut pro maiore minoris adeptionem in bonis repono; quia sunt eligenda quodammodo: & rerum molestiarum aut speciem habentium; aut liberationem; aut minorum pro maioribus adeptionem, in iucundis eodem modo. Ergo utilia & iucunda quot, & qualia sint, arripienda sunt. Ac de utilibus quidem supra in deliberatiuis est disputatum.

Nunc autem de iucundis loquamur. Existimare autem oportet, definitiones tum demum idoneas esse, cum de singulis rebus neque obscuræ sint, neque exquisitæ. Positum ergo sit nobis, uoluptatem motum esse animi quendam, ac momentaneam constitutionem, eamque sensibilem in naturam insitam: molestiam autem; contra. Si ergo uoluptas est aliquid eiusmodi, non est dubium, quin iucundum sit etiam, quod commemorata affectionis pariendæ uim habet; molestum autem, quod corrumpendæ, aut contrariæ pariendæ. Necesse est igitur iucundum esse tum ad id, quod est secundum naturam, plerunque ire; tum maxime, quoties suam ipsorum naturam adepta sint, quæ secundum ipsam

E 2 fiunt.

fiunt. Et consuetudines; quia consuetum iam, quasi natura, insitum est; etenim cōsuetudo simile aliquid est naturæ; quia quod sæpe fit, prope accedit ad id, quod semper: natura uero earum rerum est, quæ semper; consuetudo uero earum, quæ sæpe. Et non uiolenta; quia uis est contra naturam: itaq; necessitates molestæ sunt; & recte dictum est; *Molestum enim est, quod agi necesse est.* Et curationes, & studia, & contentiones molestas esse; hæc enim necessaria, ac uiolenta sunt; nisi assuesfacti sint, atque ita consuetudo iucundum efficit. Contraria uero iucunda; itaque ocationes, & a labore cessationes, & non curantiæ, & lusus, & requietes, & somni, rerum sunt iucundarum; quia nihil eorum est ex necessitate. Et quorum cupiditas extiterit, iucunda sunt omnia; quia cupiditas iucundi appetitio est: cupiditatum autem aliæ carent ratione; aliæ sunt cum ratione coniunctæ: uocō autem ratione carentes, quibus non ex eo, quia opinentur aliquid, ducuntur; sunt autem eiusmodi, quæcunque dicuntur esse natura, quales, quæ propter corpus insitæ sunt; ut alimenti, sitis, & fames; & in unoquoque genere alimenti, cupiditas; & quæ in rebus gustabilibus, & in ueneris, & omnino

nino in tractabilibus, & in odoratu suauitatis, & auditu, & aspectu: cum ratione uero coniunctas, quibuscunque ex eo, quia sunt persuasi, alliciuntur; etenim multa & spectare, & adipisci cupiunt, quod audiuerint, ac persuasi sint. Quoniam autem iucunditas in aliquo affectu sentiendo uersatur; phantasia uero sensus est quidam imbecillus; & recordantem, & sperantem phantasia quædam sequitur eius rei, quam recordatur, aut sperat: quod si ita est, non est dubium, quin etiam uoluptates uehementes sint in iis, qui recordantur, & sperant; siquidem & sensus: quare necesse est, iucunda omnia aut in sentiendis rebus præsentibus, aut in recordandis præteritis, aut in sperandis futuris uersari; quia sentiunt præsentia, recordantur præterita, sperant futura. Ac quæ quidem memoria retinentur, iucunda sunt, non ea solum, quæ tum cum aderant, erant iucunda; sed nonnulla etiam iniucunda, si quod post id est, bonum, honestumque sequatur: unde & illud dictum est; *Delectat sedenim saluum meminisse laboris*. Et illud; *Post mala lætatur memor est quicumque pericli*. huius autem rei causa est, quia iucundum est etiam uacare malo. Ex iis autem, quæ in spe sunt, quæcunque cum adsunt, aut ex-

hilarare, aut prodesse ualde, aut sine molestia prodesse uidentur; atque omnino, quæcunque cum adsunt, exhilarant; ea plerunque & sperantes etiam, & recordantes: quo fit, ut irasci iucundum sit; quia nemo irascitur ei, qui uindicari non posse uideatur; quin etiam iis, qui se multum superant uiribus aut non irascuntur, aut imbecillius: quemadmodum cecinit Homerus de excandescencia: *Quæ melle liquente magis dulcis*. Et in plurimis cupiditatibus uoluptas quædam sequitur; quia aut recordantes se consequutos, uoluptate quadam afficiuntur; ut qui in febribus siti uexantur, & recordantes, se bibisse, & sperantes, fore, ut bibant; gaudent. Et qui amant, tū colloquentes, tum scribentes, tum pangentes aliquid de amoribus, delectantur; in his enim omnibus eiusmodi recordantes quodammodo se sentire arbitrantur amores: & hoc uero amoris initium omnibus est, quando non solum præsentī gaudeant; sed etiam absentem recordantes ament: quocirca & cum molestiam attulerit, ex eo, quia non adsit. Et in luctibus, ac lamentationibus uoluptas quædam inhæret; molestia enim est in eo, quia non suppetit; uoluptas autem in recordando, & eo quodammodo aspiciendo, & quæ egit, & cuius-

iussimodi fuit: unde & illud dictum est;
Sic ait: & cunctos lacrymarum accendit amo-
re. Et ulcisci iucundum est; quod enim
nisi consequaris, molestum est; id, si con-
sequaris, iucundum: qui uero irascuntur,
moleste ferunt præter modum, nisi ulciscan-
tur; dum sperant autem, gaudio afficiun-
tur. Et uincere iucundum est non solum
uictoriæ studiosis, sed etiam omnibus;
quia oritur excellentiæ phantasia; cuius
rei cupiditate omnes ducuntur, aut remis-
sius, aut uehementius. Quoniam autem
uictoria iucunda est, & ludii iucundi sint
necesse est, & pugnarum, & tibiarum, &
contentionum; quia in iis sæpe uictoria
paritur; & ludus talorum, & pilæ, & tesse-
rarum, & calculorum; & de seriis etiam
ludis eodem modo; sunt enim alii iucun-
di, si quis assueuerit, alii continuo iucun-
di, ut uenatio, & uniuerſa ferarum inse-
ctatio; quia ubi certamen, ibi & uictoria
sita est. Quocirca iudiciorum, contentio-
numque tractatio iucundæ sunt iis, qui as-
sueuerunt, & iis, qui in iis ualent. Et ho-
nor, & bona existimatio rerum sunt iucun-
disimarum; quia phantasia cuique exci-
tatur, se talem, ac uirtute præditum esse;
idque etiam magis, cum ii asserunt, quos
uera dicere existimant: eiusmodi uero sunt

uicini potius, quàm longinqui, & familiares, & noti, & ciues; quàm externi; & qui sunt, quàm futuri; & prudentes imprudentibus; & multi paucis, quia hos uera dicere uerifimilius est, quàm contrarios; quia quos aliquis ualde contemnit, ut pueros, aut belluas, eorum honorem, aut estimationem non curat, ipsius saltem estimationis gratia: sin autem; propter aliud quippiam. Et amicus est ex rebus iucundis; etenim tum amare iucundum est, quia nemo est amans uini, qui non gaudeat uino; tum amari iucundum est, quia phantasia & in eo excitatur, sibi adesse bonum, quod uniuerſi expetunt, qui sensu præditi sunt: amari autem est, ipsum propter se carum esse. Et admirationi esse, iucundum; propter honorem, quo afficitur. Et adulari, & adulator, iucunda; quia adulator fictus est admirator, & fictus amicus. Et eadem agere sæpe, iucundum; quia consuetum erat iucundum. Et permutatio iucunda; quia permutatio fit in naturam; quod enim semper est idem, constituti habitus exuperantiam affert: unde dictum est; *Permutatio rerum omnium dulcis*. hac enim de causa ea quoque, quæ per interuallum temporis, iucunda sunt, tum homines, tum res; quia mutatio est ex præſenti; simul
uero

uero & rarum est, quod temporis interuallo. Et discere, & admirari plerunque iucundum; quia in admirando cupiditas est sita discendi; quare quod admirabile, concupiscibile: in discendo uero redactio ad id, quod est secundum naturam. Et beneficium dare, atque accipere rerum sunt iucundarum; quia beneficium accipere est ea consequi, quæ concupiscunt; beneficium uero dare est habere, & excellere; quorum utrumque expetunt. Quoniam autem beneficium dare iucundum est; etiã proximos corrigere, hominibus est iucundum, atque inchoata perficere. Itemque quoniam iucundum est & discere, & admirari, & quæ sunt eiusmodi; etiam quod imitando expressum est, ut pictura, ut statuarum, ut poetica, omniaque, quæ probe imitando expressa sunt, iucunda sint necesse est, etiam si parum iucunda res illa sit, cuius fuerint imitatio; neque enim ea delectatur; sed ratiocinatur, hanc illam esse; ex quo efficitur, ut aliquid discat. Et rerum inclinationes, & ægre seruari e periculis; quia hæc omnia admirationem afferunt. Et quoniam quod est secundum naturam, iucundum est; quæ uero inter se cognata sunt, secundum naturam sunt; omnia cognata, & similia plerunque iucunda, ut

da, ut homo homini, & equus equo, & iuuenis iuueni: unde etiam prouerbia increbuerunt; *Aequalis aequalem delectat, & semper similem*: item; *Cognouit fera feram*: item; *Semper graculus cum graculo*: & quaecunque alia eiusmodi. Quoniam autem similia, & cognata sibi ipsis iucunda sunt omnia; praecipue autem ipse erga se quisque hoc modo affectus est; omnes sui studiosi sint necesse est, aut magis, aut minus; quia omnia eiusmodi erga se sunt maxime. Et quoniam sui studiosi sunt omnes, etiam res suas cuique esse iucundas necesse est, ut opera, orationes: quo fit, ut plerunque assentatores ament, & amatores, & honores, & liberos; quia ipsorum opera liberi sunt. Et inchoata perficere, iucundum; quia ipsorum iam opus euadit. Et quoniam principem esse iucundum est; etiam sapientem existimari, iucundum est; quia sapere principatus nim obtinet: est autem sapientia multarum, admirabiliumque rerum scientia. Praeterea quoniam plerunque honores adamant; etiam proximos increpare, iucundum esse necesse est; & in quo ipse sibi praestare opinatur, in eo assidue uersari: quem admodum Euripides inquit; *Inque eo est frequens, partem diei impartiens plurimam, in quo*

quo ipse se præstantior, ac melior est. Pari uero etiam ratione quoniam ludus, omnisque remissio, aut risus rerum est iucundarum; etiam ridicula iucunda sint necesse est, & homines, & orationes, & actiones: de ridiculis autem separatim in iis, quæ de poetica, disputatum est. Ac de iucundis quidem hæc dicta sint: molesta uero ex iis, quæ sunt his contraria, liquent. Ac quas quidem ob res iniuriam faciant, hæc sunt.

A quibus fiat iniuria.

QVO modo uero se habentes, & quibus; nunc dicamus. Ac ipsi quidem; quoties existimant, rem agi posse, & à se posse; & si egerint, fore, ut lateant; aut si non latuerint, ut pœnas non dent; aut dent illi quidem, sed multam minorem compendio ipsi subeant, aut ii, quos caros habent: ac quæ quidem fieri possint, aut non possint, postea dicemus; quia hæc omnibus rhetoricæ partibus communia sunt. Illi uero se impune iniuriam facere posse existimant, qui in dicendo, & qui in agendo ualent, & qui sunt in multis iudiciis exercitati, & si multos amicos habeant, & si diuites sint; in primis autem si ipsi uersentur in iis, quæ diximus; existimant posse;

fin

fin minus; si eiusmodi sibi adsint amici, aut ministri, aut focii; quia per hos possunt & agere, & latere, & pœnas non dare; & si amici sint iis, qui iniuriam acceperunt, aut iudicibus; quia amici parum cauent, ne iniuriam patiantur, & reconciliantur ante, quam litem intendant: iudices autem gratificantur iis, quibus fuerint amici, atque aut omnino absoluunt, aut leui multa afficiunt. Latere uero possunt, qui-que contrarii criminationibus sunt; ut imbecillus, de uerberibus; & pauper, aut turpis, de adulterio: & quæ nimis in aperto sunt, atque in oculis; neque enim cauentur; quia nemo prorsus opinetur: & quæ tanta sunt, ac talia, quæ nemo; quia ne hæc quidem cauentur; etenim omnes ut ab usitatis morbis, sic ab iniuriis cauent: quo uero nondum laborauit, eum nemo cauet. Et quibus nemo est inimicus, aut multi; illi enim putant, se latituros, quia non cauentur; hi uero etiam latent, quia non existimantur eos aggressuri fuisse, qui cauent; & quia defensionem habeant, se nunquam aggressuros fuisse. Et quibus occultatio aut modus, aut locus, aut alienatio prompta est. Et quibus, si non latuerint, aut iudicii depulsio adest, aut in longinquum tempus dilatio, aut iudicium corruptio.

ruptio. Et quibus, si mulctentur, solutio-
 nis depulsio adest, aut in longinquum tem-
 pus dilatio, aut propter inopiam nihil ha-
 beat, quod amittat. Et quibus compen-
 dia suppetunt aperta, aut magna, aut pro-
 pinqua; damna uero aut parua, aut obscu-
 ra, aut remota. Et cui non est proposita
 pœna æqualis utilitati: quod uideretur ines-
 se tyrannidi. Et quibus iniuriæ lucra sunt,
 damna uero probra solummodo. Et qui-
 bus contra iniuriæ in laudem aliquam; ut
 si contigit; ut simul patrem, aut matrem
 ulciscerentur; quemadmodum Zenoni;
 mulctæ uero in pecunias, aut exilium, aut
 aliquid eiusmodi; quia utrique, & utro-
 que modo se habentes iniuriam inferunt;
 non tamen iidem, sed qui contrariis mo-
 ribus præditi sint. Et qui sæpe aut latue-
 runt, aut pœnas non dederunt. Et qui sæ-
 pe opinione lapsi sunt; sunt enim quidam
 etiam in huius generis rebus, ut in re bel-
 lica, iterum pugnare parati. Et quibus
 protinus adsit uoluptas, molestia uero po-
 sterius; aut lucrum quidem, damnum ue-
 ro posterius: cuiusmodi intemperantes sunt;
 intemperantia uero omnibus in rebus, quæ
 concupiscuntur, uersatur. Et quibus con-
 tra molestia iam adest, aut damnum; uo-
 luptas autem, & utilitas, posterius, ac dia-
 tius

tius sunt; qualia continentes, prudentioresque sectantur. Et quibus contingit, ut fortuna, aut necessitate, aut natura, aut consuetudine, egisse uideantur; atque omnino per errorem, non per iniuriam fecisse. Et quibus aequitatis obtinenda facultas adsit. Et qui indigentes sunt: duobus autem modis sunt indigentes; quia aut tanquam rerum necessariarum, ut pauperes; aut tanquam exuperantium, ut diuites. Et qui bonæ admodum existimationis sunt, & qui admodum malæ; illi quidem, ut qui non existimentur; hi uero, ut qui nihilo deteriore existimatione futuri sint. Ac ipsi quidem hoc modo se habentes aggrediuntur.

Quibus fiat iniuria.

INIURIAM autem faciunt eis, & eas res possidentibus, quarum ipsi sunt indigentes aut ad necessarios usus, aut ad exuperantiam, aut ad uoluptatis fructum. Et iis, qui sunt procul, & iis, qui propè; horum enim matura est comprehensio; illorum uero sera ultio; ut, qui Carthaginienses dispoliant. Et eis, qui non cauent, neque obseruant, sed creduli sunt; quia omnes latere facile est. Et ignauia deditis;

tis ; quia ius persequi hominis est industrii.
 Et uerecundis ; quia de lucro non contentunt . Et iis , qui à multis iniuriam acceperunt , nec ius persequuti sunt ; ut qui sint , quemadmodum est in prouerbio ; *præda Myſorum* . Et iis , quibus nunquam , & iis , quibus sæpe ; neutri enim cauent , illi quidem , ut nunquam ; hi uero , ut non amplius . Et eis , quibus oblata calumnia est , & iis , quibus offerri facile poteſt ; quia tales nec præeligunt , quod iudices reformidant ; nec perſuadere poſſunt ; ex quibus ſunt , qui odio , atque inuidiâ ſagrant . Et eis , aduerſus quos prætextum habent , aut proauos , aut ipſos , aut amicos ; aut de ſe , aut de proauis , aut de iis , quos caros habent ; aut male meritos eſſe , aut meritorios fuiſſe : ut enim eſt in prouerbio ; *prætextu tantum eget improbitas* . Et inimicis , & amicis ; his enim , facile eſt ; illis uero , iucundum . Et iis , qui ab amicis inopes ſunt , & qui in dicendo , & in agendo minimum ualent ; quia aut ius perſequi non conantur , aut in gratiam redeunt , aut nihil proficiunt . Et quibus non expedit aut iudicio , aut ſolutione expectanda , tempus conſumere ; quod genus , peregrini , & opifices ; quia paruam ob rem eiſmodi homines tranſigunt , & facile mitigantur . Et
 iis ,

iis, qui multas iniurias fecerunt, aut tales, quales patiuntur; prope enim uidetur esse, ut non faciat iniuriam, quando talem aliquis accepit, qualem & ipse facere consuevit; dico autem, si quis uerberibus eum, qui contumeliosus esse solet, afficiat. Et iis, qui aut male meriti sunt, aut uoluerunt, aut uolunt, aut merituri sunt; habet enim hoc & iucunditatem, & honestatem, & prope uidetur esse, ut non fiat iniuria. Et quibus, gratificabuntur aut amicis; aut eis, quos admirantur; aut quos perditæ amant; aut dominis; aut omnino iis, quibus ipsi uiuunt, & a quibus obtinere, quod æquum sit, queunt. Et iis, quibus crimen obtulerint, a quibusque seiuncti sint; quia eiusmodi res prope uidentur esse, ut non fiat iniuria; ut Callippus fecit in Dionem. Et iis, quos læsuri alii sint, si non ipsi; quasi non amplius liceat consilium agitare: quem admodum dicitur Aenesidemus *νοτάβια* Geloni misisse, post quam seruitutem induxit; quod præripuisset, quasi & ipse facturus fuisset. Et iis, quos si iniuria affecerint, multas res iustas facere poterunt, tanquam facile sanaturi: quemadmodum Iason Thessalus dixit, nonnulla sibi iniuste agenda esse, ut & iusta multa facere possit. Et eas, quas omnes, aut plerique facere soliti

soliti sunt; quia putant fore; ut ueniam impetrent. Et quæ ad occultandum facilia sunt; qualia sunt, quæ aut celeriter consumuntur, ut esculenta; aut facile mutantur; aut figuris; aut coloribus, aut temperamentis; aut quæ multis in locis abdere promptum est, ut quæ facile portantur, & in angustis locis abduntur. Et quibus indifferentia, aut similia multa ante is, qui facit iniuriam, possidebat. Et quæ narrare pudet eos, qui iniuriam acceperunt; ut propriarum uxorū contumelias; aut in se; aut in liberos. Et in quibus litigiosus esse uideatur ille, qui iudicio persequatur; quales sunt & parua res, & quibus proposita uenia est. Ac quemadmodum quidem se habentes iniurias faciant, & quales, & qualibus, & quare; hæc ferme sunt.

De iniuriis, & iuste susceptis actionibus, unde iniuriarum nomina distinguuntur.

INIURIAS autem, iustasq; actiones omnes, hinc ducto initio, distinguamus. Iusta ergo, atque iniusta omnia definita sunt ad duas leges, & ad quos; duobus modis. Dico autem legem unam pri-

F uatam

uatam; alteram communem : priuatam quidem, quæ singulis constituta est inter ipsos; atque huius unam non scriptam, alteram scriptam : communem uero, quæ est secundum naturam; est enim quoddam, quod uaticinantur omnes, natura, commune iustum, & iniustum; etiam si nulla societas inter eos, & pactio intercedat : quemadmodum & Sophoclis Antigone dicere uidetur, iustum esse, Polynicem, quanuis interdictum sit, sepelire; ut pote quod, natura, sit iustum; *Hoc nanquam non hodie, aut heri, at semper fuit, nec quisquam homo scit, eius ortus unde sit.* Et quemadmodum Empedocles inquit de nō interficiendis animantibus; hoc enim non quibusdam quidem iustum est, quibusdam uero nequaquam; *Sed, lex summa hæc est extensa per æthera magnum, Aeraque immensum cunctis mortalibus alma.* & quemadmodum inquit Alcidamas in Mesleniaca. Ad quos uero sunt definita, duobus modis sunt definita; quia quæ agere oportet, & non agere, aut ad rempub. aut ad eorum unum, qui reip. participes sunt, referuntur; quo fit, ut iniurias, iustasque actiones duobus modis iniuste, & iuste suscipere liceat; quia aut ad unum certum, aut ad rempublicam : nam qui adulterium committit,

committit, aut uerberibus afficit; alicui certo facit iniuriam; qui uero militiam detrectat, reipublicæ. Cum ergo omnes iniurias distribuerimus, ut aliæ pertineant ad remp. aliæ ad alium, atque alios; repetito, quid sit iniuria affici; reliqua persequamur. Est igitur iniuria affici, ab ijs, qui sua sponte agunt, iniusta pati; nam iniuria afficere sponte esse, antea definimus. Quoniam autem qui iniuria afficitur, noxa afficiatur, & quidem inuitus; necesse est (noxæ quidem ex ijs, quæ diximus, manifestæ sunt; quia bona, & mala per se ipsa distincta sunt; itemque quæ sponte; nimirum, quæcunque scientes) ergo omnia crimina aut ad remp. pertineant necesse est; aut ad priuatum: itemque aut ignorante, aut non sponte, aut sponte sua agente, aut sciente; & ex ijs partim præligente, partim uero propter affectum. Ac de ira quidem in ijs, quæ de affectibus dicemus, agetur: qualia uero præligant, & quemadmodum se habentes, dictum est ante. Quoniam autem confitentes sæpe fecisse aut nomen non confitentur; aut id, quod nomine continetur; ut, fustulisse; sed non furatum esse: & priorem pulsasse; sed non contumelia affecisse: & concubuisse; sed non adulterium commisisse: aut furatum

esse ; sed non sacrilegium fecisse ; quia non dei quidpiam : aut coluisse ; sed non publicum : aut colloquutum cum hostibus esse ; uerum non prodidisse : propterea & hæc distinguere oportebit ; quid sit furtum ; quid contumelia ; quid adulterium , ut siue esse , siue non esse , ostendere uoluerimus ; iustum aperire queamus , Sunt autem eiusmodi omnia de eo , iniustum ne , ac improbum sit , an non iniustum id , de quo controuersia existit ; quia nequitia , & iniuria in prælectione posita est : eiusmodi uero omnia prælectionem adsignificant , ut contumelia , ut furtum ; neque enim si pulsauit , omnino contumelia affecit ; sed si alicuius rei gratia ; ut dehonestandi eius , aut uoluptatis percipiendæ ; neque omnino , si clam sustulit , furatus est ; sed si furatus est , ut noxam afferret , & sibi ipsi ascisceret . Similis uero reliquarum rerum , atque harum ratio est .

Quæ sint æquæ actiones , unde iniuria iuste facta defendi possit .

QVONIAM autem iustorum , iniustorumque genera duo erant ; siquidem alia scripta , alia non scripta ; de iis quidē,
de

de quibus leges loquuntur, diximus; non scriptorum uero duo sunt genera; quorum partim sunt secundum uirtutis, & uitij exuperantiam, quibus probra; & laudes; ignominia; atque honores, & dona proposita sunt; ut gratiam habere benemerenti; & reddere beneficium ei, qui dedit; & opem ferre amicis; & quaecunque illius generis alia: partim uero priuatæ legis, & scriptæ sunt supplementa; æquum enim iustum esse existimatur: æquum autem iustum est extra legem scriptam; hoc autem partim inuitis; partim uolentibus legislatoribus accidit: inuitis quidem, quoties lateat: uolentibus uero, quoties distinguere nequeant, uerum in uniuersum loqui necesse habeant; non sit tamen ita, nisi plerumque; & quaecunque ad distinguendum haud facilia sunt, propter infinitatem, ut uulnere ferro, & quanto, & quali; quia dinumerantem tempus deficeret: si igitur indefinitum sit, lege autem sancendum sit, simpliciter loqui necesse est: quapropter si quis anulum habens, manum tollat, aut percutiat, secundum legem quidem scriptam culpæ affinis est, & facit iniuriam; secundum ueritatem uero non facit: & hoc est Aequum. Si ergo Aequum est id, quod diximus; perspicuum est, qualia æqua, &

non æqua, & quales non æqui homines sint; etenim ea sunt æqua, propter quæ ueniam dare oportet. Et non eadem pœna digna censere errata, atque iniurias; neque errata, atque infortunia: sunt autem infortunia, quæcunque præter rationem, & sine malitia; errata uero, quæcunque non præter rationem, nec sine malitia; iniuriæ uero, quæ non præter rationem, & à malitia; quia quæ propter cupiditatem, à malitia. Aequum est item rebus humanis ignoscere; nec legem, sed legislatorem spectare; nec uerba, sed sententiam legislatoris attendere; nec actionem, sed præelectionem; nec partem, sed totum; neque qualis nunc, sed qualis semper, aut plerunque extitit; & tenere memoria potius commoda, quibus affectus est, quam incommoda; itemque commoda potius, quæ accepit, quam quæ attulit; & passum iniuriam, tolerare; & uerbis, quam factis indicari malle; & ad arbitrum, quam ad iudicem ire malle; quia æquum arbiter intuetur; iudex uero legem: eaque de re arbiter est inuentus, ut æquum ualeat. Atque æqua quidem hunc in modum sint explicata.

De maioribus, & minoribus iniurijs.

INIURIAE uero maiores sunt, quae à maiore iniustitia prodeunt: itaque minime etiam maximae; quemadmodum Melanopo Callistratus obiiciebat, quod tribus sacris semiobolis, templi constructores fraudasset; in Iustitia uero contra: sunt autem haec ex eo, quia ui excellunt; nam qui tres semiobolos est furatus, etiam maleficium quodcunque committeret. Ac aliquando quidem hoc modo maior est, aliquando uero ex damno indicatur. Et cuius non est par poena, sed omnis inferior. Et cuius non est medicina; quia difficilis res est, neque effici potest. Et de qua non potest poenas repetere is, qui est passus; quia non est medicabilis: siquidem poena, & castigatio medicina sunt. Et si qui passus, & si qui iniuria affectus est, ipse se ipsum grauitè multauit; quia qui fecit, adhuc maiori poena dignus est; ut Sophocles Euctemonem defendens, quoniam semetipsum contumelia affectus occidit; non aestimaturum; dixit, minoris, quam quod se ille, qui passus est, aestimauit. Et quam

solus fecit, aut primus, aut cum paucis.
Et saepe in eadem re delinquere; magnum.
Et propter quam quaesita, & inuenta sunt,
quae prohibeant, & quae puniant; ut Argis
animaduertunt in eum, propter quem lex
lata est, & propter quos carcer aedificatus
est. Et iniuria magis ferina, maior. Et
quae de industria, magis. Et quam qui au-
diunt, metuunt potius, quam miserantur.
Atque illa oratoria huius generis sunt, quod
multa iura sustulit, aut transgressus est; ut
iusiurandum, dextram, fidem, connu-
bium; quia multarum est iniuriarum exu-
perantia. Et quod ibi, ubi nocentes ple-
ctuntur: id quod faciunt falsi testes: ubi
enim non iniuriosus erit, si & in foro?
Et in quibus pudor est maxime. Et si ei,
a quo beneficium accepit; quia plures fa-
cit iniurias; tum quod male meretur,
tum quod non bene. Et id, quod est con-
tra non scripta iusta; quia melioris homi-
nis sit, non ex necessitate iustum esse; ac
scripta quidem ex necessitate sint, non scri-
pta uero minime. Alio uero modo, si con-
tra scripta; nam qui in rebus metuendis,
& multarum obnoxiiis iniuriosus est; etiam in
iis, quae non obnoxiae sint, iniuriosus erit.
Ac de iniuria quidem maiore, & minore
dictum est.

Fides

Fides artis expertes quinque esse, leges, testes, pacta, quaestiones, iusiurandum; & quomodo eorum singula sint tractanda.

I A M uero fides, quae arte carere dicuntur continenter iis, quae dicta sunt, percurramus; sunt enim iudicialium propriae, suntque numero quinque, leges; testes; pacta; quaestiones; iusiurandum.

Ac primum quidem dicamus de legibus, quemadmodum eis uti oporteat, tum adhortando, tum dehortando; tum accusando, tum defendendo; neque enim dubium est, quin, si lex scripta facto aduersetur, communi lege utendum sit, & æquo, ut iustiore. Et quod optima mente est, non utique scriptis uti; & quod æquum semper manet, ac nunquam immutatur, neque lex communis; quippe quae sit secundum naturam; scriptae uero saepe: unde dictum est in Antigone Sophoclis (defendit enim, se fecisse contra Creontis legem, uerum non contra scriptam) *Hoc nanque non hodie, aut heri; at semper fuit, ideo ego non timeo uiri ullius minas.* Et quod

quòd iustum uerum est, atque utile quid-
dam; sed non quòd existimatur; quare
non lex scripta, quia officio legis non fun-
gitur. Et quòd iudex perinde, ac argen-
tarius est; ut adulterinum iustum discer-
nat à uero. Et quòd melioris hominis est,
non scriptis uti, & stare, quàm scriptis.
Et si qua in parte probata legi contra-
ria sit, aut etiam ipsa sibi; ueluti interdum
una iubet rata esse, quaecunque pacti sint;
altera uero pacisci uetat contra legem;
itemque & si ambigua; ut torqueas, & ui-
deas in utram deductionem aut iustum,
aut utile quadrabit; deinde eo utaris.
Et si res, propter quas lex lata est, non am-
plius manent, sed lex; enitendum est, ut
id aperias; & hac ratione contra ipsam
eontendas. Quòd si lex scripta, cum fa-
cto sit, tum dicendum, quòd optima men-
te, non est, ut contra legem iudicet, sed
ut, si ignoret, quid lex loquatur, ne periu-
rio se obstringat. Et quòd nemo; quod
simpliciter bonum est, eligit; sed quod
huic. Et quòd nihil interest inter non la-
tum, & non obseruatum. Et quòd in alijs
artibus cauillari non expedit, contra Me-
dicum; quia non tantum obest erratum
Medici, quantum introducta consuetudo
non obediendi Principi. Et quòd legibus
se sa-

se sapientiores esse studere, id est, quod in laudatis legibus prohibetur. Ac de legibus quidem explicatum hoc modo sit.

De testibus autem: testes sunt duplices, alii antiqui; alii noui: & horum alii periculi participes; alij expertes: dico autem antiquos, tum poetas, tum alios illustres, quorum clara iudicia extant; ut Athenienses de Salamine Homerum testem adhibuerunt; & Tenedii nuper Periandrum Corinthium aduersus Sigeenses; & Cleophon contra Critiam Solonis elegis usus est; cum diceret, familiam eius olim petulantem fuisse, quia nunquam Solo cecinisset; *Dic flauo Critiae, ut studeat parere parenti.* Ac de rebus quidem præteritis eiusmodi testes sunt; de futuris uero, & oraculorum interpretes; ut Themistocles, quod muri lignei nauali prælio rem committendam significabant; præterea uero prouerbia etiã (ut dictum est) testimonia sunt: ut si quis suadeat, ne senex amicus paretur, ei prouerbum attestatur; *Seni ne bene facias:* & ut filij tollantur, quorum & parentes; *Stultus, qui natos occiso patre relinquit.* Noui uero sunt, qui cum illustres essent, de re aliqua iudicarunt; quia eorum iudicia sunt ijs, qui de ijsdem rebus controuersantur, accommodata; ut Eubulus in iudiciis

contra

contra Charetem, id, quod Plato aduersus Archebium dixerat, usurpauit; *Increbuit in ciuitate confessio improbitatis*. Et periculi participes, si e mentiri existimentur. Atque eiusmodi quidem testes talia duntaxat testantur, factum nec ne, sit nec ne: cuiusmodi uero, non testantur; ut iustū, an iniustum; utile, an inutile. Qui uero longinqui sunt, in his etiam rebus certissimi sunt: antiqui uero certissimi; quia in corrupti: certa uero fides à testimoniis. Ac testibus quidem carenti: quod ex uerisimilibus iudicandum est, & hoc est, optima mente; & quod uerisimilia pretio corrumpi non possunt; & quod uerisimilia falsi non arguuntur: habenti uero aduersus carentem; quod uerisimilia iudicio non subiiciuntur; & quod testimonijs non esset opus, si rationibus perpendere satis esset. Sunt autem testimonia, alia de se ipso, alia de aduersario; itemque alia de facto, alia de moribus; ex quo perspicuum est, nunquam fore, ut utilis testimonij inopia laboretur; quia si non de re, quod aut sibi faueat, aut aduersario refragetur; at de moribus aut sui ipsius ad bonitatem, aut aduersarii ad improbitatem. Reliqua uero de teste aut amico, aut inimico, aut medio; aut probato, aut infami,

mi, aut medio; & quæcunque aliæ eiusmodi differentia; ex iisdem locis sunt petenda, ex quibus & enthymemata petimus.

De pactis autem eatenus orationis usus pertinet, ut ea augeat, aut extenuet; aut idonea efficiat, aut non idonea; si ipsi quidem suppetant; idonea, & rata; sin aduersario uero, contra. Ad ea igitur idonea efficienda nihil à tractatione testium differt; quia perinde sint, qui inscripti sunt; aut qui custodiunt; ita pacta idonea sunt; ubi uero pactum suppetere, constat; si proprium est, adaugendum est. Pactum enim lex est priuata, & in parte; & pacta quidem legem ratam non efficiunt, at leges pacta, quæ cum lege conueniunt; atque omnino lex ipsa pactum est quoddam; quare qui non credit, & pactum tollit; leges tollit. Quin etiam pleraque eorum, quæ contrahuntur, & sponte nostra aguntur, secundum pacta sunt; usque adeo, ut his infirmatis, hominum inter se societas euertatur; itemque alia, quæcunque conueniunt, perspicere promptum est. Quod si repugnet, & cum aduersarijs faciat; primum quidem, quibus, quis contrariam legem oppugnauerit, eadem conueniunt; absurdum enim sit, si legibus, quoties iniæque latae sint, sed fraudem fecerint, qui tulerunt;

lerunt; parere oportere non arbitramur: pactis autem necesse sit: deinde, quòd iusti dispensator est iudex, ut non hoc spectare debeat, sed tanquam iustius; & iustum quidem inuerrere neque fraude, neque necessitate licet; quia natura constitutum est; pacta uero & à deceptis, & à coactis hominibus fiunt. Ad hæc uero animaduerrere conuenit, an aduersetur alicui aut legum scriptarum, aut communium; & iustis; aut honestis; præterea uero an alijs pactis posterioribus, an prioribus: aut enim posteriora sunt rata, priora uero irrita; aut priora rata, posteriora uero falsa sunt: utrocunque modo, proficiet. præterea uero commodum est etiam dispicere, si qua in parte aduersetur iudicibus, & quæcunque sunt huius generis; etenim hæc facilia sunt ad intelligendum eodem modo.

Quæstiones autem testimonia sunt quædam, quæ certam existimantur habere fidem; quia necessitas urget: quare difficile non est de his uidere, & quæ incidere possunt, exponere: ex quibus & si propria sint, amplificare licet: quòd ipsæ solæ inter testimonia ueræ sunt: & si repugnent, atq; cum aduersario faciant; ueritas euer-
 ti de toto quæstionum genere disputando
 potest;

potest; quòd qui coguntur, non minus falsa dicunt, quàm uera; & tolerando, ne uera enuncient; & facile mentiendo, ut citius requiescant. Hæc autem oportet ad præterita eiusmodi exempla, quæ nota iudicibus sint, redigere posse.

De iureiurando uero quadripartita afferri distributio potest; nam aut offert, & accipit; aut neutrum: aut illud quidem; hoc uero nequaquam: & ex his aut offert quidem, uerum non accipit; aut accipit quidem, uerum non offert; & præter hæc alio modo; si iusiurandum iuratum est aut ab ipso, aut ab illo. Ac non offert quidem; quia facile peierant; & quia ubi ille iurauit, nequaquam reddit; hos autem arbitratur, etiam si non iurarit, eum damnaturos: & quia hoc periculum inter iudices melius est; his enim credit, illi uero nequaquam. Non accipit autem; quia iusiurandum est pro pecunia; & quia si improbus esset, iureiurando se obstrinxisset: præstat enim alicuius rei gratia improbum esse, quàm nullius; quia iuratus habebit, iniuratus uero nequaquam; atque ita propter uirtutem, non propter per iurium efficietur, ne iuret; quin etiam Xenophanis illud accommodatum est; quòd non est æqualis prouocatio impij aduersus

uerfus pium; sed similis, atque si robustus imbecillum uerberaret, & ad uapulandum prouocaret: sin autem accipit; quod credit sibi, non illi; & illud Xenophanis inuertendo, ita dicendum, perinde esse, ac si impius offerat, pius autem iuret; & indignam rem esse, ipsum iurare nolle, de quibus iuratos eos uult iudicare: sin autem offert; quod pium est, dijs rem permittere uelle; neque opus est, ut ipse iudices alios quærat, cum ipsi iudicium deferat; & quod absurdum est, nolle iurare, de quibus alios uult iurare. Quoniam autem perspicuum est, quomodo de singulis dicere conueniat; etiam copulando, quomodo dicendum sit, apparebit; ueluti, si ipse accipere uelit, at non offerre; & si offert quidem, at non accipere; & si accipere uelit, & offerre; & si neutrum; ex ijs enim quæ dicta sunt, copulari necesse est: quare rationes etiam ex ijs, quæ dicta sunt, copulentur, necesse est. Quod si a se ipso, susceptum fuerit, & quidem contrarium; quod non est periurium; quia iniuriam facere sponte est; peierare autem est iniuriam facere; quæ uero ui, aut fraude, handquaquam sponte; quo in loco concludendum est, periurium etiam concipiente, non ore: sin autem ab aduersario fuerit

fuerit iuratum ; quòd omnia tollit , qui non stat ijs , quæ iurauit ; ob id enim & leges obseruant iurati ; & uos stare uolumus ijs , quæ iurati iudicetis ; ipsi uerò non stabimus ? & quæcunque aliquis ad augendum attulerit . Ac fides quidem artis expertes tam multis expositæ sint .

ARISTOTELIS

ARTIS RHETORICAE,

Carolo Sigonio Interprete ,

LIBER SECVNDVS.

De moribus , & affectibus .

C quibus quidem ex rebus oporteat adhortari , ac dehortari ; & uituperare , ac laudare ; & accusare , ac defendere ; & cuiusmodi opinioniones , & propositiones ad has res persuadendas utiles sint , hætenus de his enim & ex his enthymemata proferruntur , ut proprie in unoquoque genere orationum dicamus . Quoniam autem

G

rheto

rhetorica iudicationis est gratia (siquidem & consilia iudicant, & iudicia iudicatio sunt) sane necesse est, non solum in orationem, quemadmodum demonstrabit, & fidem faciet, intueri; sed etiam se ipsum cuiusdammodi, & iudicem comparare; multum enim ad persuadendum interest in primis quidem in consiliis; deinde uero etiam in iudiciis; tum cuiusdammodi uideri eum, qui dicit; tum eundem erga se ipsos aliquo modo se habere, putare; ad hæc uero, si & ipsi aliquo modo affecti sint.

Ac cuiusdammodi quidem uideri eum, qui dicit, ad consilia accommodatius est; affectum uero aliquo modo eum esse, qui audit, ad iudicia; neq; enim eadem uidetur ijs, qui amant, ac iis, qui odio habet; neq; iratis, atq; placatis; uerū aut omnino diuersa, aut magnitudine diuersa; etenim qui amat, eū, quo de iudicium facit, aut nihil, aut parum deliquisse existimat; qui uero odit, contra; & cupienti quidem, ac bene speranti, si quod futurum est, sit iucundum, etiam fore, ac bonum fore, uidetur; at uero affectus experti, ac dubitanti, contra. Ac quam quidem ob rem fides oratoribus ipsis adhibeatur, tres causæ existunt; tot enim sunt ea, propter quæ fidem habemus, præter demonstrationes; hæc autem prudentia,

scientia, & uirtus, & beneuolentia sunt; si quidem fallunt in ijs, de quibus dicunt, uel consilium dant, aut his rebus omnibus, aut aliqua harum; quia aut propter imprudentiam non recte id opinantur; aut recte opinantes, propter improbitatem eas silent, quæ opinantur; aut prudentes, & probi sunt illi quidem, uerum parum beneuoli: quare fieri potest, ut qui intelligunt, non optima tamen suadeant; & præterea nihil. Ergo necesse est eum, qui hæc habere omnia existimetur, apud eos, qui audiunt, auctoritatem habere. Ac unde quidem prudentia, ac uirtute præditi uideantur, ex ijs est, quæ de uirtutibus explicata sunt, depromendum; quia ex iisdem & alterum, & se ipsum talem aliquis comparauerit: de beneuolentia uero, & amicitia in præceptis de affectibus nunc dicemus.

De affectibus.

AFFECTVS autem sunt, propter quos immutati in iudicationibus dissident; quos quidem molestia, uoluptasque consequitur; ut ira, misericordia, metus, & omnes eiusmodi; atque his contrarii. Ceterum quæ ad eorum unumquemque

G. 2 perti-

pertinent, trifariam diuidere conuenit: di-
co autem (exempli gratia) de ira, & quē-
admodum affecti iracundi sint; & quibus
irasci soliti sint; & quas ob res, quia si unū,
aut duo horum teneamus; non autem o-
mnia, haudquaquā fieri possit, ut iracun-
diam excitemus; similiterque in ceteris.
Quemadmodum igitur in ijs, quæ ante di-
cta sunt, propositiones descripsimus; sic
in his faciamus; & eo modo, quo dixi-
mus, diuidamus.

De ira, ac lenitate.

S I T ergo ira appetitio eum dolore eius
in speciem ulciscendi, qui paruifacere ui-
deatur se ipsum, aut suorum aliquem non
conuenienter. Si ergo ira hoc est, necesse est,
eum, qui irascitur, irasci semper alicui sin-
gularium; ut Cleoni; non autem homini;
& quia sibi, aut suis aliquid fecit, aut fa-
cturus fuit; itemque omnem iram uolu-
ptatem quandam consequi, propter spem
ulciscendi; est enim iucundum opinari se
consequuturum ea, quæ expetit; nemo
uero expetit ea, quæ a se fieri non posse ui-
dentur; qui uero irascitur, quæ ipse effice-
re potest, expetit: quare egregie de ira di-
ctum est; *Melle liquente magis dulcis, quæ in*
pectore

pectore crescit . . . Sequitur enim uoluptas quædam tum propter hoc, tum propterea quia in ulciscendo, cogitatione, uersantur: quæ ergo tunc excitatur phantasia uoluptatem efficit, ut quæ in somniis. Quoniam autem paruifactio est operatio opinionis circa id, quod nihili æstimandum uidetur (etenim bona, & mala, quæque ad hæc pertinent, magni æstimanda esse arbitramur; quæ uero nihil, aut admodum parua sunt, pro nihilo habenda esse putamus) idcirco tres paruifactionis formæ sunt, contemptio, incommodatio, & contumelia: nam & qui contemnit, paruifacit; quia quæ nihili æstimanda putant, ea contemnunt; quæ uero nihili æstimanda sunt, parui faciunt: & qui incommodat, uidetur cōtemnere; quia incōmodatio est impedimentum uoluntatibus oblatum, nō ut aliquid sibi, sed ut ne illi; quoniam igitur non ut aliquid sibi; paruifacit; quod ex eo perspicitur, quia neque obfuturum arbitratur; si quidem timeret, & non paruifaceret; neq; profuturum aliquid, quod sit æstimandum; quia curam adhibuisset, ut amicus esset: & qui contumelia afficit, paruifacit; quia contumelia est, nocere, & molestiam asferre in ijs rebus, in quibus dedecus suscipit ille, qui patitur, non ut

G 3 aliquid

aliquid sibi suppetat aliud, quàm quod suppetit; sed ut uoluptate afficiatur; quia qui rependunt, non contumeliam inferunt, sed ulescuntur: causa uero uoluptatis eorum, qui contumeliam inferunt, ex eo est, quòd se male afficiendo magis excellere arbitrantur: itaque iuuenes, & diuites contumeliosi; quia contumelia inferenda se arbitrantur excellere; contumelia uero, non aestimatio; quia qui non aestimat, paruifacit; quod enim nullius pretii est, nullam aestimationem neque mali, neque boni in se continet; itaque iratus inquit Achilles; *Non aestimauit, quoniam ereptum donum ipse retinet*: Item; *Tanquam quendam non aestimandum profugum*; ut qui propterea irascitur. Putant autem conuenire, se magnifici ab ijs, qui inferiores sunt genere, facultate, uirtute, & omnino eo, in quo ipso longe excellit; ut in pecuniis diues pauper, & in dicendo disertus indiserto, & qui imperat eo, cui imperatur, & qui imperio dignus existimatur eo, qui dignus est, cui imperetur: itaque dictum est; *Ira magna est diuorum regum. At etiam potest ira seruari, donec efficiat.* quia molestae ferunt, propter excellentiam. Item ab ijs, à quibus aliquis putat conuenire, ut sibi benigne fiat; hi uero sunt, quibus ipse

se benigne fecit, aut facit, aut suorum aliquis,
aut propter ipsum, aut uult, aut uoluit.

Quibus ex rebus iam liquet, & quonam
modo se habentes ipsi irascantur, & quibus,
& quas ob res; ipsi enim, quoties doleant;
quia qui dolet, appetit aliquid. Ergo & si
directo obstiterit aliquis, ut sitiēti in bibē-
do; & si non, similiter idem facere uidetur:
& si refragetur quispiam, & si non suffrage-
tur; & si quid aliud hoc modo se haben-
tem interturbarit; irascitur omnibus:
quare dum agrotant, dum paupertate pre-
muntur, dum amant, dum sitiunt, omni-
no dum cupiunt, & non recte rem suam
agunt; iracundi sunt, & facile concitantur,
maxime quidem aduersus eos, qui præ-
sentem statum paruifaciunt; ut ægrotus in
ijs, quæ ad morbum attinent; pauper in
ijs, quæ ad paupertatem; bellator in ijs,
quæ ad bellum; amator in ijs, quæ ad
amorem; similiter uero & in ceteris; præ-
paratur enim quisque ad suam cuiusque
iram ab affectu eo, qui insitus est. Item si
contraria expectauerit; cruciat enim ue-
hementius quod ualde præter opinionem
accidit; quemadmodum etiam delectat,
quod ualde præter opinionem accidit; si
quod uult; accidit. Itaque perspicuum ex
his est, quales horæ, & tempora, & affe-

ctiones, & atates ad iram facile concitantur; & quando, & ubi, & ut, quando magis in his uersantur, facilius etiam concitantur. Ac ipsi quidem hoc modo se habentes facile incendi ira possunt.

Iraſcuntur autem irridentibus, & ſubſannâtib; & illudentibus; quia cõtume-
liã inferunt. Et ijs, qui detrimētis illis af-
ficiunt, quæ ſigna contumeliæ ſunt: eiufmo-
di uero eſſe neceſſe eſt, quæ neq; pro re ali-
qua, neq; ijs utilia ſunt, qui faciūt; tũ enim
propter contumeliã uideatur. Et maledi-
centibus, & contemnentibus in ijs rebus;
in quibus ipſi præcipue ſtudium ponunt;
ut qui ob philoſophiam efferuntur, ſi quis
in philoſophiã; qui ob formam, ſi quis in
formam; ſimiliter uero etiam in alijs: mul-
to uero magis, ſi ſuſpicientur, hæc non ad-
eſſe ſibi, aut omnino, aut non firme, aut
non exiſtimari; ubi uero ualde ſe putant
hære in iis, in quibus illuduntur, curam
non ſuſcipiunt. Et amicis magis, quàm
non amicis; quia putant conuenire magis,
ut ſibi ab iis benigne fiat, q̃ non. Et iis, à
quibus ſoliti erant honorari, & curari, ſi nō
amplius ita conſueſcant; quia ab iis ſe con-
temni putant, alioquin eadẽ facturos. Et
iis, qui mutuam gratiã non referunt; neq;
parem referunt. Et iis, qui contraria,

ac

LIBER SECUNDVS. 105

ac ipsi, faciunt; si inferiores sunt; quia qui tales sunt, omnes contemnere uidentur, & illi quidem ut eos, qui inferiores sunt; hi uero, ut ab inferioribus. Et iis, qui melius estimationis sunt; si paruifaciunt; uehementius; positum est enim, iram esse paruifactionis aduersus eos, qui non conuenienter se gerunt: conuenit autem inferioribus, ut non paruifaciant. Et amicis, si non bene dicant, aut faciant; & adhuc magis, si contraria; & si non animaduertant, nos egere; ut Plexippus Antiphontis Meleagro; quia paruifactionis signum est, non animaduvertere; quos enim curamus, non latent. Et iis, qui gaudent infortuniis. Et omnino iis, qui bono animo sunt in suis infortuniis; quia aut inimici, aut paruifacientis est signum. Et iis, qui non curant, an molestiam afferant: quo fit, ut mala nanciantibus irascantur. Et iis, qui de se auscultant, aut sua mala spectant; quia aut paruifacientibus, aut inimicis similes sunt; quia amici condolent; omnes autem, qui propria spectant mala, dolent. Item iis, qui paruifaciunt apud quinque, apud eos, quibus cum de honore contendunt; apud eos, quos suspiciunt; à quibus se suspici nolūt; apud eos, quos reuerentur: inter hos, inquam, si quis paruifaciat, fuscensent

centent gratius. Et iis, qui in eiusmodi rebus parui faciunt, quibus sibi non auxilium ferre, deforme est; ut parentibus, liberis, uxoribus, subiectis. Et iis, qui gratiam non reddunt, quia qui parui facit, non ita, ut conuenit, facit. Et iis, qui iocantur cum serio agentibus; ualet enim ad contemptionem iocus. Et iis, qui aliis benigne fecerunt, si non & sibi; quia & hoc ualet ad contemptionem; non aestimare se dignum iis rebus, quibus omnes. Quin etiam ad iram concitandam ualet obliuio, ut quæ penè nominum est; quia & obliuio signum paruifactionis uidetur; ex noncurantia enim obliuio nascitur; noncurantia uero paruifactio est. Ac quibus quidem irascantur; & quemadmodum se habentes; & quas ob res, simul expositum est: ex quibus intelligi potest, opus fore, ut ipse tales eos oratione præparet: cuiusmodi cū sunt, iracunde affecti sunt; atque aduersarios eis rebus affines esse, propter quas irascuntur; & tales esse, quibus irascuntur.

Quoniam autem irasci contrarium est ipsi leniri, & ira lenitati; intelligendum est, quomodo se habentes, lenes sint; & erga quos se leniter gerant; & per quæ reuocantur ad lenitatem. Sit ergo lenitas consti-

constitutio, & sedatio iræ. Si ergo irascuntur iis, qui paruifaciunt; qui uero paruifacit, sponte sua agit; profecto lenes sunt & iis, qui nihil horum faciunt, aut non sponte sua faciunt, aut tales esse uidentur. Et iis qui contra uolunt, ac fecerunt. Et iis, qui & ipsi in se tales sunt; nemo enim ipse semet paruifacere existimatur. Et iis, qui confitentur, & pœnitent; quasi enim pœnam habeant dolorem, ob res commissas; conquiescunt ab ira: cuius rei castigatio famulorum indicio est; nam qui inficiantur, & contradicunt, castigamus uehementius; at uero aduersus eos, qui se iuste castigari fatentur, desinimus excandescere: signum autem est, quia impudentia est, manifesta negare; impudentia uero paruifactio, atq; contemptio est: atqui quos ualde contemnimus, eorum pudore non afficimur. Et iis, qui se summittunt ipsis, nec contradicunt; quia uidentur se inferiores esse fateri; inferiores autem timeant; qui uero timet, nemo paruifacit: iram autem aduersus eos, qui se summittunt, cessare, canes quoque indicant, qui prostratos non mordent. Et iis, qui serio agunt cum serio agentibus; quia curari, & non contemni uidentur. Et iis, qui maiorem gratiam tribuerunt. Et iis, qui rogant,

rogant, ac deprecantur; sunt enim sum-
 missiores. Et iis, qui contumelia affi-
 ciunt, & subsannant, ac paruifaciunt aut
 neminem, aut non bonos, aut non tales,
 quales ipsi sunt; omnino autem ex contra-
 riis forutari quæ ualeant ad mitigandum
 oportet. Et iis, quorum timore, & pudore
 afficiuntur; quia quoad ita se habent;
 non irascuntur; neque enim fieri po-
 test, ut simul timeamus, & irascamur.
 Et iis, qui per iram fecerunt, aut non ira-
 scuntur, aut imbecillius irascuntur; neque
 enim ob id uidentur fecisse, quod paruifa-
 ciant; quia nemo iratus paruifacit; quia
 paruifactio est expers doloris, ira uero est
 cum dolore. Et iis, quos pudet ipsorum.
 Quin etiam qui contrario modo constitu-
 ti sunt, atque irati; ij sine dubio sunt lenes,
 ut in ludo, in risu, in festo, & felici die, in
 re sua bene gesta, in saturitate, omnino in
 indolentia, & uoluptate contumeliam non
 inferente, & bona spe. Item qui inuetera-
 tam iram, & non recentem habent; quia
 iram mitigat tempus. Quin etiam grauior
 rem alterius iram mitigat poena, quæ ante
 de alio sumpta est: itaque recte Philocra-
 tes, dicente quodam, cum populus esset
 iratus, cur non te defendis? non dum,
 inquit: at quando? cum alium in crimen

uocatum uidero : siquidem mites sunt , cum iram in alium consumpserunt ; ut accidit in Ergophilo ; uehementius enim succensentes , quàm Callistheni ; dimiserunt ; quia Callisthenem pridie morte damnauerant . Et si conuicti . Et si maius malum passi sint , quàm qui irascuntur , attulissent ; quia quasi se sumpsisse pœnas existimant . Et si ipsi arbitrentur , se iniuste agere , & iuste pati ; neque enim ira aduersus id , quod conuenit , excitatur ; quia non amplius se , contra quàm conueniebat , pati arbitrantur ; id quod ira erat ; itaque oratione prius castigare oportet ; etenim & serui minus ægre ferunt , cum castigantur . Et si putant , fore ut non sentiant , quod per ipsos , & pro his , quæ passi sunt ; ira enim est singularium , ut ex definitione liquet ; itaque recte scriptum est ; *Ulysem urbis euerforem dicto* : perinde , ac si non ultus esset , nisi sensisset , & à quo , & pro quo : quare neque ab his ; quicunque non sentiunt , irascuntur ; neque amplius mortuis , quippe qui extrema perpessi sint , neque dolituri sint , neque sensuri , quod qui irascuntur , appetunt : itaque bene de Hectore poeta , cum uellet Achillem ab ira aduersus mortuum reuocare : *Atqui multam terram furens uerberat* . Ex his igitur perspi-

perspicuum est, eos qui placare uolunt, ex his locis dicere oportere, tales quidem ipsos comparando; eos uero, quibus irascuntur, aut pertimescendos, aut reuerentia dignos, aut benemeritos, aut inuitos, aut rebus commissis ualde dolentes.

De amore, & odio.

Q V O S autem ament, & odio habeant, & quam ob rem; amicitia, atque amore definitis; dicamus. Sit ergo amare, uelle alicui ea, quæ bona arbitratur, illius causa, non autem sui, eaque pro uiribus efficere; amicus autem est, qui amat, & redamatur; existimantur autem amici esse, qui hunc in modum inter se affecti existimantur. Quibus positis; necesse est, amicum eum esse; qui simul lætatur commodis, & condolet incommodis, non ob rem aliquam aliam, sed propter illum; gaudent enim omnes, ubi conueniunt ea, quæ uolunt; dolent autem contrarijs: quare uoluntatis signum sunt dolores, & uoluptates. Et, quibus demum eadem bona, & mala sunt. Et, qui sunt iisdem amici; & qui sunt iisdem inimici; eadem enim ut hi uelint, necesse est, quare qui quæ sibi, alij uult, huic uidetur esse amicus.

amicus, Et eos quoque amant, qui beneficium dederunt aut sibi, aut iis, quos caros habent; idque aut magnum, aut prompto animo, aut in eiusmodi temporibus, aut ipsorum causa; aut eos, quos dare uelle beneficium arbitrentur, Et amicos amicorum. Et, qui amant eos, quos ipsi amant, Et, qui amantur ab eis, qui à se amantur, Et qui sunt eorundem inimici. Et, qui oderunt illos, quos ipsi oderunt. Et, qui odio habentur ab eis, qui à se odio habentur; his enim omnibus eadem bona uidentur esse; ac sibi, ut eadem illis bona uelint; id quod erat amici. Item beneficos in pecunias, & in salutem; itaque liberales, & fortes honorant, atque adeo etiam iustos; tales autem putant, qui non ab alijs uiuunt; cuiusmodi sunt qui ex labore; & ex iis ij, qui ex agricultura; & ex alijs, opifices in primis. Et temperatos; quia non iniusti. Et ab agendo remotos; propter eandem rationem. Et, quibus uolumus amici esse, si uideantur uelle: sunt autem tales, & qui uirtute præstant, & qui bona existimatione præditi sunt aut apud omnes, aut apud optimos, aut apud eos, quos ipsi admirantur, aut apud eos, qui se admirantur. Item, qui in uita communi, & quotidiana consuetudine sunt iucundi: quales sunt
faciles

faciles; neque ad redarguenda peccata proclives; neque concertationum; neque litium amantes; quia eiusmodi omnes pugnaces sunt; qui uero pugnant, contraria uelle uidentur. Et qui dextri sunt tum in eludendo, tum in perferendo; eidem enim rei ambo student, cui proximus; quia & dicto laceSSI possunt, & eleganter laceSSunt. Et, qui laudant bona, quæ adfunt; & ex iis ea maxime, quæ sibi ut adfint, uerentur. Et mundos in aspectu, in uersu, in tota uita. Et, qui exprobrant neque peccata, neque beneficia; ambo enim ad redarguendum propensi sunt. Et, qui non recordantur iniurias, neque crimina obferuant, sed facile reconciliantur; quia quales erga alios esse existimant, etiam erga se arbitrantur. Et, qui maledici non sunt, nec mala propinquorum; neque ipsorum, sed bona norunt; quia boni uiri hoc faciunt. Et, qui non aduersantur irascentibus, aut serio agentibus; tales enim pugnaces. Et, qui erga ipsos aliquo modo studiosè se gerunt; ut, qui ipsos admirantur; atque ipsos uirtute præditos arbitrantur; & ipsis delectantur. Et, qui ita maxime affecti sunt in iis rebus, in quibus ipsi uolunt aut suspici, aut egregios, aut iucundos existimari. Et pares. Et eadē
 251 22
 profitentes

profitentes; modo ne impedimentum afferant, neque indidem uictum quærant; sic enim accidit illud; *Figulus figulo*. Eo qui illa appetunt, quorum fieri potest, ut ipsi simul participes sint; sin minus, idem accidit etiam ita. Et erga quos ita affecti sunt, ut apud eos facere non pudeat ea, quæ ad opinionem; non contemnentes. Et, apud quos pudet facere ea, quæ ad ueritatem. Et, quibus cum de honore contendunt, aut à quibus uolunt se æmulari; & non inuideri; hos aut amant, aut amici eis esse uolunt. Et quibus bona procurarint; nisi ipsis maiora mala euentura sint. Et, qui absentes æque, ac præsentis amant: itaque qui erga mortuos sunt tales, diliguntur ab omnibus. Et omnino qui amicos uice diligunt, & non derelinquunt; pi primis enim ex bonis amant eos, qui boni amici sunt. Et qui nihil secum fingunt, quales & qui uitia sua produnt; dictum est enim, nos apud amicos, quæ ad opinionem, non pudere: si ergo is, quem pudet, non amat, quem non pudet, amanti similis est. Et, qui non sint metuendi. Et, quibus confidimus; nemo enim quem mouit, diligit. Iam uero species amicitia sunt sodalitas, propinquitas, cognatio, & quæcunque eiusmodi; ad amicitiam autem

H tem

tem conciliandam ualent gratia ; & si haud
 quaquam rogatus fecerit ; & postquam fe-
 cit, non indicarit ; sic enim sui causa uide-
 tur , & non alterius . De inimicitia uero ,
 & odio , perspicuum est , ex contrariis esse
 scrutandum : ad inimicitiam uero conci-
 tandam ualent ira , incommodatio , calum-
 nia ; ac ira quidem est ex iis , quæ ad se ,
 inimicitia uero etiam sine iis , quæ ad se ;
 nam si talem esse suspicamur , odio habemus ;
 & ira quidem semper aduersus singu-
 laria est , ut Calliæ , aut Socrati ; odium au-
 tem etiam aduersus genera ; siquidem in
 furem , ac sycophantam odium quisq; ha-
 bet ; & illud quidem tempore sanabile ,
 hoc uero insanabile ; & illa afficere mole-
 stia cupit , hæc incommodo potius ; nam
 qui irascitur , uult sentiri ; huius autem
 nihil interest ; quæ uero molestiam afferunt ,
 sentiuntur omnia ; quæ autem maxime ma-
 la sunt , minime sentiuntur , iniustitia , &
 imprudentia ; quia præsentia uitii nihil af-
 fert molestiæ ; & illud adiunctam mole-
 stiam habet ; ab hoc molestia abest ; nam
 qui irascitur , molestia afficitur ; qui uero
 odit , haudquaquam ; & ille quidem , si
 multa eueniant , miserescit ; hic uero nul-
 lius ; ille enim talionem pati uult eum , cui
 irascitur ; hic uero , non esse . Ex his igitur
 perspi-

perspicuum est, licere inimicos, & amicos; & qui sunt, demonstrare; & qui non sunt, efficere; & qui esse dicuntur, dissociare; & eos qui aut propter iram, aut propter inimicitias controuersantur, ad utram constituerimus partem traducere.

De metu, & fidentia.

CVIVSMODI uero res metuant, & quos, & quo modo affecti; hoc modo planum erit. Sit ergo metus molestia quædam, aut perturbatio ex phantasia futuri mali, aut interimendi uim habentis, aut molesti; neque enim mala omnia metuuntur, ut, si erit iniustus, aut tardus; sed quæcunque aut molestias magnas afferre, aut interitus possunt; præsertim uero si nō longe, sed prope esse uideantur, ut impendeant; quæ enim longe admodum ab sunt, ea non metuunt; nemo est enim, qui nesciat, se moriturum; sed quia non prope diem, curam non suscipit. Si ergo metus hoc est, ea metuenda sint, necesse est, quæ uim magnam habere uidentur interimendi, aut detrimentis illis afficiendi, quæ molestiam magnam exhibeant: itaque & rerum eiusmodi signa sunt metuenda; prope enim uidetur esse, quod metuendum

H 2 est;

est; si quidem periculum rei metuendæ appropinquatio est; eiusmodi uero ira, & inimicitia sunt eorum, qui efficere aliquid possunt; neque enim dubium est, quin & uelint, & possint: quare parum abest, quin faciant. Et iniustitia, quæ uiribus prædita est; iniustus enim iniustus est eo, quia præligit. Et uirtus contumeliam passa, quæ uiribus prædita est; perspicuum est enim, quotiescunque contumeliam patiatur, semper præligere; nunc uero potest. Et metus est eorum, qui possunt aliquid facere; in apparatu enim etiam occupari necesse est illum, qui talis est. Quoniam autem plerique improbi, & lucro obnoxii, & in periculis timidi sunt; fit, ut plerumque metuendum sit, ipsum in alio esse; quare qui conscij sunt ei, qui atrox aliquid patrauit, metuendi sunt, ne aut enuncient, aut deferant. Et, qui possunt iniuriam facere, semper ijs, qui possunt pati; plerumque enim homines iniuriam faciunt, cum possunt. Et, qui iniuriam passi sunt, aut qui se passos esse arbitrantur; quia semper obseruant occasionem. Et qui iniuriam fecerunt, siuites habeant, metuedi sunt; quòd timeant, ne talionem patiantur; positum est enim tale esse, quod metuendum. Et rerum earundem competitores; quorum

rum non licet simul ambos potiri ; semper enim bellum gerunt cum talibus . Et qui sunt præstantioribus , quàm ipsi sint , metuendi , & ipsi metuendi ; quia facilius ipsis nocere potuerint , quàm præstantioribus . Et ij , quos præstantiores , quàm ipsi sint , metunt ; propter eandem causam . Et , qui præstantiores se sustulerunt . Et , qui infirmiores se inuaserunt ; aut enim iam metuendi sunt , aut ubi creuerint . Et ex iis , qui iniuriâ passi sunt , aut ex inimicis ; aut ex aduersariis , non qui facile excandescent , & libere loquuntur , sed faciles ; & dissimulatores ; & malitiosi ; obscuri enim sunt , an propè ; quare nunquam aperti , quia longe . Omnia uero quæ metuenda sunt , terribiliora fiunt , quæcunque si errarint , corrigi non contingit ; sed aut omnino non possunt , aut non in se , sed in aduersariis sunt . Et quorum auxilia nulla sunt , aut non facilia . Vt autem simpliciter dicam ; metuenda sunt , aut ea , quæ cum aliis euenerunt ; aut euentura sunt ; miserabilia sunt . Ac quæ quidem metuenda sunt , & quæ metuant , ferme (ut ita dicam) quæ maxima , hæc sunt .

Quomodo uero affecti ipsi metuant , nunc dicamus . Si ergo metus est cum expectatione patiendi alicuius mali , quod interia

mendi uim habeat; perspicuum est, neminem metuere ex iis, qui se nihil arbitrantur passuros, neque ea, quæ se non arbitrantur passuros, neque eos, à quibus non arbitrantur, neque tunc, cum non arbitrantur. Ergo illi metuant necesse est, qui se aliquid passuros arbitrantur, & qui ab his, & hæc, & tunc. Passuros autem se non arbitrantur, nec qui in magnis fortunæ prosperitatibus sunt, & esse existimantur; unde illi contumeliosi, paruifactorum, audacesque sunt; tales autem diuitiæ, uires, amicorum copia, ac potentia reddunt; nec qui se iam atrocia passos arbitrantur, & ad futuros euentus obriguerunt; ut qui iam tympano cruciantur; uerum aliquam salutis spem subesse oportet, qua de reangantur; signo est, quod metus consultare cogit; atqui nemo de rebus desperatis consilium capit. Quare tales preparare oportet, cum eos timere, commodius fuerit; nepe, eiusmodi esse, ut possint pati, quippe cum maiores alij passi sint; atque similes pati, aut passos esse ostendere; & ab ijs, à quibus non arbitrabantur, & hæc, & tunc, cum non arbitrabantur.

Quoniam autem perspicuum est, quid sit metus; & metuenda; & quemadmodum affecti singuli timeant; ex his etiam
perspi-

perspicuum est, & quid sit fidere; & cuiusmodi in rebus; & quemadmodum affecti confidant (fidentia enim metui contraria est) & quæ fidentiam afferunt iis, quæ merum. Quare spes est cum phantasia rerum salutarium, ut quæ prope sint; metuendum uero aut quæ nullæ sint, aut longe absint. Fidentiam autem afferunt & calamitates, quæ longe absunt, & fidentiam afferentia, quæ prope; & si adsint emendationes, & subsidia aut multa, aut magna, aut utrunque. Et si iniuriam neque acceperint, neque intulerint. Et si competitores aut omnino nulli sint, aut uires non habeant; aut si habeant uires; amici sint, aut beneficium dederint, aut acceperint; aut si plures sint, quibus eadem conducant, aut præstantiores, aut utrique.

Ipsi uero hoc modo affecti, fidèles sunt; si sæpe rem bene gessisse, neque offendisse arbitrentur; aut si sæpe in calamitates inciderint, atque euaserint; duobus enim modis homines expertes affectus sunt, aut quia experti non sunt; aut quia subsidia habeant; ut in periculis maris, & qui impetiti sunt tempestatis, futura confidunt; & quibus subsidia præsto sunt; propter peritiam. Et quoties ea res merum incutiat, neque paribus, neque inferioribus, & qui-

H 4 bus

bus se arbitrantur præstare; arbitrantur atque ipsi, quos uicerunt, aut ipsos, aut ipsos præstantiores, aut pares. Et si plura, & maiora sibi suppetere arbitrentur, quibus qui excellunt, extimescendi sunt; hæc uero sunt pecuniarum multitudo, & robur corporum, & amicorum, & regionis, & bellicorum instrumentorum aut omnium, aut maximorum. Et si iniuriam fecerint aut nemini, aut non multis, aut non iis, à quibus timeant. Et omnino si res diuinæ ipsis egregie se habeant, cum aliæ, tum quæ à signis, atque oraculis; fidentem enim reddit ira: at non iniuriam inferre, sed accipere ad iram incitandam ualet; Deus autem ipsi, qui iniuriam patiuntur, præstoadesse existimatur. Et quoties priores impetum facientes, se aut nihil pati, neque passuros; aut rem bene gesturos arbitrentur. Ac de iis quidem, quæ metum, ac fidenciam afferunt, dictum est.

De pudore, & impudentia.

CVIVSMODI uero rerum pudeat, & non pudeat; & apud quos; & quo modo affectos; ex his liquebit. Sit ergo pudor molestia quædam, & confusio in iis malis, quæ ad existimationis offensionem pertinere

LIBER SECUNDVS. 121

tinere uideantur, aut præsensibus, aut præteritis, aut futuris: imprudentia uero paruifactio quædam, & affectus uacuitas in his ipsis. Si igitur pudor est, quem definiuimus; ob eiusmodi mala pudere necesse est, quæ uidentur turpia esse ipsi, aut iis, quos caros habet: quales omnes actiones sunt, quæ à uitiositate proficiuntur; ut abiicere clypeum; aut fugam arripere; quia à timiditate. Et fraudare deposito; quia ab iniustitia. Et concumbere, quibus cum non conuenit, aut ubi non conuenit, aut quando non conuenit; quia ab intemperantia. Et quæstum facere è rebus paruis; aut è turpibus, aut ex impotentibus; ut pauperibus, aut mortuis: unde & prouerbiū; *Etiam à cadauere ferre*; quia à sordibus, & illiberalitate. Et non subuenire, cum possis, in pecuniam; aut parcius subuenire. Et auxilium accipere ab iis, qui minus abundant. Et mutuum petere, cum suspicio erit, ne petat. Et petere, cum, ne repetat. Et repetere, cum, ne petat. Et laudare, ut petitionis opinionem afferat. Et repulsam passum, petere nihilo secius; quia hæc omnia signa sunt illiberalitatis; laudare autem præsentem, adulationis. Et bona quidem laudibus esse ferre, mala uero deterere. Et dolentis uicem

cem uehementer dolere; & reliqua eiusmodi omnia; quia adulationis sunt signa. Et labores non tolerare, quos seniores, aut delicati, aut in maiori potestate constituti, aut omnino imbecilliores tolerāt; quia omnia mollitiei sunt signa. Et ab alio beneficium accipere, & sæpe. Et collata beneficia exprobrare; quia pusilli, & humilis animi signa sunt. Et de semet ipso prædicare, ac polliceri. Et aliena sibi uindicare; quia iactantiæ. Similiter uero & in unoquoque aliorum moris uitiorum, actiones, & signa, & similia; quia turpia sunt, & pudenda. Et ad hæc rerum honestarum, quarum omnes participes sunt, aut omnes similes, aut plurimi; partem non habere: similes autem dico, qui sunt eiusdem nationis, ciuitatis, ætatis, cognationis, omnino pares; quia turpe iampridem est, non participem esse; ut eruditionis, quadamtenus, aliarumque rerum eodem modo: hæc autem omnia turpiora, si sua culpa accidisse uideantur; sic enim iam est à uitio magis, si ipse causa sit rerum, quæ affuerunt, aut adsint, aut affutura sint. Pudore uero afficiuntur, qui patiuntur, aut passi, aut passuri sunt eiusmodi res, quæ ad existimationis offensionem, & probra pertineant; qualia sunt, quæ ad ministeria

steria corporis, aut operum turpium pertinent; ex quibus contumelia perpeſſio eſt: quorum quæ ad intemperantiam referuntur, & ſua ſponte, & non ſua ſponte ſuſcepta; turpia ſunt: quæ uero ad uim, non ſua ſponte; ab ignauia enim, & rimiditate tolerantia, & ultionis prætermiſſio naſcitur. Ac quarum quidem rerum homines pudeat, hæc, & eiufmodi ſunt.

Quoniam autem pudor eſt phantafia de exiſtimationis offenſione concepta; & eius ipſius gratia, non autem rerum, quæ inde proueniunt; nemo uero exiſtimationem curat, niſi propter eos, qui exiſtimant; eorum pudeat, neceſſe eſt, quorum rationem habet: habet autem rationem eorum, quos ſuſpiciunt; & quos ſuſpicit; & à quibus ſuſpici uult; & quibus cum de honore contendit; & quorum exiſtimationem non contemnit: ac ſuſpici quidem uolunt ab iis, eosque ſuſpiciunt, qui poſſident bonum aliquod pretioſum; aut à quibus requirunt aliquid uehementius ex iis, quorum illi ſunt domini; ut amatores: de honore autem contendunt cum ſimilibus: curant autem prudentes; ut eos, qui uera loquantur; quales ſunt & ſenes, & eruditi. Et eorum, quæ in oculis, & quæ in aperto ſunt; unde & prouerbiũ; *In oculis hære*

hæere pudorem : propterea eorum, qui semper affuturi sunt, magis pudet; & eorum, qui ipsos attendunt; quia utrumque ante oculos est. Et eorum, qui non in eodem obnoxij sunt; neque enim dubium est, quin hi contraria existiment. Et qui non ignoscunt iis, quæ peccata videntur; quæ enim aliquis ipse facit, ea in proximis haudquam dicitur stomachari; quare quæ non facit, profecto stomachatur. Et, qui in vulgus facile enunciant; nihil enim differt, non existimari, ac non enunciari: facile uero enunciant, qui iniuriam acceperunt, quia observant; & maledici, quia & de eis, qui non peccant; multo magis de eis, qui peccant. Et, qui in proximorum peccatis occupantur; ut subsannatorum, & comicorum; quippe qui maledici quodam modo sint, & ad enunciandum parati. Et, à quibus nunquam repulsam tulerunt; perinde enim illi affecti sunt, atque ij, qui suspiciuntur: itaque eorum, qui primum aliquid petierunt, pudore afficiuntur; ut qui nondum apud eos existimatione amiserint: tales autem sunt, qui & iandiu amici esse uolunt; quia, quæ optima sunt, conspexerunt: unde bella Euripidis ad Syracusanos responsio est Et ex ueteribus familiaribus, qui nullius rei confituntur.

sunt. Pudet autem non solum rerû, quas diximus, pudendarum; uerum etiam signorum; ut non solum cum Veneri dant operam, sed signorum etiam eius; neque solum, cum turpia faciunt, sed etiam cum loquuntur. Eadem uero etiam ratione, non eorum solum pudore afficiuntur, quorum diximus; uerum & eorum, qui indicaturi sunt ipsos; ut famulorum, & qui ipsis amici sunt. Eorum autem omnino non pudet, quorum, quod ad ueritatem pertinet, existimationem cõtēpnuunt; neminem enim pudet puerorum, ac bel-luarum; neque easdem res facere; pudet notorum, atque ignotorum; sed notorum quidem, eas, quæ ad ueritatem existi-mantur; longinquorum uero, quæ ad opinionem.

Ipsi autem hoc modo affecti pudore afficiuntur; primum quidem, si quidam per inde se habuerint erga ipsos, ac eos diximus, quorum pudore afficiuntur: erant autem hi, aut qui suspiciuntur, aut quos suspiciunt, aut à quibus suspici uolunt, aut à quibus rem aliquam necessariam requirunt, quam, si existimationis nullius fuerint, minime impetrabunt; atque hi aut si uideant (quemadmodum Cydias de Sami colonia dixit in concione; petebat enim

enim ab Atheniensibus, ut putarent, circumstare Græcos, tanquam intuentes, nedum audituros, quæ decreuissent) aut si tales illi in propinquo sint, aut sensuri sint: itaque cum aduersa fortuna utuntur, se à ueteribus æmulis cōspici nolunt; qui enim æmulantur, suspiciunt. Et quoties habeant, quæ dedecus afferant actionibus, & negociis aut suis; aut proauorum, aut aliorum quorundam, quibus cum aliqua ipsis propinquitas intercedit; atq; eorum omnino, quorum ipsi pudore afficiuntur; cuiusmodi sunt ij, quos commemorauimus, aut qui ad ipsos referuntur, quorum præceptores, aut consiliarij extiterunt. Et si sint alij similes, quibus cum de honore contendat; multa enim pudore capiti, propter tales homines & faciunt, & omittunt. Et si futurum est, ut aspiciantur, & cum consciis in aperto uersentur; magis etiam erubescunt: unde & Antiphon poeta, cum tympano torquendus à Dionysio esset; ac qui una morituri erant, se obnubere ex lanua egressos animaduerteteret, dixit, quid uos obnubitis? an ne cras uos horum aliquis uideat? Ac de pudore quidē hæc de impudentia uero perspicuum est fore, ut magna nobis ex contrarijs copia suppetat.

De

De gratia.

QVIBVS autem gratiam habeant; & quas ob res; & quemadmodum se habentes; ubi gratiam definiuerimus; apparet. Sit ergo gratia, per quam qui possidet dicitur gratiam tribuere indigenti; non pro re aliqua, neque ut aliquid ipsi tribuenti suppetat; sed ut aliquid illi: magna autem erit, quam aut ualde indigentibus, aut magnarum rerum, aut difficilium, aut in temporibus eiusmodi; aut solus, aut primus, aut in primis: indigentia uero sunt appetitiones, & ex his maxime, quæ cum dolore coniunctæ sunt rei non suppetentis; tales autem sunt cupiditates, ut amor; & in cruciatibus corporis, & in periculis; siquidem qui in periculo, molestiaque uersetur, appetit; nam iis qui in paupertate uersantur, & exiliis, etiam si parua subministrarint, propter indigentiam magnitudinem, & tempus; magnum dedisse beneficium uidentur; ut qui in Lyceo fiscellam dedit. In talia igitur officium tribuere necesse est: sin minus; in paria, aut maiora. Quare quoniam liquet & quando, & ob quæ, & quomodo se habentibus gratia tribuatur; perspicuum est, apparatus

paratum ex his esse conficiendum, ostendendo ; illos aut fuisse, aut esse in tali molestia, atque indigentia constitutos ; hos uero in tali necessitate eiusmodi aliquid officij tribuisse, subministrantes. Quin etiam perspicuum est, unde gratiæ detrachere, & expertes gratiæ reddere liceat ; aut enim, quòd sui causa subministrant, aut subministrarunt (hoc autem non erat gratia) aut quòd fortuito fecerunt ; aut quòd coacti ; aut quòd reddiderunt, non dederunt ; siue scientes, siue secus ; nam utroque modo aliquid pro aliquo : quare ne ita quidem erit gratia. Atq; in omnes categorias est intuendum ; gratia enim est, aut quia hoc, aut quia tantum, aut quia tale, aut quando, aut ubi ; signum autem est, si rem minorem non subministrarunt ; & si inimicis aut easdem, aut pares, aut maiores ; neq; enim dubium est, quin ne hæc quidem nostri causa ; aut si uilia sciens ; nemo enim se uilibus rebus indigere confiteatur. Ac de tribuenda quidem, & non tribuenda gratia dictum sit.

De Misericordia, & Stomachatione.

CVIVSMODI uero res miserabiles sint ;

les sint; & quos homines misereantur; & quomodo ipsi affecti; dicamus. Sit ergo misericordia molestia quadam ob malum apparens, interitus, & molestiæ afferendæ uim habens eius, qui eo sit indignus, quod & ipse se passurum, aut aliquem suorum expectet, idque quoties propinquum uideatur; perspicuum est enim necesse esse, qui miseraturus est, eiusmodi esse, ut arbitretur, mali aliquid passurum aut se, aut suorum aliquem; & tale malum, quale in definitione expositum est, aut simile, aut affine: itaque neque qui funditus perditum sunt, misericordia commouentur; quia nihil passuros se amplius arbitrantur; quippe qui passi sint: neque qui se ualde beatos existimant; uerum contumeliam inferunt; si enim bona suppetere omnia arbitrantur; profecto se mali nihil pati posse arbitrantur; hoc enim ex bonis est: sunt autem eiusmodi, ut arbitrentur, se passuros, & qui iam passi sunt, atque euaserunt: & senes; tum propter prudentiam; tum propter peritiam: & imbecilli, magisque timidiore: & eruditi; quia considerati: & qui parentes habent, aut liberos, aut uxores; sui enim hæc sunt; & ea quæ diximus, pati possunt: & qui neque in fortitudinis affectu uersantur; ut in ira, & fidentia;

I quia

quia hi de futuro non cogitant; neque in affectione contumeliosa; quia neque hi se passuros aliquid considerant; sed inter hos interiecti; neq; rursus qui ualde metuunt; neque enim qui timore perculsi sunt, misericordia capiuntur; quia de se solliciti sunt: & si bonos aliquos arbitrantur; qui enim neminem arbitratur, omnes malo dignos esse arbitrabitur: omninoque quoties ita se habeat, ut recordetur, talia cōtigisse aut sibi, aut suis; aut speret, fore, ut aut sibi, aut suis contingant. Ac quem admodum quidem se habentes misericordia commoveantur, dictum est.

Quæ uero commiserentur, ex definitione perspicua sunt; nam quæ ex molestis, & tristibus interimendi uim habent, miserabilia omnia sunt; & quæ perdendi uim habent; & mala, magnitudine, præstantia, quæ à fortuna proficiuntur: tristitiam autem, atque interitum afferunt mortes, & uerberationes, & cruciatus corporum, & senectus, & morbi, & alimentorū inopia; mala uero à fortuna profecta, inopia amicorum, paucitas amicorum; quo fit, ut ab amicis, familiaribusque diuelli, miserabile sit; turpitudine, imbecillitas, debilitas. Et si unde boni aliquid suppetere conueniebat, mali aliquid cōtigerit; & si saepe
ita.

ita. Et si postquā passus sit, boni aliquid su-
peruenerit; ut Diopithi, ad quem regia-
munera sunt missa, cum iam decessisset e-
uita. Et si aut nihil boni suppeditatum sit;
aut suppeditatis frui non liceat. Ac quam-
quidem ob rem misereantur, hæc, atque
eiusmodi sunt.

Miserantur autem & familiares, nisi ar-
cta conjuncti necessitudine sint; quia erga
illos æque, atque erga se ipsos passuros affi-
ciuntur: itaque Amasis propter filium,
qui ducebatur ad mortem, non lachryma-
uit; ut aiunt; uerum propter amicum,
qui mendicabat; quia hoc est miserabile;
illud atrox: atrox autem à miserabili dif-
fert; & misericordiæ eiiciendæ uim habet;
& sæpe in contrarium ualet. Item mise-
rantur, cum atrocitas ipsa propinqua est.
Quin etiam commiserantur similes ætate,
moribus, habitibus, dignitatibus, gene-
ribus; in his enim omnibus magis elucet,
etiam ipsi contingere posse; omnino enim
& hic statuere oportet, quod quæcunque
sibi metuunt, hæc cum aliis eueniunt, mi-
serantur. Quoniam autem mala, quæ pro-
pinqua uidentur, miserabilia sunt; quæ
uero ad decem millia annorum eueniunt,
aut euentura sunt, cum ea neque sperent,
neque recordentur; aut omnino non mi-
seran-

ferantur, aut non eodem modo; propterea qui figuris, & uocibus, & uestitu, ac denique actione repræsententur, miserabiliores sint necesse est; faciunt enim, ut malum propinquum uideatur ante oculos proponentes aut tanquam futurum, aut tanquam præteritum. Et quæ modo eveniunt, aut breui euentura sunt, miserabiliora; propter eadem causam. Et signa, & actiones, & uestes eorum, qui passi sunt; & quæ sunt eiusmodi. Et uerba eorum, qui in mali perpessione uersantur; ut eorum, qui iam animam agunt. Et præcipue uirtutē præstare, cum in eiusmodi temporibus uersantur; hæc enim omnia, quia propinqua uidentur, magis excitant miserationem; quasi uero & ille indignus sit; & mali perpessio ante oculos obuerfetur.

Opponitur autem ipsi miserari maxime id, quod dicimus, stomachari; quia molestiæ, quæ suscipitur ob indignas res aduersas opponitur quodammodo; & ab iisdem moribus molestia, quæ suscipitur ob res secundas indignas; & utrique affectus bonorum morum sunt; conuenit enim eorum, qui indigne male rem suam agunt, uicem dolere, ac miserari; ob eos uero, qui bene, stomachari; est enim iniustum, quod

quod contra dignitatem accidit: quocirca deis stomachationem tribuimus. Existimari etiam possit, inuidiam misericordiae eodem modo opponi; quasi uicinam, atque eandem cum stomachatione; sed est diuersa: est enim inuidia quoque molestia turbulenta; & propter secundas res; uerum non eius, qui sit indignus; sed qui par, ac similis: illud autem; non ut ipsi eueniat aliquid aliud; sed propter ipsum proximum omnibus aequae adesse oportet; neque enim amplius erit illud quidem inuidia; hoc uero stomachatio; sed metu; si propterea molestia, ac perturbatio exciteretur; quia ipsi mali aliquid ab illius prosperitate continget. Perspicuum est autem fore, ut hos contrarij consequantur affectus; nam qui dolet ob eos, qui praeter dignitatem male rem suam gerunt; latititia afficietur, aut dolore carebit ob contrarios, qui male gerunt; ut parricidarum, & sicariorum supplicio bonus nemo doluerit; quia uoluptas ex talibus capienda est non aliter, atque ex iis, qui pro dignitate rem suam bene gerunt; utrumque enim iustum est, & bono uiro latititia adest; quippe qui speret necesse est fore, ut quae simili, etiam sibi eueniant; atque haec omnia eorundem morum sunt; contraria uero con-

trariorum; qui enim malis gaudet alienis idem, atque inuidus est: nam qui propter rei alicuius ortum, aut præsentiam dolet; hunc ob priuationem, & corruptionem eiusdem gaudere necesse est: itaque ad ar-cendam misericordiam ualent hæc omnia; at uero propter eas caussas, quas diximus, discrepant: quare æque omnia proficiunt, ne misericordia concitetur.

Ac primum quidem de stomachatione dicamus, & quibus stomachentur; & quas ob res; & quemadmodum ipsi se habentes; deinde post hæc de alijs. Atqui hæc ex iis, quæ dicta sunt, liquent; nam si stomachari est dolere ob eum, qui indigne rem suam bene gerere uideatur; primum quidem perspicuum est, fieri non licere, ut aliquis propter bona omnia stomachetur; nemo enim, si iustus sit, aut fortis, aut si uirtutem adeptus erit, stomachabitur ei; quia neque misericordia ob ea, quæ his contraria sunt, commouetur; sed ob diuinitas, & potentiam, & eiusmodi res, quibus (ut simpliciter dicam) digni sunt boni uiri; & qui à natura bona adepti sunt; ut nobilitatem, & pulchritudinem, & quæ sunt eiusmodi. Quoniam autem antiqua prope accedere uidentur ad naturalia; necesse est iis, qui idem bonum possident

(si

(si paullo ante adepti sint , & propterea re suam bene gerant) uehementius stomachari ; magis enim offendunt , qui nouis potiuntur diuitiis , quàm qui antiquis , & gentiliciis : similiter uero & qui magistratû gerunt ; & qui potentes sunt ; & qui multos habent amicos ; & qui bonos liberos ; & quicunq; tales : & si ipsi per hæc aliud quid boni adepti sint ; eodem modo : etenim tû demum magis offendunt , qui nouis potiuntur diuitiis , quàm qui ueteribus ; cum propter diuitias in imperio sunt ; similiterque in ceteris ; causa uero est , quia illi quidem res suas possidere existimantur ; hi uero non item : quod enim ita semper se habere uidetur , id uerum existimatur : quo fit ut alteri haudquaquam sua possidere uideantur . Et quoniam singula bona non cuicunque conueniunt ; sed est proportio , & conuenientia quædam ; ut speciosa arma non iusto conueniunt , sed forti ; & eximium coniugium non nouas diuitias possidentibus , uerum nobilibus ; idcirco si qui bonus est , rem conuenientem non adipiscatur ; mouet stomachum . Et si inferior cum superiore controuerfetur ; ac in primis quidem , qui in eodem studio uersantur : unde & illud dictum est ; *Aiacis autem Telamonide pugnam declinabat : quia*

Iuppiter ei stomachabatur, quòd cum præstantiore viro pugnaret. Sin minus, etiã quocunque modo, inferior cum superiore; ut si musicus cum iusto; est enim iustitia, quàm musica, præstantior. Ac quibus quidem stomachentur; & propter quæ, ex his perspicuum est; hæc enim, & eiusmodi sunt.

Ipsi uero stomachosi sunt, si maximis bonis digni, eaque adepti sint; neque enim iustum est, paria non paribus impertiri; deinde uero, si boni, & uirtute præditi sint; quia tum recte iudicant, tum iniusta oderunt. Et si honoris studiosi, & quarundam rerum agendarum appetentes sint; & maxime in iis rebus honoris studio trahantur, quas indigni alij consequuntur. Et omnino, qui ipsi se dignas iis rebus censent, quibus alios non censent, stomachantur illis; & ob ea: itaque mancipiorum similes, abiecti, & minime honoris cupidi, non sunt stomachosi; quia nihil est tale, quo se dignos esse arbitrentur. Ex his autem perspicuum est, propter quos aduersa fortuna utentes, aut male rem suam gerentes, aut quod uolunt non assequentes, lætari; aut non dolere conueniat; ex his enim, quæ dicta sunt, contraria elucescunt. Quare si tales oratio iudices

res prępararit, eos uero, qui poscunt, ut sui misereantur; & ob quę misereantur, indignos esse ostenderit, qui impetrent; dignos autę, qui non impetrent; fieri non potest, ut eis misericordia tribuatur.

De inuidia.

PERSPICVVM est etiam, quas ob res inuideant; & quibus; & quemadmodum se habentes; si quidem inuidia est molestia quędam propter apparentem bonorum, quę sunt commemorata, prosperitatem, aduersus similes; non ut sibi adsit aliquid, sed propter illos; etenim quibus similes aliqui sunt, aut esse uidentur; tales inuidebunt: similes autem dico genere, cognatione, ætate, habitu, & estimatione, & copiis. Et quibus parum abest, quin omnia suppetant: itaque qui magnas res agunt, & secunda fortuna utuntur, inuidi sunt; quia suas res ferri ab omnibus arbitrantur. Et quibus eximius ob rem aliquam honor habetur; & præcipue ob philosophiam, aut beatitudinem. Et qui honoris studio ducuntur, inuidi magis sunt, quàm qui non ducuntur. Et qui sapientię opinionem consecretantur; quia honoris studio ducuntur ob sapientiam

tiam. Et omnino qui gloriam in aliqua re appetunt, in ea inuidi sunt. Et pusillanimitas; quia omnia magna illis esse uidentur. Bona uero, propter quæ inuident, dicta sunt; nam quæcunque opera sunt eiusmodi, ut propter ea gloriæ cupiditate ducantur, & factis de honore contendunt, & gloriam appetant, & quæcunque à secunda fortuna proficiuntur; ferme in omnibus uersatur inuidia; & præcipue quæ aut ipsi appetunt, aut putant conuenire, se habere, aut in quibus ipsi possessione paullo excellunt, aut paullo superantur.

Neque uero dubium est etiam, quibus inuideant, quia simul expositum est; inuident enim iis, qui sibi & tempore, & loco, & ætate, & existimatione proximi sunt: unde dictum est; *Cognatum enim etiam inuidere scit.* Et iis, quibus cum de honore concertant; concertant enim cum iis, quos diximus: cum iis autem, qui ad decem millia annorum sunt, aut erunt, aut cum mortuis; nemo: neque cum iis, qui sunt ad columnas Herculeas: neque cum iis, à quibus se uinci suo, aut aliorum iudicio arbitrantur: neque quos se longe uincere, eodem modo, & cum his, & de rebus eiusmodi. Quoniam autem cum competitoribus, & rivalibus

ualibus, & omnino eadem expetentibus, de honore contendunt; fit, ut his potissimum inuidere necesse sit: unde dictum est; *Et Figulus figulo*. Et iis, qui ce-
 riter, quod uoluerunt, affecuti sunt ij, qui ægre, aut nequaquam adepti sunt; in-
 uident. Et iis, qui si uoti compotes fue-
 rint, ac bene rem gesserint, ipsi dedecus suscipient; cuiusmodi & uicini sunt, & pa-
 res; perspicuum est enim, ipsorum culpa fieri, ne bonum adipiscantur: quare hoc cum dolorem afferat, inuidiam efficit.
 Et iis, qui aut ea habent, aut adepti sunt, quæ ipsis conueniebant; aut olim adepti fuerant: itaque seniores iunioribus: & qui magnos in eandem rem sumptus fecerunt, iis, qui exiguos, inuident. Perspicuum uero etiam est, quas ob res; & in quibus; & quemadmodum se habentes lætitia afficiantur, qui tales sunt; ut enim non habentes dolent; sic habentes ob contraria lætabuntur. Quare si ipsi probentur ita se habere; at uero qui misericordiam impe-
 trare, aut bonum aliquod obtinere digni censentur, eiusmodi sint, quales, quos exposuimus; profecto nunquam miseri-
 cordiam à principibus obtinebunt.

De

De æmulatione.

QVOMODO uero se habentes æmulentur; & quales res; & in quibus; hinc manifestū est; si quidē æmulatio est molestia quādam suscepta ex eo, q̄ in iis, qui natura similes sunt, honorata inesse bona uideantur, quæ & ipsi consequi possint, non q̄ alij, sed quia non & ipsi potiuntur; itaq; æmulatio bona est, & bonorum uirorum; inuidia uero mala, & malorum; ille enim semet propter æmulationē accingit, ut bona adipiscatur; hic uero propter inuidiā, ne alter potiatur. Ergo illi ad æmulandū sint propensi, necesse est, qui se bonis eis dignos censent, quæ non habent; quia nemo se dignū censet iis, quæ effici nō posse uidentur; itaq; iuuenes, & magnanimi, tales. Et quibus talia bona suppetunt, quæ honoratis uiris digna sunt; cuiusmodi diuitiæ, & multitudo amicorū, & magistratus, & quæ sunt eiusmodi generis; tanquam n. ipsis probos esse conueniat, quia ipsa probis cōueniunt; bona eiusmodi æmulantur. Et ii, quos alij dignos censent. Et quorū maiores, aut cognati, aut propinqui, aut natio, aut ciuitas honore excellunt; eos in his rebus æmulantur; quia ea sibi propria esse, & dignos se ardeant imitari. Quod si bona, quæ honore excellunt;

cellunt, æmulabilia sunt; tales & uirtutes esse necesse est; & quæcunque alijs utilitatem afferre, ac beneficium possunt; quia beneficos; & bonos honorant. Et bona, quibus frui proximi possunt, ut diuitiæ, & pulchritudo magis, quàm ualetudo.

Neque uero dubium est etiam, quinam æmulabiles sint; nam qui hæc, & eiusmodi bona possident, illi æmulandi sunt: hæc autem sunt, quæ diximus, ut fortitudo; sapientia; magistratus; qui enim magistratum gerunt, multis bene facere possunt; imperatores, oratores, omnes, qui talia ualent. Et quibus multi esse similes uolunt; aut multi familiares, aut amici; aut quos multi admirantur; aut quos ipsi admirantur. Et quorum laudes, & encomia aut à poetis, aut ab orationum scriptoribus celebrantur. Contemnunt autem contrarios; quia æmulatione contemptio aduersatur; & ipsi æmulari id, quod est contemnere: qui uero ita se habent; ut aliquos ipsi, aut ipsos alij æmulentur; eos prociues esse necesse est ad contemnendum & hos, & ob hæc, quicumque ijs malis afficiuntur, quæ bonis æmulabilibus aduersantur: itaq; fortunatos sæpe contemnunt, quoties fortuna potantur sine bonis ijs, quibus honor habetur. Atque ex quibus quidem

142' ARIST. ART. RHET.
quidem affectus aut excitentur, aut se-
dentur; unde fides proficiscuntur; dictum
est.

De moribus auditorum.

QVALES autem moribus sint pro af-
fectibus; & habitibus; & ætatibus; & for-
tunis; post hæc persequamur: dico autem
affectus, iram; cupiditatem; & eiusmodi,
de quibus supra differuimus: habitus autē
uitia, & uirtutes, de quibus dictum est
etiam ante; & quales res præligant singu-
li; & quales agant: ætates autē sunt iuuen-
tus; uigor; & senectus: fortunam autē uo-
co nobilitatem; & diuitias; & potentiam;
& quæ his contraria sunt; & omnino pro-
speram, aduersamque fortunam.

De moribus ætatum.

A C iuuenes quidem moribus cupidi;
& ad ea, quæ concupiuerint conficienda
parati sunt; & ex corporeis cupiditatibus,
ueneris potissimum dediti, earumque im-
potentes sunt; inconstantes autem, & re-
rum concupitarum fastidiosi. Et ualde
quidem concupiscunt, sed protinus con-
quiescunt; quia acutas habent uoluntates,
& non

& non magnas; quales sunt ægotantium
 fitis, ac fames. Et ad excandescentiam,
 acutamq; excandescentiam procliues, ad
 eumque impetum sequendum parati, at-
 que iræ obnoxij; quia propter honoris de-
 siderium se paruifieri pati non possunt;
 uerum ægre ferunt, si sibi fieri iniuriam ar-
 bitrentur. Et honoris cupidi sunt; immo
 potius uictoriæ; quia iuuentus excellen-
 tiam appetit; uictoria uero est excellentia
 quædam; atque harum rerum ambarum
 potius, quàm pecuniarû sunt studiosi: pecu-
 niarum uero studiosi minimum, propterea
 quia indigentia nondû sunt experti; quale
 est Pittaci dictum in Amphiaräum
 Neque malis moribus præditi sunt, sed bo-
 nis; quia nondum multa flagitia cognoue-
 runt. Et creduli; quia nondum sæpe dece-
 pti sunt. Et bona spe pleni; quia ut temu-
 lenti, sic iuuenes natura calidi sunt: simul
 etiam, quia nondum sæpe opinione lapsi
 sunt, magnaque ex parte spe uiuunt; spes
 enim est futuri; memoria uero præteriti;
 iuuenibus autem futuri est multum; præ-
 teriti uero parum; primis enim diebus ni-
 hil se meminisse; sperare uero omnia arbi-
 trantur. Et facile decipi possunt; propter
 eandem rationem, quia facile sperant. Et
 fortiores sunt; quia iracundi. Et bona spe
 pleni;

pleni; quorum illud efficit, ne metuant; hoc uero, ut confidant; neque enim quifquam, dum irascitur, timet; & sperare boni aliquid fidentiam affert. Et uerecundi; quia nondum honesta alia esse existimant, uerum à lege sola sunt instituti. Et magnanimi; quia nondum à uita depressi sunt, sed rerum necessariarum rudes sunt; & se ipsum rebus magnis dignum censere magnanimi est: id autem bene sperantis est. Et honesta facere, quam utilia malunt, quia moribus potius, quam ratiocinatione uiuunt: est autem ratiocinatio utilitatis; uirtus honestatis. Et amicorum, ac sodalium studiosi magis, quam aliarum ætates; quia conuictu gaudent, & nihil utilitate metiuntur; quare neque amicos. Et omnia in maius, ac uehementius, contra Chilonium præceptum, delinquant; quia omnia agunt nimis; si quidem & amant nimis, & oderunt nimis, & reliqua omnia eodem modo; quippe qui & scire se omnia opinantur, & asseuerant; quæ causa est, ut omnia etiam nimium agant. Et iniurias faciunt ad contumeliam, non ad malitiam. Et misericordes sunt; quia omnes bonos, ac meliores existimant; siquidem, sua innocentia, alios metiuntur; quare indignos pati arbitrantur. Et risu delectantur;

itaque

itaque faceti: facetiæ uero erudita contumelia est. Ac iuuenum quidem mores eiusmodi sunt.

Seniores autem, & qui uigorem remisserunt; ex ijs ferme, quæ his contraria sunt; magna ex parte, mores adepti sunt. Etenim quia multos annos uixerunt, & multis in rebus decepti, lapsique sunt, & res maiore ex parte perditæ sunt; nihil affirmant, atque omnia multo minus, quam oportet. Et opinantur; nihil uero sciunt. Et cum controuersantur, addunt semper: forsan; & fortasse; atque omnia ita pronunciant; assueuerant uero nihil. Et malorum morum sunt; quod est omnia in deteriorem partem interpretari. Præterea uero suspiciosi sunt; propter incredulitatem; increduli uero; propter peritiam. Neque ualde amant, neque ualde oderunt; propter hanc rationem; sed ex præcepto Biantis, & amant; tanquam osuri; & oderunt, tanquam amaturi. Et pusillamini; quia à uita depressi sunt; nihil enim magni, nihil eximii, sed ea, quæ ad uitam pertinent, concupiscunt. Et illiberales; quia patrimonium est ex rebus necessarijs una; simul uero etiam propter peritiam; quam sit difficile adquirere, & facile amittere; non ignorant. Et timidi, & omnia præ-

K metuen-

metuentes; quia, contra ac iuvenes, sunt affecti; quippe qui refrigerati sint; illi uero calidi: quare senectus aditum timiditati patefecit; est enim timor refrigeratio quaedam. Et uita cupidi, in extremis potissimum diebus; quia cupiditas est rei, quæ abest; & cuius rei indigentes sunt, eam potissimum concupiscunt. Et ob iurgationibus delectantur magis; quam conuenit; est enim pusillanimitas & hæc quaedam. Et ad utilitatem, non autem ad honestatem uiuunt magis, quam conuenit; quia se ipsos diligunt; utile enim bonum est huic; honestum autem; simpliciter. Et inuerecundi potius, quam uerecundi; quia enim non curant honestatem æque, ac utilitatem; parnificiunt, quid existimetur. Et mala spe pleni; propter peritiam; quia plerunque res perditæ sunt, & in deteriorem partem plerunque cadunt; & præterea, propter timiditatem. Et memoria magis, quam spe uiuunt; nam quod uita restat, modicum; quod effluxit, multum est: spes autem est futuri; memoria uero præteritorum; id quod eis loquacitatis etiam causam affert; quia res præteritas narrant; dum enim recordantur, uoluptate afficiuntur. Ac exandescentiæ quidem acutæ sunt, sed

Sed imbecillæ; & cupiditates aliæ defecerunt, aliæ sunt imbecillæ: quare neque cupidi sunt, neque ad ea facienda parati, ad quæ à cupiditatibus adducuntur; sed ad ea, ad quæ à lucro: itaque tales temperati videntur; quia cupiditates oblanguerunt. Et lucro inserviunt. Et ratiocinatione potius uiuunt, quàm moribus; est enim ratiocinatio utilitatis; mores autem uirtutis. Et iniurias ad malitiam, non ad contumeliam faciunt. Misericordes autem etiam senes sunt; uerum non propter eandem causam, ac iuuenes; illi enim propter humanitatem; hi uero propter imbecillitatem; putant enim omnia sibi uicina esse ad patiendum: id quod erat misericordis: unde queruli sunt. Et neque faceti; neque ridiculorum studiosi; quia querulus aduersatur ei, qui delectatur risu. Ac iuuenum quidem, & seniorum mores, eiusmodi. Quare quoniam omnes eas accipiunt orationes, quæ suis moribus conuenienter habentur; & eos, qui sibi similes sunt; non est obscurum, quemadmodum tractandis orationibus tales & ipsi, & orationes uideantur.

Qui uero uigent, profecto inter hos interiecti moribus erunt, utrorumque exuperatione detracta; quippe qui neque ni-

K 2 mis

mis confidunt; quia audacia tale aliquid est; neque nimium metuunt, sed in utraque re commodè se gerunt. Neque omnibus fidem habent; neque omnibus non habent; verum ex veritate potius indicant. Et neque ad solam honestatem uiuunt, neque ad utilitatem; sed ad utrumque. Et neque ad parsimoniam; neque ad luxuriam; sed ad id, quod conuenit; similiter uero etiam ad excandescentiam, & ad cupiditatem. Et temperantes cum fortitudine; & fortes cum temperantia sunt; quia hæc in iuuenibus, senibusque partita sunt; siquidem iuuenes fortes, & intemperantes sunt; seniores autem temperantes, & timidi. Ut autem in uniuersum cōplectar, quæcunque commoda iuuentus, & senectus inter se diuiserunt; hæc ambo retinent; in quibus uero exuperant, aut deficiunt, eorum quod moderatum est, & conueniens. Viget autem corpus a triginta annis usque ad triginta quinque; animus uero circiter annum quadragesimum nonum. Ac de iuuentute quidem, & senectute, & uigore; cuiusmodi moribus præditæ singulæ sint; tam multa dicta sint.

De moribus fortunatorum .

DE BONIS autem, quæ à fortuna profiscuntur, quæcunque accidit, ut & hominũ mores cuiusdammodi reddant; de inceptis dicamus. Ac nobilitatis quidẽ mores sunt, ut qui eam adeptus est, honoris cupidior sit; siquidem omnes cum suppetit aliquid, id accumulare consueuerunt: nobilitas autem maiorum dignitas est: & ut ad contemnendos propensus sit etiam eos, qui maioribus suis similes sunt; propterea quia remota hæc magis, quàm propinqua dignitatem afferunt, & ad gloriam idonea sunt: nobilitas uero in uirtute generis posita est; generositas autem in eo, ne à natura desciscat; quod plerunque non contingit nobilibus; uerum abiecti plerique sunt; est enim in familiis prouentus uirorum quidam, perinde ac in ijs, quæ nascuntur in agris; & nonnunquam si bonum genus sit, uiri præstantes exoriuntur; deinde rursus retrofertur: familiæ uero, quæ subtili ingenio præditæ sunt, ad mores insaniore deficiunt; ut qui ab Alcibiade, & Dionysio superiore profecti sunt: quæ uero, stabili; ad stoliditatem, atque segnitem; ut qui à Cimone, & Pericle, & Socrate.

K ; Di-

Diuitias uero qui mores sequantur, promptum est omnibus ad uidendum; sunt enim contumeliosi, & contumaces; nempe à possessione diuitiarum aliquid passi; perinde enim affecti sunt, ac si bonis omnibus affluant; siquidem diuitia quasi pretium quoddam æstimationis rerum aliarum sunt; quocirca uenalia omnia ipsarum esse uidentur. Et delicati; & arrogantes: delicati quidem propter delicias, & beatitudinis ostentationem: arrogantes autem, & elati; quia omnes in ijs rebus occupari soliti sunt; quarum ipsi amore, atque admiratione ducuntur; & quia alios eadem æmulari opinantur; quæ & ipsi (simul uero merito ita quoque animati sunt; quia multi sunt, qui habentium indigent; unde & illud dictum Simonidis de sapientibus, & diuitibus ad Hieronis coniugem extat, rogantem; utrū melius esset, diuitem esse, an sapientem; diuitem, respondisse; sapientes enim, dixit, se diuitum foribus hærentes uidere) & quia se dignos esse imperio arbitrantur: atque (ut summam dicam) demeritis beati morum diuitia sunt. Differunt autem mores eorum, qui nouis fruuntur diuitiis; & eorum, qui antiquis; quia omnibus malis, ijsque grauioribus cumulati sunt

sunt nigris; qui nouis: nam nouas diuitias possidere est, quasi rudē diuitiarum esse; & iniuria inferunt non malitiæ, sed partim contumeliæ, partim incontinentiæ plenas; ut in herberationem, & adulterium.

Eodem uero modo etiam de potentia, mores ferè plerique sunt manifesti; nam potentes partim eisdem præditi sunt, ac diuites; partim uero etiam melioribus; sunt enim potentes honoris audiores, & moribus uiriliores, quàm diuites; quia ea affectant negotia, quæ ipsis administrare propter potentiam licet. Et studio magis dediti; quia in sedulitate sunt totti, quòd quæ ad potentiam pertinent, considerare coguntur. Et grandiores, quàm grauiores; quia conspicuos eos dignitas reddit: itaque moderate se gerunt: grandis autem mollis, & elegans grauitas est. Et si iniuriam faciunt, non partiam, sed magnam faciunt.

Fortuna uero prosperitas mores habet earum rerum, quas exposuimus, partes; ad hæc enim referuntur, quæ maximæ fortunæ prosperitates existimantur: & præterea secunda fortuna facit, ut meliore conditione simus in ijs, quæ ad liberorum probitatem, & ad bona corporis pertinent. Ac superbiores quidem, & inconsideratio-

res sunt, propter fortunæ prosperitæ. Vni autem illi optimi mores fortunam iunguntur, quod deos colunt, & erga diuinum numen aliquo modo affecti sunt, fidem habentes; propter ea bona, quæ à fortuna suppeditantur. Ac de moribus quidem, ætati, & fortunæ conuenientibus dictum est; quæ enim expositis rebus contraria sunt, ex contrariis elucescunt; ut pauperis mores; & infortunati; & impotentis.

Quoniam autem usus orationum ad persuadendum appositarum ad iudicium refertur (quæ enim nouimus, ac iudicauimus; de his nihil amplius oratione est opus) refertur autem, siue apud unum aliquis uerba faciens adhortetur, aut dehortetur; ut faciunt, qui admonent, aut qui suadent (nihil enim fecius iudicator est unus; quia quem persuadere oportet, hic, ut simpliciter dicam, est iudicator) siue aduersus controuersantem; siue ad hypothesim aliquis dicat, eodem modo; quia orationem adhibere necesse est, contrariaque labefactare, aduersus quæ, ut aduersus controuersantem, uerba facere oportet: eodemque modo etiam in demonstratiuis; quia oratio ad spectatorem, tanquam ad iudicatorem est instituta:

ta:

ta: omnino autem solus, & simpliciter iudicator is est, qui in civilibus contentio-
nibus ea, quæ quærentur, iudicat; quia
quæ in controuersiam, & quæ in delibe-
rationem uocantur, quomodo se habe-
ant, quærentur. De moribus autem
rerum publicarum supra in deliberati-
onis est disputatum. Quare explicatum
est, & quomodo, & per quæ moratas
orationes efficiamus.

De propositionibus communibus,
possibilis, & impossibilis, fa-
cti, & non facti, futuri, & non
futuri, magni, & parui.

QVONIAM autem in unoquoque
genere orationum finis quidam diuersus
erat, de his autem omnibus opiniones,
propositionesque paratæ sunt, ex quibus
& suadendo, & demonstrando, & con-
trouersando fides ducant; itemque & in
de moratas reddere liceat orationes, est
explicatum; reliquum est iam, ut de com-
munibus persequar; est enim omnibus
necessarium, ut propositiones possibilis,
impossibilisque ad dicendum adhibeant;
itemque

itemque ut alij futurum; alij factum esse, demonstrare contentur; præterea uero magnitudinis ratio omnium est orationum communis; quia amplificatione, & diminutione omnes utuntur, & qui suadent, aut diffuadent; & qui laudant, aut vituperant; & qui accusant, aut defendunt. His autem explicatis, dabimus operam, ut de enthymematibus, atque exemplis communiter exponamus, si quid habemus; ut reliquis adiectis, id, quod à principio proposuimus, absoluamus. Ex communibus autem amplificatio demonstrationis aptissima est, quemadmodum diximus; factum autem iudicialibus; de his enim iudicium est, possibile autem, & futurum deliberatiuis.

Ac primum quidem de possibilibus, & impossibilibus differamus. Si igitur contrarium est eiusmodi, ut aut esse, aut factum esse possit; etiam contrarium eiusmodi esse existimabitur: ut si fieri potest, ut homo conualuerit, etiam, ut agrotauerit; contrariorum enim quatenus contraria sunt, uis eadem est. Et si simile fieri potest; etiā simile. Et si quod difficilius est, fieri potest; etiā quod facilius. Et si fieri potest, ut uirtute præditus, aut pulcher fuerit; etiam ut omnino fuerit, fieri potest;

potest; quia difficilius est, ut pulchra sit domus, q̄ ut domus. Et cuius principiu fuisse potest; etiā finis; nihil enim fit, neq; fieri incipit eorū, quæ fieri nequeunt; ut diametron esse symmetron, neq; fieri inciperet, neq; fit. Et cuius finis esse potest; etiam principium; nempe quia omnia à principio oriuntur. Et si quod essentia, aut origine posterius est, fuisse potest; etiā quod prius: ut si uirum fuisse fieri potest; etiam puerum; prius enim illud fit: & si puerū, etiam uirum; quia illud principiu est. Et quorum amor, aut cupiditas est natura; quia plerunq; fit, ut nemo amet, aut concupiscat ea, quæ fieri nō possunt. Et quarum rerum scientiæ, & artes sunt; etiam ut illæ sint, & fuerint, fieri potest. Et quarum rerum principium originis in ijs est, quæ nos coegerimus, aut persuaserimus: hæc uero sunt, quibus præstantiores, aut domini, aut amici sumus. Et quorum partes esse possunt; etiam totum. Et quorum totum esse potest; plerunque etiam partes; si enim obstrangulum, & ligula, & solea fieri possunt, etiam calcei fieri possunt: & si calcei fieri possunt; etiam obstrangulum, & ligula, & solea. Et, si totum genus eorum, quæ fieri possunt; etiam species. Et, si species; etiam genus.

nus: ut si naus fuisse potest; etiam triremis; & si triremis; etiam naus. Et, si alterum eorum, quæ naturam habent, ut inter se conferantur; etiam alterum: ut si duplum; etiam dimidium: & si dimidiū, etiam duplum. Et, si sine arte, aut, apparatu factum fuisse aliquid potest; magis per artem, ac diligentiam potest: unde & Agathon dixit; *Atqui alia fortuna facere, alia uero necessitate, & arte nobis suppetunt.* Et, si à deterioribus, aut inferioribus, aut imprudentioribus fieri potest; magis etiā à contrariis: quemadmodum etiam Iſocrates dixit; graue esse, si Euthynus didicit, ipse uero non potuit inuenire. De impossibilibus autem, ex contrariis eorum, quæ diximus, suppetere manifestum est.

Factum uero, an non factum sit, ex his perſcrutari oportet; primū enim, si quod minus naturam habet, ut fiat, factum est; etiam factum est, quod magis. Et si quod posterius solitum est fieri, factū est; etiā quod prius, factum est: ut si oblitus est; etiam aliquando id didicit. Et si potuit, ac uoluit; fecit; qui enim cum possint, uolunt; faciunt; quia nihil impediementi habent. Item, si uoluit, & nihil extrinsecus impediuit. Et, si fieri potest, & iratus fuit. Et, si potuit, ac concupiuit; ple-
runque

rumque enim, quæ appetunt; si possunt; etiam faciunt; improbi quidem propter intemperantiam; probi uero, quia probe discipiunt. Et si futurum fuit, ut fieret, ac faceret; etenim qui facturus fuit, fecisse uerisimile est. Et, si facta sunt, quæcunque ante illud, aut illius gratia nata sunt; ut si fulsit, etiam intonuit; & si tentauit, etiam effecit. Et si quæcunque naturam habent, ut posterius fiant, aut id, cuius gratia fiunt, factum est; etiam quod prius, & huius est gratia, factum est; ut si intonuit, etiam fulsit; & si effecit, etiam tentauit: horum autem omnium alia ex necessitate; alia plerumque ita sunt. De non facto uero, manifestum est; ex contrariis eorum, quæ dicta sunt, peti.

Quin etiam de futuro, ex iisdem liquet; nam & quod in potestate, ac uoluntate est; erit. Et quæ in cupiditate, & ira, & ratiocinatione cum potestate sunt. Propterea & si in impetu faciendi sit, aut in eo, ut facturus sit; erit; plerumque enim magis fiunt, quæ futura, quam quæ non futura. Et, si quæcunque naturam habent, ut prius fiant, antecesserunt; ut si nubilatum est, uerisimile est, pluerum. Et, si quod huius est gratia, factum est; etiâ hoc factum esse, uerisimile est; ut si fundamētum domus.

De

Diuitias uero qui mores sequantur, promptum est omnibus ad uidendum; sunt enim contumeliosi, & contumaces; nempe à possessione diuitiarum aliquid passi; perinde enim affecti sunt, ac si bonis omnibus affluant; siquidem diuitiæ quasi pretium quoddam æstimationis rerum aliarum sunt; quocirca uenalia omnia ipsarum esse uidentur. Et delicati; & arrogantes: delicati quidem propter delicias, & beatitudinis ostentationem: arrogantes autem, & elati; quia omnes in ijs rebus occupari soliti sunt; quarum ipsi amore, atque admiratione ducuntur; & quia alios eadem æmulari opinantur, quæ & ipsi (simul uero merito ita quoque animati sunt; quia multi sunt, qui habentium indigent; unde & illud dictum Simonidis de sapientibus, & diuitibus ad Hieronis coniugem extat, rogantem; utrū melius esset, diuitem esse, an sapientem; diuitem, respondisse; sapientes enim, dixit, se diuitum foribus hærentes uidere) & quia se dignos esse imperio arbitrantur: atque (ut summam dicam) demeritis beati morum diuitiæ sunt. Differunt autem mores eorum, qui nouis fruuntur diuitiis; & eorum, qui antiquis; quia omnibus malis, ijsque grauioribus cumulati sunt

fuisse regis, qui nouis: nam nouas diuitias possidere est, quasi rudē diuitiarum esse; & iniuria inferunt non malitiæ, sed partim contumeliæ, partim incontinentiæ plenas; ut in herberationem, & adulterium.

Eodem uero modo etiam de potentia, mores ferè plerique sunt manifesti; nam potentes partim eisdem præditi sunt, ac diuites; partim uero etiam melioribus; sunt enim potentes honoris audiores, & moribus uiriliores, quàm diuites; quia ea affectant negotia, quæ ipsis administrare propter potentiam licet. Et studio magis dediti; quia in sedulitate sunt totius, quod quæ ad potentiam pertinent, considerare coguntur. Et grandiores, quàm grauiores; quia conspicuos eos dignitas reddit: itaque moderate se gerunt: grandis autem mollis, & elegans grauitas est. Et si iniuriam faciunt, non partiam, sed magnam faciunt.

Fortuna uero prosperitas mores habet earum rerum, quas exposuimus, partes; ad hæc enim referuntur, quæ maximæ fortunæ prosperitates existimantur: & præterea secunda fortuna facit, ut meliore conditione simus in ijs, quæ ad liberorum probitatem, & ad bona corporis pertinent. Ac superbiores quidem, & inconsideratio-

res sunt, propter fortunæ prosperitatē. Vni autem illi optimi mores fortunam sequuntur, quod deos colunt, & erga diuinum numen aliquo modo affecti sunt, fidem habentes; propter ea bona, quæ à fortuna suppeditantur. Ac de moribus quidem ætatis, & fortunæ convenientibus dictum est; quæ enim expositis rebus contraria sunt, ex contrarijs elucescunt; ut pauperis mores; & infortunati; & impotentis.

Quoniam autem usus orationum ad persuadendum appositarum ad iudicium refertur (quæ enim nouimus, ac iudicauimus, de his nihil amplius oratione est opus) refertur autem, siue apud unum aliquis uerba faciens adhortetur, aut dehortetur; ut faciunt, qui admonent, aut qui suadent (nihil enim fecius iudicator est unus; quia quem persuadere oportet, hic, ut simpliciter dicam, est iudicator) siue aduersus controuersantem; siue ad hypothesim aliquis dicat, eodem modo; quia orationem adhibere necesse est, contrariaque labefactare, aduersus quæ, ut aduersus controuersantem, uerba facere oportet: eodemque modo etiam in demonstratiuis; quia oratio ad spectatorem, tanquam ad iudicatorem est institu-

ta:

ta: omnino autem solus, & simpliciter iudicator is est, qui in civilibus contentio-
nibus ea, quæ quærentur, iudicat; quia
quæ in controuersiam, & quæ in delibe-
rationem uocantur, quomodo se habe-
ant, quærentur. De moribus autem
rerum publicarum supra in deliberati-
uis est disputatum. Quare explicatum
est, & quomodo, & per quæ moratas
orationes efficiamus.

De propositionibus communibus
possibilis, & impossibilis, fa-
cti, & non facti, futuri, & non
futuri, magni, & parui.

QVONIAM autem in unoquoque
genere orationum finis quidam diuersus
erat, de his autem omnibus opiniones,
propositionesque paratæ sunt, ex quibus
& suadendo, & demonstrando, & con-
trouersando fides ducant; itemque & un-
de moratas reddere liceat orationes, est
explicatum; reliquum est iam, ut de com-
munibus persequamur; est enim omnibus
necessarium, ut propositiones possibilis,
impossibilisque ad dicendum adhibeant;
itemque

itemque ut alij futurum; alij factum esse; demonstrare contentur; præterea uero magnitudinis ratio omnium est orationum communis; quia amplificatione, & diminutione omnes utuntur; & qui suadent, aut dissuadent; & qui laudant, aut vituperant; & qui accusant, aut defendunt. His autem explicatis, dabimus operam, ut de enthymematibus, atque exemplis communiter exponamus, si quid habemus; ut reliquis adiectis, id, quod à principio proposuimus, absoluiamus. Ex communibus autem amplificatio demonstratiuis aptissima est, quemadmodum diximus; factum autem iudicialibus; de his enim iudicium est, possibile autem, & futurum deliberatiuis.

Ac primum quidem de possibilibus, & impossibilibus differamus. Si igitur contrarium est eiusmodi, ut aut esse, aut factum esse possit; etiam contrarium eiusmodi esse existimabitur: ut si fieri potest, ut homo conualuerit, etiam, ut agrotauerit; contrariorum enim quatenus contraria sunt, uis eadem est. Et si simile fieri potest; etiā simile. Et si quod difficilius est, fieri potest; etiā quod facilius. Et si fieri potest, ut uirtute præditus, aut pulcher fuerit; etiam ut omnino fuerit, fieri potest;

potest; quia difficilius est, ut pulchra sit domus, q̄ ut domus. Et cuius principiu fuisse potest; etiā finis; nihil enim fit, neq; fieri incipit eorū, quæ fieri nequeunt: ut diametron esse symmetron, neq; fieri inciperet, neq; fit. Et cuius finis esse potest; etiam principium; nempe quia omnia à principio oriuntur. Et si quod essentia, aut origine posterius est, fuisse potest; etiā quod prius: ut si uirum fuisse fieri potest; etiam puerum; prius enim illud fit: & si puerū, etiam uirum; quia illud principiu est. Et quorum amor, aut cupiditas est natura; quia plerunq; fit, ut nemo amet, aut concupiscat ea, quæ fieri nō possunt. Et quarum rerum scientiæ, & artes sunt; etiam ut illæ sint, & fuerint, fieri potest. Et quarum rerum principium originis in ijs est, quæ nos coegerimus, aut persuaserimus: hæc uero sunt, quibus præstantiores, aut domini, aut amici sumus. Et quorum partes esse possunt; etiam totum. Et quorum totum esse potest; plerunque etiam partes; si enim obstrangulum, & ligula, & solea fieri possunt, etiam calcei fieri possunt: & si calcei fieri possunt; etiam obstrangulum, & ligula, & solea. Et, si totum genus eorum, quæ fieri possunt; etiam species. Et, si species; etiam genus:

nus: ut si naus fuisse potest; etiam triremis; & si triremis; etiam naus. Et, si alterum eorum, quæ naturam habent, ut inter se conferantur; etiam alterum: ut si duplum; etiam dimidium: & si dimidiū, etiam duplum. Et, si sine arte, aut, apparatu factum fuisse aliquid potest; magis per artem, ac diligentiam potest: unde & Agathon dixit; *Atqui alia fortuna facere, alia uero necessitate, & arte nobis suppetunt.* Et, si à deterioribus, aut inferioribus, aut imprudentioribus fieri potest; magis etiā à contrariis: quemadmodum etiam Isocrates dixit; graue esse, si Euthynus didicit, ipse uero non potuit inuenire. De impossibilibus autem, ex contrariis eorum, quæ diximus, suppetere manifestum est.

Factum uero, an non factum sit, ex his perscrutari oportet; primū enim, si quod minus naturam habet, ut fiat, factum est; etiam factum est, quod magis. Et si quod posterius solitum est fieri, factū est; etiā quod prius, factum est: ut si oblitus est; etiam aliquando id didicit. Et si potuit, ac uoluit; fecit; qui enim cum possint, uolunt; faciunt; quia nihil impimenti habent. Item, si uoluit, & nihil extrinsecus impediuit. Et, si fieri potest, & iratus fuit. Et, si potuit, ac concupiuit; plerunque

rumque enim, quæ appetunt, si possunt; etiam faciunt; improbi quidem propter intemperantiam; probi uero, quia probè discipiunt. Et si futurum fuit, ut fieret, ac faceret; etenim qui facturus fuit, fecisse uerisimile est. Et, si facta sunt, quæcunque ante illud, aut illius gratia nata sunt; ut si fulsit, etiam intonuit; & si tentauit, etiam effecit. Et si quæcunque naturam habent, ut posterius fiant, aut id, cuius gratia fiunt, factum est; etiam quod prius, & huius est gratia, factum est; ut si intonuit, etiam fulsit; & si effecit, etiam tentauit: horum autem omnium alia ex necessitate; alia plerumque ita sunt. De non facto uero, manifestum est; ex contrariis eorum, quæ dicta sunt, peti.

Quin etiam de futuro, ex iisdem liquet; nam & quod in potestate, ac uoluntate est; erit. Et quæ in cupiditate, & ira, & ratiocinatione cum potestate sunt. Propterea & si in impetu faciendi sit, aut in eo, ut facturus sit; erit; plerumque enim magis fiunt, quæ futura, quam quæ non futura. Et, si quæcunque naturam habent, ut prius fiant, antecesserunt; ut si nubilatum est, uerisimile est, pluiturum. Et, si quod huius est gratia, factum est; etiâ hoc factum esse, uerisimile est; ut si fundamētum domus.

De

138 ARIST. VART. RHET.

De magnitudine autem rerum, ac paruitate, & maiori, ac minori, & omnino magnis, ac paruis, ex iis, quæ à nobis ante dicta sunt, perspicui potest: dictum est autem in deliberatiuis de magnitudine bonorum, & de maiori simpliciter, ac minori: quare quoniam in singulis orationibus propositus finis, bonum est, ut utile, & honestum, & iustum; non est dubium, quin ex illis amplificationes sint ab omnibus assumendæ; nam si quis præter hæc aliquid de magnitudine simpliciter, & excellentia quærat; inanem disputationem instituat; siquidem ad rerum usum ualent magis res singulares uniuersalibus. Ac de possibili quidem, & impossibili; & utrum factum sit, an non factum; & erit, an non erit, præterea uero de magnitudine rerum, ac paruitate; hæc dicta sint.

De exemplis, quot, & cuiusmodi sint.

RELIQVVM est, ut fides, quæ communes sunt omnibus exponamus, posteaquam de propriis disseruimus; sunt autem communes fides genere duæ, exemplum, & enthymema; quia sententia pars
enthy-

enthymematis est. Ac primum quidem
 de exemplo dicamus; est enim inductioni
 simile exemplum; inductio uero prin-
 cipium. Exemplorum autem duo genera
 sunt; siquidem unum exempli genus est,
 res ante gestas exponere; alterum uero,
 ipsum confingere; huius autem una est pa-
 rabola; altera logi; ut Aesopici, & Libyr-
 ci. Est autem exemplum tale aliquid; ut,
 si quis diceret, bellum aduersus regem ap-
 parandum esse, neque, ut Aegyptum in
 potestatem redigat; patiendum; etenim
 Darius quondam non prius traiecit; quam
 Aegyptum occupauit; ubi uero occupa-
 uit, traiecit; iterum Xerxes non ante irru-
 ptionem fecit; quam occupauit; ubi uero
 occupauit, traiecit; quare & hic, si occu-
 pauerit, traiciet; quare non permitten-
 dū. Parabola uero, dicta Socratica: ut,
 si quis diceret, magistratus forte creari nō
 oportere; quia simile est, atque si quis
 athletas sortiatur, non qui in decertando
 ualeant, sed cui forte obtigerit; aut ex-
 nautis sortiatur, quem nam gubernare
 oporteat; quasi uero conueniat, cui forte
 obtigerit, non qui peritus sit, gubernare.
 Logus uero, qualis est Stesichori aduersus
 Phalarim; & Aesopi de duce populari;
 Stesichorus enim cum Himerenles Phala-
 rim

rim ducem cum summo imperio delegissent, atque ei tradituri custodes corporis essent, cum alia differuisset, legum hunc retulit: equus pratum solus olim tenebat; cum autem ceruus superveniens pabulum dissiparet, cerui ulciscendi cupidus, hominem percontatus est, an cum eo poenam de ceruo sumere posset: ille vero asseruit; si modo frenum accepisset, & ipse in illum, tenens iacula, conscendisset: ubi vero ille conditionem accepit, & hic ascendit, pro poena, quam petebat, confestim homini servavit; sic & vos, inquit, videte, ne dum hostes ulcisci cupitis, idem atque equus, patiamini; frenum enim iam habetis, cum ducem cum summo imperio delegeritis: at vero si custodes tradetis, & conscendere permittetis; proptinus Phalaridi servietis. Aesopus autem in Samo cum populi ducem de capite causam dicentem defenderet, dixit; vulpem, dum flumen traiceret, in voraginem decidisse; cumque emergere non posset; confictatam diu esse, & caninas muscas ei complures adhæsisse; herinaceum vero errabundum, ut eam conspexit, misericordia captum, rogasse, num caninas inde abigeret; illamque non permisisse: iterum cum ille causam quaereret, respondisse;

disse; quia hæc iam plenæ mei sunt, & parum sanguinis exugunt; quòd si has abegeris; famelicæ aliæ succedentes reliquum sanguinis mei exhaurient: quamobrem & nobis, inquit, ò uiri Samij, hic quidem nihil amplius nocet, quia diues est; sin autem hunc necaueritis, succedent alij pauperes, qui publica depeculando ea uobis dilapidabunt. Logi autem concionum sunt, atque hoc boni habent, quòd res gestæ similes ad inueniendum difficiles sunt; logi uero faciliores (fingere enim, ita, ut etiam parabolas conuenit) modo aliquis simile perspicere possit; quod ex philosophia commodius est. Ac logi quidem paratu faciliores sunt; facta uero ad deliberationes utiliora; quia futura præteritis plerunque similia sunt. Ceterum exempla, tanquam demonstrationes, adhibere, qui non habet enthymemata, debet; quia per hæc fides fit; qui uero habet; tanquam testimonia, post enthymema subijcere; etenim præposita inductioni similia sunt; oratorijs autem inductio non est, nisi paucis in locis, accommodata; subiecta uero, testimonijs; testis autem ubicunque idoneus; quocirca præponentem commemorare multa necesse est, subiicienti uero unum etiam satis; quia

L testis

testis idoneus proficit etiam unus . Ac quot quidem genera exemplorum sint ; & quo modo ipsis ; & quando utendum sit ; dictum est .

De sententijs , quid , quàm multæ , & quomodo inuestigandæ sint.

DE sententijs uero dicendis , exposito quid sententia sit ; maxime etiam & cuiusmodi de rebus ; & quando ; & quibus sententias dicere in orationibus conueniat ; apparebit . Est autem sententia pronunciatum , non quidem de singularibus , ut qualis nam Iphicrates sit ; uerum uniuersalibus ; neque de uniuersalibus omnibus , ut quòd rectum curuo contrarium ; sed de ijs , quorum actiones sunt , eaque , quæ persequimur , aut fugimus , ad agendum : quare quoniam enthymema ferme syllogismus est , ex rebus huiusmodi constitutus ; & conclusiones enthymematum , & principia , detractò syllogismo , sententiæ sunt , hoc pacto ; *Quicumque prudens est , haudquaquam filios suos ad eximiam erudire sapientiam debet :* hæc quidem sententia est ; caussa uero adiecta , & cur ita sit ,
totum

totum est enthymema, hoc modo; *Quia præter aliam ignauiam, infestam ciuium inuidiam sibi parant: & illud; Nemo ex omni parte beatus est: item; Nemo hominum liber est: sententia; cum eo uero, quod sequitur, enthymema; Aut enim pecuniæ seruit, aut fortunæ. Si igitur sententia est id, quod diximus; sententiarum genera quattuor sint, necesse est; aut enim erunt cum subiectione rationis, aut sine subiectione rationis; ac quæcunq; quidem confirmationem desiderant sunt, quæ incredibile, aut controuersum aliquid continent: quæcunque uero incredibile nihil, sine subiectione rationis: harum autem alias quidem, quia ante cognitæ sunt, nihil rationis indigere, necesse est; hoc pacto; *Virro ualere optimum est, ut ego quidem opinor;* ita enim plerisque uidetur: alias uero, simul dum proferuntur, ijs, qui aciem intenderint, innotescere: ut; *Nemo amator est, qui perpetuo non amet.* Quæ uero subiectam rationem habent, alias enthymematis pars sunt: ut; *Quicumque prudens est, alias enthymematicæ quidem, sed non pars enthymematis; quæ in primis quoque probantur: hæc uero sunt, in quibus causæ rei, quæ dicitur, extat: ut in hoc, Im-**

mortalē irā ne serues, cum sis mortalis;

L 2 quia

quia si dicas, iram seruare non oportere; sententia est: quod uero additur; *Qui est mortalis, quamobrem, aperit. Similiter uero & illud; Mortalia oportet mortalem, non mortalem immortalia sapere.* Atque ex his quidem, quæ diximus, planum est, & quàm multa genera sententiæ sint; & cuiusmodi in rebus unaquæque conueniat; nam de controuersis, aut incredibilibus, non sine subiectione rationis; uerum aut præponenda ratione, sententiam pro conclusionem adhibere oportet: ut, si quis dicat; *Ego igitur, quoniam neq; inuideri, neque ignatum esse conuenit; censco eruditioni operam dandam non esse.* aut hac præposita priora subiungere: de ijs autem, quæ incredibilia non sunt, uerum obscura; quamobrem; concinne adijcere. In eiusmodi uero Laconica quoque dicta, ænigmaticaque conueniunt: ut, si quis dicat, quod inter Locrenses Stesichorus usurpauit; *Non oportere contumeliosos esse, ne humi cicadae canant.* Iam uero grandiori natu sententias quidem dicere conuenit; sed, de ijs rebus, quarum est peritus; quia si adolescentulus sententias proferat, quemadmodum etiam si fabellas referat, indecorum; sin autem de rebus ijs, quarum est imperitus; stultum, atque ab eruditione remotum:

tum: cuius rei signum idoneum est, quod
 agrestes homines sententias potissimum
 formant, facileque pronunciant. De re
 uero non uniuersali in uniuersum dicere;
 in conuestione, atque indignatione ma-
 xime conuenit; & in his, aut cum exordi-
 ris; aut postquam demonstraueris. Iam
 uero peruulgata quoque, communesque
 sententia, si sint utiles, usurpanda sunt;
 nam quia communes sunt, quasi omnium
 confessione, recte se habere existimantur:
 ut ei, qui ad pericula excipienda eos, qui
 sacrificium prætermiserint, adhortatur;
Augurium optimum unum, tueri patriam: &
ei, qui inferiores; Mars belli communis:
& ei, qui ad tollendos inimicorum filios
etiam nulla iniuria laceffentes; Stultus,
qui natos occiso patre relinquit. Præterea
 uero nonnulla etiam proueria sententia
 sunt: ut prouerbium; *Atticus inquilinus:*
 Quin etiam sententia aduersus ea, quæ
 in ore uulgi uersantur, proferenda: dico
 autem in ore uulgi uersari: ut; *Nosce te ip-*
sum: & Nequid nimis: quoties aut mores
 apparituri sint meliores, aut cum affectu
 animi dicitur: est autem cum affectu, si-
 quis ira percitus diceret; *Falsum esse, o-*
portere, se ipsum nosse; quia si se ipsum hic nosset;
numquam imperium postulasset: Mores au-

tem meliores; *Non oportere, quemadmodum aiunt, amare, ut odisse possis; sed odisse, ut amare.* Atque etiam in dicendo prælectionem indicare oportet; sin minus; causam subijcere: exempli gratia, aut hoc modo dicendo; *Oportet amare, non ut aiunt; sed quasi semper amaturum; quia insidiatore est alterum:* aut hoc modo; *Nequaquam mihi placet, quod dicitur; quia uerus amicus, tanquam semper amaturus, amare debet; neque illud; Nequid nimis; quia improbos nimis odisse oportet.* Quin etiam magnum ad dicendum auxilium afferunt unum quidem; propter uanitatem eorum, qui audiunt; quia lætantur, si quis in uniuersum loquens, in opiniones, quas ipsi in parte habent, inciderit. Quod autem dico, hoc modo, planum erit; simul uero & quo pacto ipsas uenari conueniat; est enim sententia (quemadmodum dictum est) uniuersale pronunciatum. Lætantur autem, cum id in uniuersum profertur, quod ipsi in parte opinione præceptum habent: ut si quis uicinis, aut filiis improbis uteretur, probaret; si quis diceret; *Nihil est uicinitate molestius:* aut; *Nihil liberorum procreatione dementius.* Quare spectare oportet, quam opinionem anteciptam habeant; deinde hoc modo de his in uniuers-

uniuersum effari. Atque cum hunc quidem sententiarum pronunciatio habere usum debet, tum illum alterum meliorem; quia moratas reddit orationes; illæ autem mores habent orationes, in quibus prælectio elucet: hoc autem omnes sententiæ præstant; quia qui sententias profert, uniuersæ de rebus præligendis enunciat: quare si sententiæ probæ fuerint, etiam, ut qui dicit, bonis moribus uideatur, efficiunt. Ac de sententia quidem, & quid sit; & quot genera eius; & quo modo ipsis utendum sit; & quam utilitatem afferant; tam multa dicta sint.

De ratione inuestigandorum enthymematum.

DE enthymematibus autem in uniuersum dicamus, quo pacto inuestiganda sint; ac postea locos; quia genus horum utriusque diuersum est. Ac enthymema quidem syllogismus quendam esse dictum est ante, & quo modo syllogismus, & quid a dialecticis differat; neque enim longe, neque omnia sumendo, colligere oportet; quia illud propter longitudinem est obscurum; hoc uero (quod manifesta dicuntur)

L 4 tur)

tur) nugatorium ; hoc enim causæ est, eorum indocti doctis inter uulgares facilius persuadeant : quemadmodum poetæ dicunt ; *Indoctos concinniores esse , qui cum uulgo loquantur ;* quia illi communia , & uniuersalia dicunt ; hi uero ex ijs , quæ sciunt , & propinqua sunt . Quare dicere oportet non ex omnibus , quæ probantur ; uerum ex definitis ; nempe aut ijs , qui iudicant ; aut ijs , quos ipsi approbant ; neque dubium illud esse , quin ita aut omnibus , aut plurimis uideatur ; neque solum ex necessarijs , sed etiam ex ijs , quæ sunt plerunque , colligere .

Ac primum quidem constituendum est, de quo dicere , aut concludere siue civili , siue quocunque syllogismo oportet ; de eo necessario tenenda esse , quæ insunt , aut omnia , aut certe nonnulla ; quia si nihil teneas , nihil colligere poteris : dico autem exempli gratia ; quo modo suadere Atheniensibus possemus , ut bellum susciperent , aut secus ; nisi teneremus , quæ copiarum illorum essent ; utrum nauales , an pedestres ; an utrunque ; & ipsæ quantæ ; & uestigalia , quæ ; aut amici , aut inimici ; præterea uero quàm multa bella gessissent , & quo pacto ; & alia eiusmodi : & eos laudare , nisi teneremus prælium nauale ad Salaminem,

nem; aut pugnam in Marathone, aut quæ pro Heraclidis gesserunt, aut aliquid eius generis? Etenim ex ijs, quæ insunt, aut inesse existimantur, honestis, laudant omnes; eodemque pacto uituperant etiam ex contrarijs, considerantes; quidnam tale in ipsis insit, aut existimetur inesse; ut, quòd Græcos seruitute oppræsserunt, & quòd Aeginetas, ac Potidæatas, qui ipsis aduersus barbarum socij fuerant, ac præclare se gesserant, subegerunt; & si quod aliud peccatum tale insit in eis: eadem autem ratione & qui accusant, ac defendunt, ex iis, quæ insunt; adhibita animaduersione; accusant, ac defendunt; hoc autem de Atheniensibus, an Lacedæmoniis, aut homine, an deo faciant; nihil interest; nam & qui suadet Aëchilli; & qui laudat, ac uituperat; & qui accusat eum, ac defendit, ea, quæ insunt, aut inesse existimantur; arripere debet, ut ex his dicamus laudantes, aut uituperantes; si quid honesti, aut turpis inest; accusantes autem, aut defendentes; si quid iusti, aut iniusti; suadentes autem, si quid utilis, aut inutilis. Similiter uero his & de re quacunque, ut de iustitia, bonum ne, an non bonum; ex ijs, quæ iustitiæ, aut bono insunt. Quare quoniam tum omnes in hunc modum

modum demonstrare uidentur, siue accuratius, siue negligentius concludant (neque enim ex omnibus sumunt, sed ex iis, quæ in quaque re insunt) tum propter rationem; quia perspicuum est, fieri non posse, ut aliter demonstraretur; profecto necesse est, quemadmodum in Topicis, primum in quaque re selecta habere, quæ incidere possunt, & oportunissima sunt: de ijs autem rebus, quæ derepente fiunt, indagare eodem modo; intuendo non in ea, quæ indefinita; sed in ea, quæ insita sunt; de quibus habetur oratio, & quam plurima, eaque rei proxima complectendo. Nam quo plura habebuntur eorum, quæ insunt; eo facilior demonstratio erit; quò uero propiora, eò magis propria, & minus communia: dico autem communia; laudare Achillem, quòd homo sit, & quòd ex semideis, & quòd ad Ilium miles uenerit; hæc enim in aliis quoque insunt multis: quo fit, ut nihilomagus hic talis Achillem laudet, quam Diomedem; propria uero, quæ nemini alij acciderunt, quam Achilli; ut quòd interfecerit Hectorem Troianorum fortissimum, & Cycnum, qui omnes exscendere prohibebat, cū sauciari nequirit; & quòd maxime iuuenis, & iniuratus ad illam expeditionem profectus sit, & hu-

ius generis alia. Ac unus quidem selectio-
nis locus, isque primus topicus hic est.

De locis enthymematum.

ENTHYMEMATVM autem ele-
menta dicamus (elementum uero, & lo-
cum enthymematis idem uoco) primum,
autem dicamus, de quibus necesse est di-
cere primum. Sunt enim enthymematum
genera duo; nam alia ad demonstrandum,
esse, aut non esse, apposita sunt; alia ad
refutandum: eaque inter se differunt, pe-
rinde ac in dialecticis elenchus, & syllo-
gismus: ad demonstrandum uero apposi-
tum enthymema est, quod colligit ex con-
fessis; ad refutandum uero, quod incon-
fessa. Ac de singulis quidem utilibus, ac
necessariis formis loci ferme nobis habentur;
siquidem in singulis selectæ proposi-
tiones sunt; quare, quibus ex locis enthy-
memata de bono, aut malo; aut honesto,
aut turpi; aut iusto, aut iniusto, petere,
oporteat; quin etiam de moribus; & af-
fectibus; & habitibus æque parati sunt
nobis antea loci. Nunc uero, alio modo,
de omnibus generatim paremus, ac disse-
ramus, adnotantes; qui ad refutandum,
quique ad demonstrandum accommodati
sint;

sint; itemque qui sint enthymematum eorum, quæ uidentur; sed enthymemata non sunt; quia neque syllogismi. Quibus demonstratis; de solutionibus, & obiectionibus explicemus; unde eas ducere aduersus enthymemata opus sit.

Vnus ergo ex iis, qui ad demonstrandum appositi sunt; locus est; A contrariis; uidendum est enim, an contrario contrarium insit; refellenti quidem, an non insit; confirmanti uero, an insit: ut, quod temperantia bonum, quia intemperantia nocet; aut quemadmodum in Messeniaca; *Quod si bellum præsentium incommodorum est causa, ea corrigamus pace, oportet; si enim is, qui inuiti malefecerunt, æquum non est irasci; neque etiam, si quis coactus bene fecerit, huic habere gratiam decet. At si inter mortales falsis sermonibus fides habetur; contra etiam prætandum est, multa, quæ fide careant; mortali-
bus euenire.*

Alius; A similibus casibus; æque enim esse, ac non esse oportet: ut; Non omne quod iustum est, bonum est; alioquin & quod iuste: ceterum iuste necari, expectandum non est.

Alius; Ab iis, quæ inter se conferuntur; nam si in alterum cadit, ut honeste, aut iuste fecerit; in alterum, ut passus sit:

& si,

& si, ut iusserit; etiam, ut fecerit: quem admodum publicanus Diomedon de uectigalibus; *Si uobis uendere non est turpe, neque nobis emere. Et, si qui passus est, honeste, aut iuste passus est; etiam, qui fecit; & si qui fecit; etiam qui passus est.* Licet autem captionem in hoc adhibere; si enim iuste necatus est; iuste passus est; at non fortasse à te: quocirca uidendum est separatim, an qui passus est, pati; & qui fecit, facere debuerit; deinde, in utram partem conuenerit, usurpare; nam aliquando discrepat, & nihil prohibet: quemadmodum est in Alcmaone Theodectis; *Matrem tuam nemo ne mortalium oderat?* Respondens autem affirmat: *At hæc distincte considerare oportet;* quærente uero Alphesibœa; *quo tandem modo?* suscipiens dixit; *Necari quidem illam decreuerunt, uerum non à me necari.* Et quale iudicium est de Demosthene, & iis, qui Nicanorem interfecerant; nam quia iure interfecisse iudicati sunt; iure interfectus esse existimatus est: & de eo, qui Thebis occisus est; de quo iudicium est constitutum; utrum morte dignus esset; quasi uero iniustum non esset, mortem afferre ei, qui iure moreretur.

Alius; A maiori, & minori; hoc patet;

Et; Si di non omnia sciunt; multo minus homines: est autem hoc; Si cui magis inesse debet, non inest; profecto neque cui minus. Illud autem; Proximum cadet, qui patrem etiam cedit, ab eo est; Si quod minus, est; etiam quod magis, est; in utram partem demonstrare opus erit, si ne esse, siue secus.

Præterea; Si neq; magis, neque minus; unde dictum est; Ac pater quidem tuus amissis filiis miserandus; Oeneus autem non, qui præstantissimum Græciæ filium perdidit? Et; Si non iuste Theseus fecit; neque Alexander. Et; Si Patroclum Hector, etiam Achillem Alexander. Et; Si alij artifices non mali; neque philosophi. Et; Si imperatores non mali; quia sæpe vincuntur; neque sophistæ. Et; Si priuatus nostræ gloriæ rationem habere debet; & uos Græcorum.

Alius; Ab animaduersione temporis; ut Iphicrates in ea, quam contra Harmodium; Si prius, quam facerem, à uobis statuatam postulassem; si fecissem, concessissetis; ubi uero feci, non permittetis? ne igitur beneficio afficiendi promittatis; affecti uero; auferatis? Et rursus, ut Thebani Philippo aditum in Atticam patefacerent; Si prius, quam opem contra Phocenses ferret, postulasset; certe promississent, profecto absurdum est, si; quia

quia neglexit, & credidit; transire non patientur.

Alius; Ab iis, quæ ex se dicta sunt aduersus eum, qui dicit. modus autem excellit; ut in Teucro: atque eo usus est Iphicrates aduersus Aristophontem, cum quæreret; num propter pecuniam proditurus naues esset: negante autem illo; ergo tu (inquit) cum sis Aristophon, non proderes; ego uero, qui sum Iphicrates, prodidi? Oportet autem, ut ille existimetur iniuriosior; sin minus; res ridicula uideatur, si in Aristidem accusatorem hoc aliquis proferat; uerum in exiguam fidem accusatoris: omnino enim qui accusat, melior esse uult eo, qui accusatur: hoc igitur semper est conuincendum: in uniuersum autem ineptus ille est, qui aliis obiicit, quæ ipse faciat, aut facturus esset; aut ad ea suscipienda hortatur, quæ ipse nec faciat, neque facturus esset.

Alius; A definitione, hoc modo; *Dæmonium nihil aliud est, quam aut Deus, aut Dei opus: atqui qui Dei opus esse opinatur, hic & Deas esse opinetur, necesse est.* Et ut Iphicrates; *Qui generosissimus; optimus est; quia in Harmodio, & Aristogitone nihil generosi fuit prius, quam aliquid generosi gesserunt.* Et quod ipse propinquior erat;

Quia

Quia res mea gesta Harmodij, & Aristogitonis reb. propinquiores sunt, quàm tuæ; Et quemadmodum est in Alexandro; Confessuros omnes esse, parum temperatos esse illos, qui uno frui corpore haud satis haberent, Et unde Socrates se iturum ad Archelaum negavit, quòd parem contumeliam esse diceret, si quis referre non posset, qui beneficium, ac qui maleficium, accepisset: si quidem omnes hi definitionem adhibentes, & quid sit, sumentes; de iis, de quibus dicunt, syllogismo concludunt.

Alius; Cum, quotupliciter: ut in Topicis, de ipso Recte.

Alius; A diuisione: ut; Si trium rerum gratia omnes iniuriam faciunt, quippe aut huius, aut huius, aut huius; ac propter duas non potuit; propter tertiam autem ne ipsi quidem dicunt.

Alius; Ab inductione: ut ex Peparrethia; Mulieres de liberis uerum ubique discernunt; hoc enim Athenis Mantia oratori de filio disceptanti mater indicavit; hoc item Thebis, cum Ismenias, & Stilpo contenderent, Dodonis Ismenia filium demonstravit, proptereaque Thessaliscum Ismenia filium esse statuerunt. Et rursus ex lege Theodocis; Si ijs, qui alienos equos male curarunt, suos non tradunt; neque ijs, qui naues alienas subuerterunt;

runt ; & , si similis est ratio in omnibus ; neque nos ijs , qui male alienam salutem defenderunt , committere nostram debemus . Et ut Alcidas ; & sapientes ab omnibus honorantur ; quia Parij Archilochum , quanuis maledicus esset , honore affecerunt ; & Chij Homerum , quanuis ciuis non esset ; & Mitylenai Sapphonem , quanuis mulierem ; & Lacedæmonij Chilonem in senatum legerunt , cum tamen parum studiosi humanitatis essent ; & Itali Pythagoram ; & Lampsaceni Anaxagoram , quanuis peregrinum , sepulchro decorarunt ; atque in hunc usque diem honorant ; & Athenienses Solonis legibus utentes beati fuerunt ; & Lacedæmonij Lycurgi ; & Thebis , simul atque philosophiæ studio se præsides tradiderunt , beata ciuitas illa fuit .

Alius ; A iudicio de eadem re , aut simili , aut contraria ; præsertim uero si omnes , & semper ; sin minus ; at saltem plurimi , aut sapientes ; aut omnes , aut plurimi , aut boni ; aut si ipsi iudices , aut ij , qui à iudicibus approbantur , aut ij , contra quos iudicare non licet ; ut dominos ; aut contra quos iudicare honestum non est ; ut deos , aut patrem , aut præceptores ; quemadmodum in Mexidemidem dixit Autocles ; Si seueris deabus in Areopage iudicium pati honestum fuit ; Mexidemidi per

M ro

ro nequaquam: aut quemadmodum Sappho; Mori malum esse; quia dii ita censuerunt; alioquin mortui essent: aut quemadmodum Aristippus aduersus Platonem nescio quid (ut rebatur) iactantius profitentem; Atqui sodalis noster (inquit) nihil tale; Socratem innuens: Et Hegippus Delphis deum consulit, cum antea Olympiæ sciscitatus esset, an eiusdem ipse, cuius pater, sententiæ esset: quasi uero turpe esset, contraria respondere: Et Helenam (ut scripsit Isocrates) uirtute præstitisse; quia Theseus ita iudicauit: Item Alexandrum; quia deæ iudicem asseruerunt: & Euagoram (ut inquit Isocrates) quia Conon aduersa fortuna iactatus, omnibus alijs posthabitis, se contulit ad Euagoram.

Alius; A partibus: quemadmodum in Topicis; Quinam motus est a nima? aut enim hic, aut ille: exemplum ex Socratis Theodecte petatur; Quod templum uiderunt? quos deos non coluit? quos ciuitas asseruit?

Alius; quon iam plurimis in rebus usus sit, ut eas boni, & mali aliquid consequatur; A consequentibus adhortari, aut dehortari, & accusare, aut defendere; & laudare, aut uituperare: exempli gratia,

gratia, eruditionem mali illud sequitur, ut inuideatur; boni uero illud, ut sapiens sit; *Non ergo eruditioni operam dare oportet, ne inuideamur: ergo eruditioni operam dare oportet, ut sapientes simus.* Atq; hic locus Callippi ars est; possibili; atque aliis assumptis; ut dictum est.

Alius; quoties duabus de rebus, ijsque oppositis aut adhortari, aut dehortari conueniat; ad utrasque eum quoque, cuius modo mentionem fecimus, modum afferre: differt tamen, quòd ibi quæcunque res opponantur; hic uero contrariæ: ut sacerdos quædam filium cum populo agere non sinebat: *quia (inquit) si iusta dixeris; in hominum offensionem incurres; si iniusta; in deorum.* Immo uero cum populo agere debes; *quia, si iusta dixeris; deorum tibi amorem conciliabis; si iniusta; hominum.* Hoc autem idem ualet, atq; id, quod dicitur; *Oleum, & salem emere;* & hæc est *βλαίσωσις*; quando duorum contrariorum utrique boni, & mali aliquid ita consequens est, ut utraque utrisque contraria sint.

Alius; quoniam non easdem res palam, atque occulte laudant, sed palam quidem iustas, atque honestas summis laudibus efferunt, priuatim uero utiles.

anteponunt; ex his alteram pro uirili colligere: atque hic locus inter eos, qui contra opinionem proferuntur, est potentissimus.

Alius; Ab eo, quòd res ex proportionē contingant: ut Iphicrates, cum filium suum, natu minorem; quòd magnus esset; publicum obire munus cogerent, dixit; *Si magnos pueros pro uiris accipiunt; profecto paruos uiros pueros esse constituent: Et Theodectes in lege; Si mercenarios milites, ut Strabacem & Charidemum probitatis ergò in ciuitatem accipitis; non ne mercenarios, qui res nefarias commiserunt, è ciuitate pelletis?*

Alius; Si quod contingit est idem; etiam ea, ex quibus contingit, eadem esse: ut dixit Xenophanes, pari impietate præditos esse, qui natos deos dicunt, ac, qui mortem obire; quia utroque modo contingit, ut aliquo tempore non sint dii. Et omnino quod ex utroque contingit; sumere pro eo, ac si idem sit semper: *Estis autem non de Socrate iudicaturi, uerum de professione; utrum operam dare philosophiæ conueniat. Item; Terram, atque aquam dare, est seruitutem seruire. Item; Communis pacis participes fieri est, imperata facere.* Sumendum est autem,

autem ; utrum fuerit utile .

Alius ; Quòd non idem semper ijdem posterius ; ac prius eligant , sed contra ; quale est hoc enthymema ; *Si fugati quondam pugnavimus , ut restitueremur ; restituti uero fugiemus , ne depugnemus ?* aliquando enim constituerunt pugnare , ut manerent ; aliquando uero non manere , ne depugnarent .

Alius ; Cuius gratia sit , si non factum sit ; huius gratia esse , aut factum esse , asserere : ut si cui quis donum daret , ut eo ablato , dolorem afferret : unde & illud dictum est ; *Multis dea magnas affert prosperitates , non quòd eos diligat ; sed ut calamitates habeant insigniores .* Et illud ex Meleagro Antiphontis ; *Non ut feram interficiant , sed ut testes sint Meleagri uirtutis apud Græciam .* Et illud ex Aiace Theodectis ; *quòd Diomedes Vlysem præ cæteris asciuerat , non ut ei honorem tribueret ; sed ut comes se esset inferior : Fieri enim potest , ut huius rei gratia fecerit .*

Alius litigantibus , suadentibusq; communis ; Videre , quæ adhortentur , ac dehortentur ; & quorum gratia & agant , & fugiant ; hæc enim sunt illa , quæ si adfuit , agenda sunt ; nempe ; si possibile , &

facile, & utile; & aut ipsis, aut amicis; aut inimicis noxam, ac damnum afferat; aut si damnum leuius sit, quàm res. Atque ab his quidem adhortantur, dehortanturque à contrariis: ab iisdem autem his & accusant, & defendunt; ab adhortantibus quidem defendunt; à dehortantibus uerò accusant. Est autem locus hic ars integra tum Pamphili, tum Callippi.

Alius; Ab ijs quæ fieri existimantur illa quidem, sed fide carent. Quòd in existimationem non cecidissent; si non essent, aut parum abessent. Et quòd magis; quia aut ea, quæ sunt, aut quæ uerisimilia sunt, opinantur: quòd si credibile, & uerisimile non est, uerum erit; neque enim quia uerisimile, & credibile sit; ita existimatur; quemadmodum Androcles Pittheus legem accusans, cum oranti sibi obstreperent, dixit; *leges legem emendatricem desiderare; quia & pisces salem*: atqui neque credibile, neque uerisimile est, qui in falso aluntur, egere sale; *& oliuæ oleum*: atqui alienum à fide est, unde oleum fit, ea oleo indigere.

Alius ad refutandum appositus; Repugnantia considerare; siquid repugnans sit in omnibus & temporibus, & actionibus,

bus, & sermonibus: ac separatim quidem in litigatore, hoc modo; *Et ait quidem amare uos; uerum cum triginta uiris conspirauit.* Separatim uero in se ipso; *Et ait quidem, me litibus delectari, neque tamen me iudicium ullum intentasse, potest ostendere.* Separatim autem in se ipso, ac litigatore; *Et hic quidem nihil unquam mutuo dedit, ego uero multos uestrum etiam liberaui.*

Alius; Hominibus, & rebus calumnia affectis, nec tamen hominum existimatione probatis; causam improbabilitatis exponere; si quidem est aliquid, propter quod uideatur, hoc modo; Mulier quaedam, cum filium amplexandi gratia subiijset, uidebatur cum adolescente concumbere; causa uero exposita, calumnia dissoluta est; & quemadmodum in Aiace Theodectis, Vlysses Aiaci causam exponit, cur cum Aiace fortior sit, non tamen existimeretur.

Alius; A causa; & si extat, esse; & si non extat, non esse; nam & causa, & id cuius est causa simul sunt; ac sine causa nihil est; quemadmodum Leodamas in defensione sui dixit, cum Thrasybulus obijceret, quod in columna notatus esset in arce, uerum ipsum Trigintauiris dominantibus abrafisse; *at non liquit* (in-

M 4 quit)

quit) *immo uero plus mihi Trigintauires credidissent, si gesta cum populo inimicitiae extitissent.*

Alius; Videre, num licuit, aut liceat alio modo commodius, quam quemadmodum aut suadet, aut agit, aut egit; fatis enim liquet, si non ita se habet, non egisse; nemo enim sponte sua, ac sciens deteriora præeligit: est tamen hoc falsum; quia post sepe apparet, quemadmodum commodius agi poterat, quod prius obscurum erat.

Alius; Simul uidere, num quando gerendum aliquid sit, quod iis, quæ gesta sunt, aduersetur: ut Xenophanes rogantibus Eleatis, num sacrificarent Leucotheæ, atque lugerent; respondit, si deam putarent, ne lugerent; si hominem, ne sacrificarent.

Alius locus; Ab iis, in quibus peccatum est, accusare, aut defendere: ut in Carcini Medea; Sunt, qui accusent, quod liberos interfecerit; neque enim eos extare; peccauit enim Medea, quod eos amandauit. Illa uero defendit, se non liberos; sed Iasonem interfectorum fuisse; hoc enim si prætermisisset, peccasset; si modo illud etiam alterum perpetrasset. Est autem locus hic, & forma enthyme-

thymematis prior ars Theodori tota.

Alius; A nomine, ut Sophocles; *Ἀπὸ τοῦ ὀνόματος*, & ferens nomen; & ut in deorum laudibus solent dicere: & ut Conon Thrasymbulum *Θρασύβουλον* nominabat; & Herodicus Thrasymachum, semper *Θρασύμαχος* es; & Polum, semper *Πολύμαχος* es; & Draconem legislatorem, quod non hominis leges essent, sed draconis; quippe aspera; & ut Euripidis Hecuba in Aphroditem; *Ἐκ τοῦ ὀνόματος* dea recte ἀφροδίτης initium: & quemadmodum Chæremôn; *Χερμῶν* futura calamitatis nomen fert. Probantur autem magis quæ ad refutandum, quàm quæ ad demonstrandum idonea sunt; quia quod refutandi vim habet, rerum est contrariarum in angusto loco collectio; quæ uero iuxta se posita sunt, auditori facilius innotescunt; ex omnibus autem & qui ad refutandum, & qui ad demonstrandum idonei sunt syllogismis, maxime perturbant quæ sunt eiusmodi, ut cum proferri incipiunt, ea prouideant, non quod eminentia sint; quia simul & ipsi præsentientes secum latentur; & quæ euentis subsequuntur, ut ea simul ac sint dicta, intelligant.

De

De locis adumbratorum enthy- mematum.

QVONIAM autem accidere potest, ut unus syllogismus sit; alter non sit quidem, sed uideatur; necesse est & enthy-mema unum quidem esse enthy-mema; alterum uero non esse, sed uideri; quia enthy-mema syllogismus est quidam. Locis autem eorum, quæ uidentur, enthy-mematum, unus est in dictione: atque huius una pars est, perinde ac in dialecticis, nullo adhibito syllogismo; extremum in modum conclusionis afferre. *Non igitur hoc, & hoc; Necesse est igitur hoc, & hoc;* Et enthy-mematibus contorte, oppositæque differere, enthy-mema uidetur; quia eiusmodi dictio campus est enthy-mematis: tale autem uidetur esse, à figura dictionis. Ad syllogistice uero dictione dicendum proficit; multorum capita syllogismorum efferre; hoc modo; *Alios seruauit, alios ultus est, Græcos autem in libertatem uindicauit;* quippe quia ex aliis horum unumquodque probatum est; quæ si coniungantur, iam ex his effici aliquid uideatur: altera uero est in homonymia; ut si quis

quis dicat, uirtute præstantem esse Μῦν, à quo augustissima omnium initia existunt; siquidem Μυσιπία omnium augustissima initia sunt: aut si quis canem celebrans, cœlestem etiam, aut Pana complecteretur; quia Pindarus dixit; *O Beate, quem magna dea canem uarium uocans olympij*: aut; *nullum esse canem inhonoratum esse; quare canem esse, honoratum*. Et si quis dicat; *Mercurium omnium deorum maxime esse* κοινωτικόν; *quia solus uocatur κοινός Mercurius*. Item λόγοι esse rem præstantissimam; *quia boni uiri non pecuniarum, sed λόγον ἀξιοι sunt; neque enim λόγον ἀξιοι dicitur uno modo*.

Alius; Quod distinctum est, coniunctum; aut quod coniunctum, distincte proferre; quoniam enim idem uidetur esse, cum sæpe non sit idem; utrum opportunius erit, id facere conuenit: est autem hoc oratio Euthydemī, ut illud; *quod nouit triremem in Piræo esse*; quia singula nouit. Et illud; *quod qui scit elementa, carmen scit*; quia carmen idem ipsum est. Et quoniam bis tantum morbosum est, neque unum salubre esse asserere; quia absurdum est, si duo bona, unum malum sit: atque hoc quidem modo ualet ad refutandum; hoc uero, ad demonstrandum;

dum; neque enim unum bonum duo sunt mala: totus autem locus est captiosus. Item Polycratis illud in Thrasybulum; quod triginta tyrannos sustulit; siquidem coniungit. Rursus illud in Oreste Theodectis (ex distinctione nanque est) *Aequum est, si quæ maritum interficiat, ipsam mori; & filium patrem ulcisci; hæc igitur facta sunt.* nam si coniungantur, fortasse non æquum: poterit etiam à defectione proficisci; quia tollitur, à quo.

Alius locus est; Confirmare, & infirmare cum indignatione: hoc autem est, quoties quam rem factam esse non demonstrarit, eā exaggeret; efficit enim ut uideatur, aut non fecisse, quoties qui arguitur, exaggerat; aut fecisse, quoties qui accusat, irascitur: quare non est enthymema; fit enim ut aut fecisse, aut non fecisse, falso credat auditor, quanuis demonstratum non sit.

Alius; A signo; quia neque hoc concludi syllogismo potest: ut si quis dicat; *civitatibus utiles amatores esse; quia Harmodij, & Aristogitonis amor Hipparcum tyrannum evertit. Et Dionysium furem esse; quia improbus sit:* nam neque hoc syllogismo concludi potest; neque enim omnes improbi fures, sed omnes fures improbi sunt.

Alius;

Alius ; Ab accidenti ; quale quod in mures protulit Polycrates ; *eps comedendæ neruis auxilium attulisse* . Aut si quis dicat ; *ad canam inuitari , honorificentissimum esse ; quia Achilles , quod inuitatus non fuit , in Tenedo Achiuis succensuit* . At ille , quia parum æstimatus fuerat , succensuit : id autem accidit ex eo , quia inuitatus non fuit .

Alius ; A consequenti ; ut in Alexandro ; *Magnanimum esse ; quia solus in Idæ vulgaris multitudinis consuetudine neglecta uersetur* ; quandoquidem magnanimi tales ; *Et adulterum esse , quia se comat , & de nocte uagetur* ; quia adulteri quoque tales ; eadem uero etiam ratione , quia mendici in templis & cantant , & saltant ; & quia exilibus ubicunque libet , incolere licet ; quia enim hæc iis suppetunt , qui beati esse putantur ; & ij , quibus hæc adsunt , putabuntur esse beati : differt autem , quomodo fiat ; quocirca in defectionem incurrit .

Alius ; A non causa , quasi causa ; quippe propterea quod simul ; aut post eam euenerit ; quod enim post illam est , æque ac propter illam accipiunt , maximeque qui in rep. uersantur : ut Demades ; Demosthenis politiam causam calamitarum

omnium

omnium extitisse ; quia post eam bellum est excitatum .

Alius ; A defectione temporis , & modi : ut ; quod *Alexander iure Helenam rapuit* ; quia a patre optionem acceperat ; neque enim fortasse in perpetuum , sed primis temporibus ; nam eatenus in potestate pater habuit . Aut si quis dicat ; *liberum hominem cadere , contumeliam esse* ; neque enim usquequaque verum quoties iniurias manus prior intulerit .

Præterea uero (ut in Eristicis) apparens syllogismus existit ab eo , quod est simpliciter , & non simpliciter , sed quiddam quale in dialecticis ; Non ens esse ens ; quia non ens est non ens . Et ; Quod cognosci non potest , sciri posse ; quia quod cognosci non potest , sciri potest , cognosci non posse ; sic etiam in rhetoricis apparens enthymema est ab eo , quod non simpliciter uerisimile , sed quiddam uerisimile est : hoc autem generale non est ; quemadmodum etiam Agathon inquit ; Fortasse uerisimile illud esse aliquis dixerit , mortalibus multa non uerisimilia euenire ; euenit enim id quod est contra uerisimile : quare uerisimile etiam est id , quod contra uerisimile est . Si autem hoc , quod non est uerisimile , uerisimile fuerit illud quidem , sed non simpliciter :

citer: uerum (quemadmodum in Eristicis) nisi addantur, Secundum quid, & Ad aliquid, & Alicubi; calumniam afferunt; item hic, contra uerisimile est, non simpliciter, sed quoddam uerisimile. Ex hoc autem loco ars Coracis est constituta; nam si culpa non sit affinis; ut si imbecillus de uerberibus arguatur; non enim uerisimile est: & si sit affinis, ut si robustus; non enim uerisimile est; quia futurum erat, ut uerisimile in opinionem incurreret: eademque etiam ratione in ceteris; aut enim culpa affinem, aut non affinem esse necesse est: ac uerisimilia quidem ambo uidentur; uerum illud est uerisimile; hoc uero non simpliciter, sed quemadmodum dictum est. Et hoc est, inferiorem causam dicendo superiorem efficere: quo factum est etiam, ut iure Protagoræ professionem moleste homines ferrent; quia falsum; & non uerum, sed apparens uerisimile est; atque in nulla arte, nisi in rhetorica, eristicaque uersatur.

Ac de enthymematibus quidem, & quæ sunt, & quæ uidentur, dictum est.

De

De

De dissolutionibus enthymematum.

DEINCEPS sequitur, ut de dissolutionibus exponamus: Licet autem aut opponendo syllogismo, aut afferenda obiectione dissolvere. Ac syllogismi quidem oppositio quin ex iisdem afferri locis possit, haud sane dubium est; si quidem syllogismi ex probabilibus sunt; probabilia uero multa inter se contraria sunt. At uero obiectiones quadrifariam (ut dictum est in Topicis) afferuntur; nempe aut à se; aut à simili; aut à contrario; aut à indicatis: dico autem à se; ut si enthymema esset; amorem bonum esse; duplex afferri obiectio posset; quippe aut in totum; omnem indigentiam malam esse dicendo; aut in parte; quod non diceretur Caunius amor, nisi mali quoque essent amores. A contrario uero obiectio ducitur; ut si enthymema esset; probum uirum de amicis omnibus bene mereri: at neque improbus male. A similibus autem; si esset enthymema; quod qui incommodum acceperunt, semper oderunt; neque qui commodo affecti sunt, semper

per diligunt. Iudicia uero sunt, quæ ab illustribus uiris accipiuntur; ut si quis enthymema afferret; temulentis ignosci conuenire; quia ignorantes delinquant; obijci poterit; non igitur laudandus Pittacus; neque enim grauiorem pœnam lege constituisset, si quis ebrius deliquisset. Quoniam autem enthymemata ducuntur ex quattuor; nempe uerisimili; exemplo; tecmerio; & signo; quæ autem ex iis, quæ plerunquæ sunt, aut esse uidentur, enthymemata colliguntur; ex uerisimilibus; quæ uero ex inductione rei similis, aut unius, aut plurium; quoties quidem sumpto uniuersali, deinde quod est in parte concludat; ab exemplo; quæ autem ex necessario, ac existente; à tecmerio: quæ uero ex uniuersali, aut particulari; siue existat, siue secus; à signis: sane dubium non est; quin eiusmodi enthymemata obiectione afferenda dissoluere semper licuerit; dissolutio tamen adumbrata, & non perpetuo uera erit; neque enim qui obijcit; uerisimile non esse; sed qui necessarium non esse; dissoluit; itaque propter hanc captionem fit, ut qui defendit, commodiore conditione sit, quàm qui accusat; etenim quia qui accusat, ex uerisimilibus probat (neque

N uero

uero dissolutio eadem est; aut uerisimile
 non esse, aut necessarium non esse) quod
 uero plerumque est; ei semper obici po-
 test, alioquin non uerisimile, sed per-
 petuum, ac necessarium esset; qui uero
 iudicat, arbitratur, si eo modo solutum
 sit; id aut uerisimile non esse, aut haud-
 quaquam ad suum iudicium pertinere;
 in quo decipitur; quemadmodum dixi-
 mus; neque enim ipse ex necessariis tan-
 tummodo iudicare, sed etiam ex uerisi-
 milibus debet; quia hoc demum est, Men-
 te optima, iudicare. Non igitur satis erit,
 si soluerit, necessarium non esse; uerum
 soluere debet, uerisimile non esse; hoc
 autem accidet, si obiectio afferetur; quod
 sapius: talis autem obiectio duobus affer-
 ri modis potest, aut tempore, aut rebus;
 uerum ab utrisque firmissima est; nam
 quod ita est sapius, id demum est uerisi-
 milius. At uero tum signa, tum quæ a si-
 gnis ducuntur ent h ymemata, etiam si exi-
 stunt, eo, quo supra dictum est, modo,
 soluuntur; nam nullum concludi syllogis-
 mo signum posse, liquet nobis ex Analyti-
 cis. Eorum uero quæ ab exemplis eli-
 ciuntur, eadem, ac uerissimum dissolu-
 tionis est ratio; nam si unum aliquod non
 ita euenisse possimus ostendere, solutum
 est;

LIBER SECVNDVS. 195

est ; quia non est necessarium ; quippe cum
& complura ; & saepe facta sint aliter : quod
si & complura , & saepe ita se habuerint ;
contendere oportet ; id , quo de agitur
aut simile non esse , aut similiter factum
non esse , aut dissimilitudinem aliquam ob
tinere . Tecmeria uero , & quæ a tecme-
riis ducuntur enthymemata , eo quidem
euerti non possunt , quod syllogismo con-
cludi nequeant (id enim nobis liquet ex
Analyticis) uerum quod dicitur ; nullum
esse ; nobis ostendendum relinquitur :
quod si & esse , & tecmerium esse pateat ;
iam hoc insolubile euadit ; quia omnia
iam demonstratione sunt patefacta . Am-
plificatio uero , & imminutio non sunt en-
thymematis elementum (idem enim ele-
mentum uoco , & locum ; est autem ele-
mentum , & locus , in quem multa en-
thymemata incidunt) uerum amplifica-
tio , & imminutio enthymemata sunt ad
ostendendum , magnum , aut paruum es-
se ; perinde ac etiam bonum , aut malum ,
aut iustum , aut iniustum , aut aliorum
quodlibet ; hæc autem omnia sunt , in
quibus syllogismi , enthymemataque uer-
santur : quod si nullum horum locus en-
thymematis est ; neque amplificatio , &
imminutio est . Neque uero quæ ad sol-

uendum ualent genus sunt enthymematis
 ab iis, quæ ad confirmandum apta sunt,
 separatum; nam sine dubio soluit qui-
 dem, qui aut demonstrat, aut obiectio-
 nem affert; uerum, oppositum contra de-
 monstrant: exempli gratia; si ostendit fa-
 ctum esse; hic non factum esse; sin autem
 non factum; hic factum: quare nihil in-
 tererit; quia iisdem ambo utuntur; si qui-
 dem ad ipsum non esse, aut esse, enthy-
 memata adhibent: neque uero obiectio
 est enthymema; sed (quemadmodum in
 Topicis) opinionis alicuius pronuntiatio,
 ex qua syllogismo conclusum non esse, aut
 falsi aliquid sumptum esse, patebit. Quo-
 niam autem tria sunt, quæ tradere de ora-
 tione oportet, de exemplis quidem; &
 sententiis; & enthymematibus: & omni-
 no de ijs, quæ ad animi sensa pertinent;
 & unde copiam comparabimus, & quem-
 admodum ea dissoluemus, tam multa no-
 bis exposita sint. Reliquum est autem,
 ut de elocutione, & dispositione perga-
 mus.

ARIST.

ARISTOTELIS

ARTIS RHETORICAE,

Carolo Sigonio Interprete,

LIBER TERTIVS.

De elocutione.

V M tria sint, quæ tradere de oratione oportet, unum, unde fides existent; alterum de elocutione; tertium, quemadmodum partes disponere orationis expediat: fides quidem expositæ sunt, & ex quor sint; nempe ex tribus; & hæc qualia, & quare tot sola; aut enim, quia ipsi aliquo modo sint affecti, qui indicant; aut quia cuiusdammodi existiment eos, qui dicunt; aut quia demonstratum sit, assentiuntur omnes, dictum uero est etiã, unde promendæ enthymemata sint; nempe, partim ex formis enthymematum; partim ex locis: consequens ergo est, ut de elocutione dicamus; neque enim satis est, habere, quæ oportet dicere; sed necesse est etiam hæc dicere, ut oportet;

N 3 ua-

ualetque ad id multum, ut oratio cuius-
 dammodi uideatur. Ac primum quidem
 quæsitum est secundum naturam, quod
 natum est primum; res uidelicet ipsæ,
 unde fidem habeant; deinde uero quem-
 admodum eæ dicendo tractentur; tertium
 autem horum, quod uim quidem habet
 maximam, nondum uero tentatum est;
 actio; etenim in tragicam, & rhapsodiam
 sero prodiit; quippe quia tragædias ipsi
 poetæ primum agebant; ex quo apparet,
 perinde in rhetorica usuuenire, atque in
 poetica quoque; id quod nonnulli alij
 tradiderunt, tum Glaucio Teius: hæc au-
 tem versatur in uoce; quemadmodum eā
 ad singulos affectus adhibere conueniat;
 ueluti, quando magnam; & quando par-
 uam; & quando mediocrem; & quo mo-
 do bonos, ut acutum; & grauem; & me-
 dium; & quos rhythmos ad singulos;
 tria enim sunt, quæ inquirunt; nempe,
 magnitudo; concentus; & rhythmus: ac
 præmia quidem ferme ex certaminibus
 isti referunt; & ut illic plus ualent acto-
 res hodie, quàm poetæ; item in civilibus
 contentionibus, uitio Rerum publicarum.
 Secundum autem ars harum rerum est con-
 struere; quia & sero elocutio prodiit: quæ
 si probe iudicetur) leuiores esse
 uide-

nidetur: uerum cum ad opinionem tota rhetorica pertractatio referatur; non ut rei, quæ recte habeat; sed ut necessaria, suscipienda cura est: neque enim plus in dicendo laborare debemus, quam ut neque molestia, neque iucunditate afficiamus; siquidem rebus ipsis decertare oportet: quare cetera præter demonstrationem inania sunt; sed multum tamen ualent, propter prauitatem (ut diximus) auditorum. Ac paruam quidem nescio quam elocutio habet in omni doctrina necessitatem; interest enim nonnihil ad declarandum; ita ne, an ita dicas; uerum non tantopere: sed hæc omnia phantasia constant, & referuntur ad auditorem: itaque nemo geometriam ita tradit. Illa igitur cum prodibit, idem atque histrionia efficit: fuerunt tamen, qui de ipsa etiam nonnihil prodere sunt conati; ut Thrasymachus in Miserationibus: quin etiam ad agendum aptum esse natura est, & minus artificiosum; elocutio uero artis est: itaque oratoribus, qui hac ualent; quemadmodum & iis, qui actione; altera præmia tribuntur; nam, quæ scribuntur orationes plus dictione, quam sententiis pollent. Ac poeta quidem primum, ut natura tulit, eam excitare cœperunt; siquidem nom

na imitationes sunt, & uox tributa nobis est omnium partium ad imitandum aptissima; unde artes tum rhapsœdia, tum histronia, tum aliæ constiterunt: quoniam autem poetæ, cum inania dicerent, ex elocutione gloriam peperisse hanc uidebantur; propterea poetica elocutio prima extitit, ut Gorgia; hodieque eorum plerique, qui disciplinis exculti non sunt, tales pulcherrime loqui existimant: non est autem ita; uerum alia orationis elocutio est, quam poematis; quod ex euentu declaratur; neque enim qui tragedias faciunt amplius eo modo utuntur, sed ut res tetrametris ad iambos se contulerunt (quia hoc metrum inter alia est sermoni simillimum) sic & nomina à sermonis consuetudine aliena deposuerunt; ea uero abiecerunt, quibus præci ornarunt, & qui hodie quoque exametra scribunt: quocirca ridiculum est, eos, qui ipsi eo modo non utuntur amplius, imitari. Ex quo perspicuum est, non omnia, quæ de elocutione præcipi possunt, nobis esse accuratius conquirenda; sed quæ de eiusmodi, quam dicimus, de illa uero in præceptis de poetica disseruimus.

Elocu-

Elocutionem perspicuam esse debere; non tamen humilem, nec elatam.

SINT ergo illa pertractata: ac uirtus elocutionis constituitur, ut perspicua sit; argumento est enim, quod oratio, si non declarat; officio suo non fungitur: & ut neque humilis, neque supra dignitatem sit, sed decora; poetica enim fortasse humilis non est; uerum orationem non debeat. Ac perspicuam quidem nomina, & uerba propria reddunt: non humilem uero, sed ornatam; alia nomina, quae in praecipuis de poetica sunt exposita; quia immutatio efficit, ut grandior uideatur; si quidem homines; ut erga peregrinos, & ciues, sic etiam erga elocutionem afficiuntur: quare peregrinis sermo reddendus est; quia admiratores sunt eorum, qui abstant; admirabilia uero iucunda sunt. Ac in metris quidem tum multa hoc efficiunt; tum illic conuenit; nam & res, & homines, de quibus sermo habetur, magis excellunt: in nudis autem orationibus, multo paucioribus; quia argumentum inferius est; quoniam & ibi si seruus, aut ualde

de iuuenis ornate loqueretur; minus decorum esset; aut si de rebus ualde minutis: sed uersatur in his etiam decorum aut angustius, aut latius: quocirca oportet, ut occulte faciamus, & non fide; sed à natura dicere uideamur; hoc enim ualet ad fidem; illud uero secus; quia tanquam ab insidiatore, cauent; quemadmodum à uinis permistis: & quale Theodori uoci ad aliorum uocem histrionum accidit; hæc enim eius, qui dicebat, esse uidebatur; illæ uero alienæ. Egregie uero occultitur, si quis à communi sermonis consuetudine seligendo, componat; quod Euripides facit, & primus ostendit. Verum cum nomina, & uerba sint, ex quibus constat oratio; cumque nomina tam multas habeant formas, quàm multæ in præceptis de poetis traditæ sunt; harum quidem linguis, & duplicibus nominibus, & nouatis, raro, & paucis in locis uti debemus; ubi uero; post dicemus; nam quam ob causam, dictum est; quippe quia in maius, quàm decet, immutant. proprium uero, & ad naturam accommodatum; & translatum ad nudarum duntaxat elocutionem orationum proficiunt; cuius rei signum est, quòd his solis omnes utuntur; siquidem omnes translatis, & ad naturam accommodatis,

pro-

propriisq; loquuntur. Ex quo intelligi potest, si quis probe fecerit; fore, ut peregrinitatem adhibeat; & occulte faciat; & perspicue dicat, quæ sermonis oratorij uirtus est. Ex nominibus autem sophistæ quædam homonymiæ utiles sunt; quia fraudem his facit; poetæ uero synonymiæ: uoco autem propria, & synonyma; ut, ire & proficisci; hæc enim ambo inter se propria, & synonyma sunt. Ac quid horum quidem unumquodque sit; & quot species translationis; & ut translationes hoc in primis tum in poesi, tum in orationibus ualeant; expositum est; quemadmodum diximus, in iis, quæ de poetica scripsimus: tanto autem uehementius de ipsis in oratione laborare oportet; quanto paucioribus oratio, quam uersus, præditiis est instructa. Ac translatio quidem perspicuitatem, suauitatem, & peregrinitatem in primis habet; neque eam ab alio sumere licet. Oportet autem & epitheta, & translationes dicere, quæ conueniant; id quod erit, ex proportionem: sin minus; indecorum uidebitur, quia contraria inter se collata maxime elucescunt: uerum uidere oportet, ut iuuenem purpura; sic senem quid; neque enim eadem decet uestis: & si ornare uelis; à meliore eorum, quæ eodem

uendum ualent genus sunt enthymematis
 ab iis, quæ ad confirmandum apta sunt,
 separatum; nam sine dubio soluit qui-
 dem, qui aut demonstrat, aut obiectionem
 affert; uerum oppositum contra de-
 monstrant: exempli gratia; si ostendit fa-
 ctum esse; hic non factum esse; sin autem
 non factum; hic factum: quare nihil in-
 tererit; quia iisdem ambo utuntur; si qui-
 dem ad ipsum non esse, aut esse, enthy-
 memata adhibent: neque uero obiectio
 est enthymema; sed (quemadmodum in
 Topicis) opinionis alicuius pronunciatio,
 ex qua syllogismo conclusum non esse, aut
 falsi aliquid sumptum esse, patebit. Quo-
 niam autem tria sunt, quæ tradere de ora-
 tione oportet, de exemplis quidem; &
 sententiis; & enthymematibus: & omni-
 no de iis, quæ ad animi sensa pertinent;
 & unde copiam comparabimus, & quem-
 admodum ea dissoluemus, tam multa no-
 bis exposita sint. Reliquum est autem,
 ut de elocutione, & dispositione perga-
 mus.

ARIST.

ARISTOTELIS

ARTIS RHETORICAE,

Carolo Sigonio Interprete ;

LIBER TERTIVS.

De elocutione .

VM tria sint, quæ tradere de oratione oportet, unum, unde fides existent ; alterum de elocutione ; tertium, quemadmodum partes disponere orationis expediat : fides quidem expositæ sunt, & ex quot sint ; nempe ex tribus ; & hæc qualia, & quare tot sola ; aut enim, quia ipsi aliquo modo sint affecti, qui iudicant ; aut quia cuiusdammodi existiment eos, qui dicunt ; aut quia demonstratum sit, assentiuntur omnes ; dictum uero est etiā, unde promendæ enthymemata sint ; nempe, partim ex formis enthymematum ; partim ex locis : consequens ergo est, ut de elocutione dicamus ; neque enim satis est, habere, quæ oportet dicere ; sed necesse est etiam hæc dicere, ut oportet ;

ualetque ad id multum, ut oratio cuius-
 dammodi uideatur. Ac primum quidem
 quæsitum est secundum naturam, quod
 natum est primum; res uidelicet ipsæ,
 unde fidem habeant; deinde uero quem-
 admodum eæ dicendo tractentur; tertium
 autem horum, quod uim quidem habet
 maximam, nondum uero tentatum est;
 actio; etenim in tragicam, & rhapsœdiam
 sero prodiit; quippe quia tragœdias ipsi
 poetae primum agebant; ex quo apparet,
 perinde in rhetorica usuuenire, atque in
 poetica quoque; id quod nonnulli alij
 tradiderunt, tum Glaucio Teius: hæc au-
 tem uersatur in uoce; quemadmodum eâ
 ad singulos affectus adhibere conueniat;
 ueluti, quando magnam; & quando par-
 uam; & quando mediocrem: & quo mo-
 do tonos; ut acutum; & grauem; & me-
 dium: & quos rhythmos ad singulos;
 tria enim sunt, quæ inquirunt; nempe,
 magnitudo; concentus; & rhythmus: ac
 præmia quidem ferme ex certaminibus
 isti referunt; & ut illic plus ualent acto-
 res hodie, quàm poetae; item in ciuilibus
 contentionibus, uitio Rerum publicarum.
 Nondum autem ars harum rerum est con-
 stituta; quia & sero elocutio prodiit: quæ
 quidem (si probe iudicetur) leuiores esse
 uide-

nidetur: uerum cum ad opinionem tota rhetorica pertractatio referatur; non ut rei, quæ recte habeat; sed ut necessaria, suscipienda cura est: neque enim plus in dicendo laborare debemus, quàm ut neque molestia, neque iucunditate afficiamus; siquidem rebus ipsis decertare oportet: quare cetera præter demonstrationem inania sunt; sed multum tamen ualent, propter prauitatem (ut diximus) auditorum. Ac paruam quidem nescio quam elocutio habet in omni doctrina necessitatem; interest enim nonnihil ad declarandum; ita ne, an ita dicas; uerum non tantopere: sed hæc omnia phantasia constant, & referuntur ad auditorem: itaque nemo geometriam ita tradit. Illa igitur cum prodibit, idem atque histrionia efficiet: fuerunt tamen, qui de ipsa etiam nonnihil prodere sunt conati; ut Thrasymachus in Miserationibus: quin etiam ad agendum aptum esse natura est, & minus artificiosum; elocutio uero artis est: itaque oratoribus, qui hac ualent; quemadmodum & iis, qui actione; altera præmia tribuntur; nam, quæ scribuntur orationes plus dictione, quàm sententiis pollent. Ac poetæ quidem primum, ut natura tulit, eam excitare cœperunt; siquidem nom

na imitationes sunt, & uox tributa nobis est omnium partium ad imitandum aptissima; unde artes tum rhapsœdia, tum histronia, tum alix constiterunt: quoniam autem poetæ, cum inania dicèrent, ex elocutione gloriam peperisse hanc uidebantur; propterea poetica elocutio prima exitit; ut Gorgia; hodieque eorum plerique, qui disciplinis exculti non sunt, tales pulcherrime loqui existimant: non est autem ita; uerum alia orationis elocutio est, quam poematis; quod ex euentu declaratur; neque enim qui tragoedias faciunt amplius eo modo utantur, sed ut res tetrametris ad iambos se contulerunt (quia hoc metrum inter alia est sermoni simillimum) sic & nomina à sermonis consuetudine aliena deposuerunt; ea uero abiecerunt, quibus prisci ornarunt, & qui hodie quoque exametra scribunt: quocirca ridiculum est, eos, qui ipsi eo modo non utantur amplius, imitari. Ex quo perspicuum est; non omnia, quæ de elocutione præcipi possunt, nobis esse accuratius conquirenda; sed quæ de eiusmodi, quam dicimus: de illa uero in præceptis de poetica disseruimus.

Elocu-

Elocutionem perspicuam esse debere; non tamen humilem; nec elatam.

SINT ergo illa pertractata: ac uirtus elocutionis constitutatur; ut perspicua sit; argumento est enim; quod oratio, si non declarat; officio suo non fungitur: & ut neque humilis, neque supra dignitatem sit; sed decora; poetica enim fortasse humilis non est; uerum orationem non deest. Ac perspicuam quidem nomina, & uerba propria reddunt: non humilem uero, sed ornatam; alia nomina, quae in praecipis de poetica sunt exposita; quia imitatio efficit; ut grandior uideatur; si quidem homines; ut erga peregrinos; & ciues; sic etiam erga elocutionem afficiuntur: quare peregrinus sermo reddendus est; quia admiratores sunt eorum; qui absumt; admirabilia uero iucunda sunt. Ac in metris quidem tam multa hoc efficiunt; tum illic conuenit; nam & res; & homines; de quibus sermo habetur; magis excellunt: in nudis autem orationibus; multo paucioribus; quia argumentum inferius est; quoniam & ibi si seruus, aut ualde

de iuuenis ornate loqueretur; minus decorum esset; aut si de rebus ualde minutis: sed uersatur in his etiam decorum aut angustius, aut latius: quocirca oportet, ut occulte faciamus, & non fecte; sed à natura dicere uideamur; hoc enim ualet ad fidem; illud uero secus; quia tanquam ab insidiatore, cauent; quemadmodum à uinis permittis: & quale Theodori uoci ad aliorum uocem histrionum accidit; hæc enim eius, qui dicebat, esse uidebatur; illæ uero alienæ. Egregie uero occultitur, si quis à communi sermonis consuetudine seligendo, componat; quod Euripides facit, & primus ostendit. Verum cum nomina, & uerba sint, ex quibus constat oratio; cumque nomina tam multas habeant formas, quàm multæ in præceptis de poetis traditæ sunt; harum quidem linguis, & duplicibus nominibus, & nouatis, raro, & paucis in locis uti debemus; ubi uero; post dicemus; nam quam ob causam, dictum est; quippe quia in maius, quàm decet, immutant. proprium uero, & ad naturam accommodatum; & translatum ad nudarum duntaxat elocutionem orationum proficiunt; cuius rei signum est, quod his solis omnes utuntur; siquidem omnes translatis, & ad naturam accommodatis,

pro-

propriisq; loquuntur. Ex quo intelligi potest, si quis probe fecerit; fore; ut peregrinitatem adhibeat; & occulte faciat; & perspicue dicat, quæ sermonis oratorij uisus est. Ex nominibus autem sophistæ quidam homonymiæ utiles sunt; quia fraudem his facit; poetæ uero synonymiæ: uoco autem propria, & synonyma; ut, ire & proficisci; hæc enim ambo inter se propria, & synonyma sunt. Ac quid horum quidem unumquodque sit; & quot species translationis; & ut translationes hoc in primis tum in poesi, tum in orationibus ualeant; expositum est; quemadmodum diximus, in iis, quæ de poetica scripsimus: tanto autem uehementius de ipsis in oratione laborare oportet; quanto paucioribus oratio, quam uersus, præditiis est instructa. Ac translatio quidem perspicuitatem, suauitatem, & peregrinitatem in primis habet; neque eam ab alio sumere licet. Oportet autem & epitheta, & translationes dicere; quæ conueniant; id quod erit, ex proportionem: sin minus, indecorum uidebitur, quia contraria inter se collata maxime elucescunt: uerum uidere oportet, ut iuuenem purpura; sic senem quid; neque enim eadem decet uestis: & si ornare uelis; à meliore eorum, quæ eodem

dem genere continentur; ducere translationem; & si uituperare; à deterioribus; dico autem; exempli gratia; quoniam contraria in eodem genere existunt; dicere; mendicantem quidem precari, precantem uero mendicare; quia utrunque petitio est; id est, quod dicimus, facere: quemadmodum Iphicrates Calliam *μὴν πρὸς ὑπὸν* uocauit, non *δοῦναι*; ille autem respondit; non esse illum initium; neque enim *μὴν πρὸς ὑπὸν*; sed *δοῦναι* uocasset; utrumque enim ad deam; sed illud honorem habet; hoc non habet: ac ille Dionysi assentatores; ipsi uero semet artifices nominant; hæc autem ambo translata sunt; illud quidem inquinantium; hoc uero secus; hodieque prædones ipsi se lucristores appellant: itaque licet dicere, eum, qui iniuriam facit; delinquere; & qui delinquit; iniuriam facere; & qui furatus est; eam & sumpsisse, & populatum esse. Illud autem, quod Telephus Euripidis inquit, rem imperare; est indecorum; quia maius est imperare, quam pro dignitate; quare haud occultum est. Inest etiam in syllabis error, si non suauis indicia uocis sint; quo pacto Dionysus Chalcæus in Elegis clangorem Calliopes uocem posuit; quia ambas sunt uoces; mala uero translatio

tio è nocibus existit significationis experti-
 bus. Præterea, uero non longe transferre
 oportet; sed ab iis, quæ cognata, & con-
 formia sunt, nomine afficiendo, quæ sa-
 rent; quod cum dictum sit, pateat esse co-
 gnatum, ut in enigmate illo celebri; *Ki-
 ra uidi ique æs uiræ agglutinatem*; affectus
 enim uacat nomine; est tamen utrumque
 appositio quadam: quare agglutinatione
 applicationem cucurbitulæ nominauit. At
 que omnino ex probe fictis enigmatibus
 elegantes ducere translationes; siquidem
 translationes enigmata pariunt; ex quo
 probe translaturus esse apparet. Et ab hone-
 stis; nominis autem honestas (ut inquit Li-
 cymnius) in sono, & significato, eodem-
 que modo turpitudine, consistit. Præterea
 uero tertia, quæ sophisticam rationem dis-
 soluit; neque enim est (quemadmodum di-
 xit Bryson) ut nemo turpiter loquatur; q-
 uidem ualeat hoc pro illo dicere; est enim
 hoc falsum; sed, quod aliud alio magis pro-
 prium, & magis simile est, & ad rem an-
 te oculos constituendam magis accommoda-
 tum: præterea non eodem modo se ha-
 bere significat hoc, & illud: quare ita quo-
 que aliud alio honestius, ac turpius sta-
 tuendum; ambo enim honestum, & turpe
 significant illa quidem, uerum non quate-
 nus

nus honestum ; aut non quatenus turpe ;
 aut hæc quidem ; nerum magis , & minus .
 Translationes igitur hinc ducenda sunt ;
 nempe ab honestis rebus aut uoce ; aut ui-
 aut aspectu ; aut alio quopiam sensu ; inte-
 rest autem dicas ; exempli gratia ; aurotam
 roseodigitam potius , quam purpureodi-
 gitam ; aut , quod adhuc deterius est ; ru-
 brodigitam . Item in epithetis : licet epi-
 theta à malo , aut turpi formare ; ut ma-
 tricida : licet etiam à meliori ; ut patris uin-
 dex : & Simonides , cum præmium ei exi-
 guum dabat is , qui mulabus uictoriam re-
 portarat , carmen facere recusauit ; quasi in-
 mulas carmen facere grauaretur ; ubi ue-
 ro idoneum dedit ; fecit ; *Saluete uolucrum*
filie equorum : atqui asinorum quoque fi-
 liæ erant . Item eandem rem diminueris :
 est autem diminutio , quæ minus efficit &
 malum , & bonum ; quemadmodum Ari-
 stophanes cauillatur in Babylonis , pro au-
 ro , aurulum ; & pro toga , togulam ; & pro
 conuicio , conuiciolû ; & morbum ; can-
 te tamen agere oportet , & modum in utro-
 que tenere . Frigora uero quattuor in re-
 bus ex elocutione existunt ; in duplicibus
 nominibus ; ut Lycophron ; *Multiforme ce-
 lum* ; *Magnicervice terra* ; & *Eittus angustiu-
 num* : & Gorgias dixit ; *Maximous orator* ,
 lator ,

latur, ἐπιορκίσαντας, καὶ κατηγορίσαντας: &
ut Alcidas; Furore quidem animum re-
pletum, igniuomus uero oculos factos: &, τε-
λεσφόρον putauit alacritatem eorum frui-
ram, & τελεσφόρον suadelam uerborum con-
stituit, & Cærulicolor maris solum: quan-
doquidem hæc omnia poetica propter du-
plicationem uidentur. Ac una quidem hæc
caussa est: altera uero linguarum usus; ut
Lycophron; Xersem uirum πέλωρον; & Sci-
ron σίνις uir: & Alcidas; ἄθυρμα ποε-
σι; & natura ἀτασθαλίας; & Mera animi
ira παρηγμένον. Tertium uero in epithe-
tis; nempe aut longis; aut intempestiuis;
aut frequentibus usurpandis; in poemate
enim lac album licet dicere; in oratione ue-
ro partim indecora sunt; partim uero, si
nimia sunt, arguunt, ac planum faciunt,
poesim esse. Quoniam autem ipsa uti opor-
tet; quia consuetudinem immutat, & pe-
regrinam elocutionem efficit; saltem mo-
dam intueri conuenit; quia plus mali af-
fert, quam si temere dicas; illa enim non
habet quod rectum est; hæc uero quod ui-
tiosum: quocirca frigida Alcidasmaris feri-
pta uidentur; quia epitheta non condimen-
ti loco adhibet, sed tanquam cibi; usque
adeo crebra; & maiora; & aperta; ut non
fudorem, sed humidum fudorem; neque
ad

ad Isthmia, sed ad Isthmiorum mercatum;
 nec leges, sed reginas ciuitatum leges; ne-
 que cursu, sed cursorio animi impetu; nec
 Museum, sed, cum naturæ Museum accepis-
 set, & tristem animi curam; neque gratiæ,
 sed popularis gratiæ opifex, & dispensator au-
 dientium voluptatis; neque ramis, sed syl-
 uæ ramis occultauit; neque corpus uelauit,
 sed corporis pudorem, & ἀντισμικρον animi
 cupiditatem: hoc autem simul & duplex
 est, & epithetum; quare poema euadit;
 & ita ἐξέδρον improbitatis exuperantiam:
 itaque poetice loquentes cum indecoro ri-
 sum, frigus, & obscuritatē propter loqua-
 citatem commiscent; quia quidquid co-
 gnoscenti inculcas, tenebris offundendis,
 perspicuitatem euertit. Homines autem
 duplicibus utuntur, quoties res uacat no-
 mine, & facile iungi oratio potest; ut χρο-
 νογραφία; quòd si multum sit, prorsus poe-
 ticum est: itaque dithyrambis duplex di-
 ctio commodissima est; utpote qui pleni
 strepitus sint: epicis autē linguæ; quòd res
 grandis, atque superba sit: iambicis uerò
 translatio; quòd has hoc tempore frequen-
 tent; ut dictum est. Præterea uerò quar-
 tum frigus in translationibus oritur; ete-
 nim translationes quoque sunt indecoræ
 partim, quia ridiculæ sunt; siquidem &
 comici

comici translationes usurpât; partim, quia grandes nimis, ac tragicæ: obscuræ uero si longè; ut Gorgias; *Pallidas, atque exangueres. Tu uero hæc turpiter seminasti, male uero metisti*; nimis enim poetice: & ut Alcidamas; *philosophiam propugnaculum legum; & Odyssæam humana uitæ speculum; & Nullum eiusmodi ἀνθρώπων ποίησι afferens*; quia hæc omnia parum ad fidem apposita sunt; ob ea, quæ diximus: illud uero Gorgiæ in hirundinem, quæ reliquias aduersus eum uolans demiserat; optime inter tragicos: dixit enim; *Turpe sane ò Philomela*: aui enim, si fecisset, non turpe; at uero uirgini turpe. recte igitur conuicium dixit, cum quod fuit, non quod est, dixit. Est autem similitudo quoq; translatio; siquidem paulum discrepat; cum enim de Achille dicit; *Vtque leo ruit*; similitudo est: cū uero; *leo ruit*; translatio; quia ambo fortes sunt, leonem Achillem transferendo uocauit: utilis est autem etiam in oratione; sed raro; quia poetica est. eliciendæ uero, quo modo translationes; siquidem translationes sunt eo, quod dictum est, differentes: sunt autem similitudines; ut quam Androtio in Idrieum; quippe similem canibus esse, qui ex uinculis; illi enim obuio mordent; & Idrieum ex uinculis relaxatū

O esse

esse molestum . Et quo modo Theodamas Archidamum comparabat Euxeno geometriæ ignaro ; & ex proportionem ; erit enim & Euxenus Archidamus geometricus . Et illud in politia Platonis ; quippe qui mortuos spoliant , similes esse canibus , qui lapides mordent , nec iacentes attingunt . Et in populum ; similem esse nauclero robusto quidem , sed furcastro . Et in uersus poetarum ; similes esse uenustis sine pulchritudine ; quia illi ubi defloruerint ; hi ubi dissoluti sunt ; similes non uidentur . Et illa Periclis in Samios ; similes eos esse infantibus , qui mansum accipiunt , sed cum ploratu . Et in Boeotos , similes esse ilicibus ; ilices enim à semet contundi ; item Boeotos inter se depugnare . Et Demosthenes in populum ; similem esse iis , qui in nauibus nausearent . Et quomodo Democrates oratores nutricibus comparauit , quæ mansum deglutientes salua infantes inungunt . Et quo modo Antisthenes gracilem Cephisodotum thuri assimilauit ; quia dū consumitur , iucunditate perfundit ; has enim omnes & ut similitudines , & ut translationes licet proferre : quare quæcunque probabuntur translationum modo prolatae ; profecto eadem etiam similitudines erunt ; & similitudines translationes rationis

nis egentes. Oportet autem ut translationem ex proportionem ductam semper partem etiam in alteram referamus; item in iis, quæ eiusdem generis sunt; ut si poculum scutum est Dionysij; & scutum Martis poculum dicere conuenit. Ac oratio quidem ex his constituitur.

Elocutionem emendatam esse oportere.

ELOCUTIONIS autem principium est, emendate loqui: id autem in quinque rebus uersatur; primum in coniunctionibus, si quis reddiderit, prout naturaliter inter se antecedunt, ac subsequuntur; quem admodum nonnullæ requirunt; ueluti, *Quidem; & Ego quidem*, requirunt; *Verro; & Ille uero*. Debemus autem, quo ad meminit, inter se referre; neque longe separare; neque coniunctionem ante coniunctionem necessariam reddere; quia paucis in locis congruit: *Ego uero, postquam mihi renunciauit, uenit enim Cleon rogans, atque obsecrans, profectus sum illis assumptis*; in his enim coniunctiones multæ ante reddendam coniunctionem sunt inculcatæ; quod si multa essent inter, *profectus sum*;

O 2 ob-

obscuritas oriretur : ac una quidem uirtus est in coniunctionibus . Altera uero est, propriis nominibus , & non ambientibus eloqui . Tertia uero non ambiguis ; hæc autem; nisi consulto contraria eligat : quod faciunt , quoties nihil habent, quod dicant, uerum aliquid dicere simulant ; tales enim ea de industria dicunt ; ut Empedocles ; decipit enim circuitus , si sit multus : atque afficiuntur auditores æque , ac uulgus inter ariolos ; quia cum ambigua dicunt , annuit ; *Crasus Halym penetrans magnam peruertet opum uim* . Et quia omnino minor errori locus est , per rei genera loquuntur arioli ; in ludo enim paris , & imparis facilius aliquis paria , aut imparia dixerit ; quàm quot teneat ; & futurum ; quàm quando : quocirca arioli non definiunt , quando . hæc igitur omnia sunt similia ; quare nisi alicuius eiusmodi rei gratia fugienda . Quarta ; ut Protagoras genera nominum diuidebat in uirilia , & muliebria , & instrumenta ; quia & hæc recte reddere conuenit ; *Illa uero reuerfa , & collocuta discessit* . Quinta in multis , & paucis , & uno recte nominandis ; *Illi uero reuersi me uerberarunt* . Omnino uero opus est , ut quod scribitur , facile legi , ac proferri (quod idem est) possit ;

id

id quod multa coniunctiones non habent; nec quæ ad interpungendū difficilia sunt; ut scripta Heracliti; siquidem scripta Heracliti interpungere operosum est; quòd obscurum sit, utri adiaceat; posteriori ne, an priori; ueluti in principio ipsius libri; inquit enim; *Rationis huius existentis semper imperiti homines fiunt*; obscurum est enim illud, *semper*, utri interpungendo adiungas. Iam uero hæc solæcismū pariunt; non reddere, nisi adiungas ambobus quod conuenit; exempli causa; *aut strepitum, aut colorem*; uidens quidem, non est commune; sentiens uero commune. Obscuritas porro gignitur; si multa in medio inculcaturus, non præponendo dixeris; hoc modo; *Debebam enim locutus cum illo hæc, & hæc, & hoc modo, proficisci*: non autem; *Debebam enim locutus cum illo proficisci*; deinde; *hæc, & hæc, & hoc modo facta sunt*.

Quæ tumore orationis efficiant;

AD tumorem uero orationis hæc ualent; orationem pro nomine adhibere; ut non circulum, sed planiciem à medio æqualem; ad concisionem uero contra; pro oratione nomen. Et si turpe, aut indecorum

rum sit; si in oratione sit turpitudine, nomen dicere; si in nomine, orationem. Et translatis, & epithetis eloqui morem declinando poeticum. Et unum multa facere; quod poetæ faciunt; cum unus sit portus, tamen dicunt; *Portus in Achaicos*; & *Epistola hæc luctuosa uolumina*. Et non coniungere; sed utrique utrunque adiungere; τῆς γυναικὸς τῆς ἡμετέρας: si autem concise; contra; τῆς ἡμετέρας γυναικὸς. Et cum coniunctione dicere: si autem concise, sine coniunctione quidem, non inconiuncta tamen; ut. *Profectus*, & *Locus*; *profectus locus sum*. Quin etiam illud Antimachi utile est, quæ non habet, commemorare; quod ille facit in Teumesso; *Est quidam uentosus parvus collis*; quia sic augetur in infinitum. Valet autem & in bonis, & in malis, hoc non habere, utro modo fuerit utile: unde etiam poetæ nomina ducunt, ἀχορδον, & ἀλυσον μέλος; quia ex priuationibus inferunt; probatur enim hoc, si in translationibus ex proportionem dicatur: ut si dicamus, tubam esse ἀλυσον μέλος.

Orationem decoram esse debere.

DECORVM autem elocutio retinebit,

bit, si affecta erit; & morata; & subiectis rebus proportionem responderit: proportio-
 ne uero respondet, si neque de amplis rebus summis dicatur; neque de tenuibus grauiter; neque tenui nomini adhibeatur ornatus: sin minus; comœdia uidetur; quemadmodum facit Cleophon; similiter enim quædam protulit, ac si diceret; *ueniendus fides*. Affecta uero; si contumelia sit; irati dictio sit: si impia, ac turpia; indignabunde, & caute dicat: si laude digna; admirabunde: si miserabilia; humiliter: eodemque modo in ceteris. Fidem uero rei etiam accommodata ad naturam elocutio parit; quia in errorem impellitur animus, quasi ille uere dicat; nam in rebus huiusmodi sic afficiuntur: quare existimant; etiam si non ita se habeat, ut inquit orator; res ita se habere; & semper simul afficitur ille, qui audit cum eo, qui affecte dicit; etiam si nihil dicat: itaque plerique tumultum excitantes, attonitos reddunt auditores. Morata uero est ipsa, quæ à signis demonstratio ducitur; quia ei comes ea est, quæ cuique generi, atque habitui conuenit: dico autem genus quidem secundum ætatem; ut puer, aut uir, aut senex, & mulier, & uir, & Laco, aut Thesalus; habitus autem, ex quibus uita eu-

iustdammodi aliquis est; neque enim ex omni habitu cuiusdammodi uita sunt; frigitur & nomina habitui accommodata protulerit, mores excitabit; neque enim eadem, neque eodem modo agrestis, & eruditus loquetur. Afficiuntur uero non nihil auditores eo etiam, quo affatim ij, qui scribunt orationes, utuntur; *Quia non intelligit? Omnes sciunt;* quia auditor uerecundia captus assentitur; ut eius rei particeps sit, cuius & omnes alij sunt. Oportunus autem, & non opportunus usus omnibus formis communis est: uerum in omnium exuperatione remedium est id, quod uulgo dicitur; etenim semet ipsum increpare oportet; uerum enim esse existimatur; quoniam oratorem quod facit, non fugit. Præterea uero non omnia ex proportionem respondentia simul adhibere debemus; sic enim decipitur auditor: dico autem; exempli gratia; si nomina dura sint, non & uoce, & uultu, & iis, quæ conueniunt: sin minus; apparet, quid unumquodque sit: sin autem hoc quidem, illud uero non; clam efficit idem. Quod si mollia duriter, & dura molliter dicantur; minus ad fidem proficit: Nomina uero epitheta, & duplicia plura, & peregrina maxime cōueniunt affecte dicenti; ignoscitur enim irato, si dicat;

dicat ; *malum οὐρανομήνης* ; aut *πῶς ποῖ* ;
 & quando iam teneat auditores , & furere
 fecerit , aut laude , aut uituperatione , aut
 ira , aut beneuolentia ; quemadmodum Iso-
 crates in Panegyrico facit in extremo ; *πῶς
 μὲν δὲ καὶ μὴ μὲν ; & οὐτις ἐτλησαν* ; quia ta-
 lia furore inflammati dicunt : quocirca eo-
 dem etiam nimirū modo affecti recipiunt ;
 itaq; ad poesim accommodata sunt ; quia
 poesis diuini numinis plena est . Aut igi-
 tur hoc modo oportet ; aut per iocum ; ut
 Gorgias fecit ; & illa in Phadro .

Elocutionem numerosam esse de-
 bere .

ELOCUTIONIS uero figura neq;
 metri compos, neque rhythmī expers esse
 debet ; illud enim parum ualet ad fidem ;
 quia fictum existimatur , & simul etiā auo-
 cat ; quia facit , ut attendatur , quando ite-
 rum simile reuertetur : ut igitur pueri prae-
 cones praecoccupant , quem patronum ado-
 pte is , qui manumittitur , Cleonē . Quod
 autem expers est rhythmī , expers est termi-
 ni : terminari uero conuenit , sed non me-
 tro ; quia infinitum suauitate caret , & co-
 gnosci non potest ; omnia uero numero ter-
 minan-

minantur; rhythmus autem figura elocutionis numerus est, cuius & metra segmenta sunt: itaque rhythmum oratio habeat oportet, uerum non metrum; alioquin erit poema: neque uero rhythmum exquisitus; id autem eueniet, si quadamtenus sit. Rhythmorum uero herous grandis est, & canorus, & harmoniā requirens. Iambus autem ipse uulgi sermo est: quo fit, ut maxime omnium metrorum Iambos in dicendo effundat: uerum granditatem effici, & excitationem oportet. Trochæus autem Cordaci uicinior est; id quod tetrametra indicant; siquidem uolubilis tetrametra rhythmus sunt. Relinquitur ergo Pæan, quo uti quidem à Thrasymacho incoeperunt; sed quinam esset; dicere non potuerunt: tertius autem est Pæan, & ijs, quos diximus coniunctus; tria enim ad duo est: eorum uero ille quidem unum ad unum; hic uero duo ad unum: coniuncta uero his est ratio sesquialtera; hic autem est Pæan. Ac alij quidem tum ob ea, quæ diximus, abijciendi; tum quia metrici: Pæan autem sumendus; quia ex solo eorū, quos diximus, rhythmorum, non constat metrum, ut maxime lateat. Ac nunc quidem uno Pæane etiam incipiendo utuntur; uerum si nem à principio discrepare oportet: Pæanis

nīs autē duae inter se oppositae formae sunt; quarum una principio conuenit; quemadmodum etiam utuntur: atque hic est, qui à longa incipit, & tribus breuibz terminatur; *ἁπλοῦν ἐπεὶ λέγει*; ὅτι χρὴ ἀναρτῆσαι τὰ παύσις: alter uero contra, cuius prima tres breues sunt, extrema uero producta; *μετὰ δὲ γὰρ ὁδοῖα τ' ἀνάσσει πρὸς τοῖς*; hic autem finem conficit; quia breuis propter imperfectionem decurtat; uerum in longa amputari oportet; & finē patere non per librum, aut per paragraphon; sed per rhythmum. Ac concinnam quidem, & rhythmī non expertem elocutionem esse debere; & qui rhythmī concinnā efficiant; & quemadmodum constituti; dictum est.

Elocutionem aut fusam, aut uersam esse debere.

ELOCUTIO uero aut fusa sit, necesse est, & uinculo una; quales sunt in dithyrambis anabole; aut uersa, & antiquorum poetarum antistrophis similis. Ac fusa quidem elocutio prisca est; ἡ ποδοτόν δουπλον ἢ ἰσοπλῆς ἀνδράσις: quippe qua olim omnes, nunc uero parum multi utantur: fusam uero appello, quae nullum per se finem

nem adipiscitur, nisi res; quæ dicitur, absol-
 uatur; ea uero propter infinitatem est in-
 iucunda; quia omnes finem aspicere cu-
 piunt: quocirca in flexionibus anhelant,
 ac deficiunt; prius autem non laborant, dū
 metam prospiciunt: ac fusa quidem elocu-
 tio hæc est. Versa uero est, quæ ambitibus
 constat: uoco autem ambitum orationem
 habentem principium, & finem ipsam per
 se, & facilem conspectu magnitudinem;
 eiusmodi uero tum suauis; tum ad perci-
 piendum facilis est: suauis quidem; quia
 interminato aduersatur; & quia auditor
 semper se tenere aliquid arbitratur, cō, q̃
 ipsi semper est aliquid terminati; illud au-
 tem nihil præsentire esse, neque aperire,
 suauitatem non habet: ad percipiendum
 autem facilis; quia facile teneri memoria
 potest: hoc uero; quia numerum continet,
 quæ ambitibus constat oratio, qui memo-
 ria custodiri commodissime potest: unde
 uersusum facilius omnes recordantur, q̃
 solutorum; quia numero, quo dimetiun-
 tur, astricti sunt. Ceterum ambitus etiam
 cum sententia terminetur, oportet neque,
 ut iambica Sophoclis, abrumpatur; *Calydon*
quidem hæc, terra Pelopei soli; quia contra-
 riū etiā suspicari, quā si diuidatur, licet;
 ut in eo, quod diximus; *Calydona esse Pe-*
 lopon-

Ioponnesi: ambitus autem unus quidam
 membris continetur; alter uero simplex
 est: ex membris uero constat elocutio,
 qua perfecta est; & distincta, & facile
 comprehendere spiritu potest; non propter
 distinctionem; ut commemoratus ambi-
 tus; sed tota: membrum uero illius pars
 altera est: simplicem autem appello uni-
 membrum. Ceterum tum membra, tum
 ambitus neque mtilos, neque longos esse
 oportet; nam quod pusillum est, efficit,
 ut auditor sapenamero hareat; etenim cū
 ad id, quod adhuc est ultra, & ad eius,
 quem in semetipso continet, termini mo-
 dum festinans, quiescente oratore, retra-
 hitur; quodammodo propter repulsionem
 hareat, necesse est: longa uero efficiunt,
 ut deficiat; uelut ij, qui ultra terminum
 se conuertunt; quia & isti eos, qui secum
 deambulant, derelinquunt: similiter uero
 & ambitus, qui longi sunt, oratio, & si-
 mile aliquid anabolis fiunt; quare evenit,
 quod Dēmocritus Chius in Melanippedē
 est locatus, qui pro antistrophis anabolas
 fecerat; Nempe capiti suo malum fuit ille,
 qui alteri malum fuit; longa uero anabola ei,
 qui fecit, pessima; hoc enim in eos etiam,
 qui longis membris utuntur, dicere con-
 uenit: qui uero nimium breuia membra
 habent,

habent; ambitus non sunt; quo fit, ut auditorem precipitem agant. Eius autem, quae metabris continetur elocutionis, una quidem distincta est; altera uero opposita; distincta quidem; ut; *Saepe numero admiratus sum eos, qui conciliabula coegerunt; & gymnicos ludos instituerunt*: opposita uero, in qua in utroque membro aut contrarium cum contrario componitur; aut idem e contrariis iungitur; hoc modo; *Vtrisque autem profuerunt, & qui remanserunt, & qui sequuti sunt; illis enim plura quam quae domi essent, adquisuerunt; his uero satis eorum, quae domi essent, reliquerunt*: contraria remanere, sequi: satis, plus; *Quare & pecuniarum indigentibus; & frui uolentibus*: fructus acquisitioni opponitur; item; *Contingit saepe in his, ut & prudentes male agant, & imprudentes bene*. Statim quidem uirorum fortium premia obtinuerunt, non ita uero multo post maris imperium pepenerunt. Terram quidem nauigasse, mare aëre inambulasse. Helleponto quidem iuncto, Atho uero perfosso. Et natura cum sint ciues, lege ciuitatis priuari. Alij enim eorum male perierunt, alij uero turpiter seruati sunt. Priuatim quidem barbaris seruis uti, publice uero multos socios seruientes despiciere. Aut uiuentes habituros, aut mortuos relicturos. Et quod

quod in Pitolaum, & Lycophronem quidam in iudicio dixit; *Hi, cum domi essent, uos uendebant; ad nos profecti uenundati sunt;* hæc enim omnia id, quod diximus, pariunt. Habet autem eiusmodi dictio suauitatem; quia contraria notissima, & inter se comparata notiora existunt; & quia propè ad syllogismum accedunt; siquidem collectio oppositorum clenchus est: ac eiusmodi quidem uocatur Oppositio: Compar uero; si æqualia membra sunt; Similiter autem desinens; si utrumque membrum similes exitus habeat; at uero aut in principio, aut in fine habeat; necesse est; & principium quidem semper nomina, finis autem extremas syllabas, aut eiusdem nominis casus, aut ipsum nomē: in principio quidem ita; *ἀγρόν γὰρ ἔλαβεν ἀγρόν παρ' αὐτῶν. Δωρετοίτ' ἐπέλοτο παρραρητοί τ' ἐπέσειν;* in extremo uero; *ὠνθύσαν αὐτὸν παιδίαν, τετομένην, ἀλλ' αὐτῇ αἰτίῳ γεγενῆσθαι. Ἐν πλοῖσι δὲ φροντίσει, καὶ ἐν ἐλαχίσταις ἐλπίσι;* casus autem eiusdem; *ἄφνης καὶ ταχύναι χαλκήν;* ἢ *ἄφνης ὦν χαλκήν;* idem autem nomen; *ἐν δ' αὐτὸν, καὶ ζῶντα ἔλεγεσθαι κακῶς;* ἢ *εὖν γράφεισθαι κακῶς;* à syllaba uero; *πῶρ ἐπαύσεσθαι δ' αὐτὸν, καὶ αὐτὸν ἀπαύσειν ἀργάμ.* Fieri autem potest, ut idem simul omnia habeat; idemque Oppositum; & Compar; & Similiter de-

definens sit. Principia uero ambitu um ferme in Theodectijs numerata sunt: uerum & falsa oppositiones existunt; quales fecit Epicharmus; *τόκα μὲν ἐν τήναις εὐφρῖν, τόκα δὲ παρὰ τήναις εὐφρῖν.*

Qualis urbana elocutio sit.

QVONIAM autem explicatum de his est; unde urbana demum, & probata dicta ducantur, aperiamus. Ac ea quidem fingere, ingeniosi, aut exercitati hominis est; tradere uero, artificij huius: quamobrem exponamus, ac numeremus: hinc uero capiamus exordium. Omnibus sane illud à natura insitum est, ut uoluptatem, facile discendo, percipiant; nomina uero significant aliquid; quare ut quodque nomen maxime efficit, ut discamus; ita plurimum efficit uoluptatis: ac linguæ quidem incognita, propria uero cognita sunt: translatio uero hoc potissimum præstat; cum enim senectutem, stipulam, aliquis dixit, effecit, ut disceremus, atque ex genere cognosceremus; quia utrunque defloruit. Ac idem quidem poetarum etiam similitudines præstant: itaque si recte; urbana uidentur; est enim similitudo (quæ admodum supra diximus) differens adiunctione translatio: quare minus delectat;
quia

quia longior est, neque hoc illud esse inquit; uerum neque animus hoc requirit. Necesse est igitur & locutionem, & enthymemata illa urbana esse, quæ, ut celeriter discamus, efficiunt: quocirca neque eminentia enthymemata probanda (eminentia uero uocamus, quæ sunt omnibus nota, & quæ scrutari non attinet) neque, quæ postquam prolata sunt, ignoramus; sed quæ simul dum proferuntur, intelligimus, etiam si ante non intelligebamus; aut quæ paulo post mentis agitatione consequimur; siquidem efficitur quasi perceptio quædā, illo uero modo neutrum. Ac si sententia quidem eorum, quæ dicuntur spectatur, huius generis enthymemata probantur; si autem elocutio, figura quidem; si opposite dicatur; hoc modo; *Et pacem alijs communem, priuatis suis rebus bellum existimantibus*; bellum paci opponitur: nominibus uero; si translationem contineant, eamque neque alienam, quia ad uidendum difficilis est; neque eminentem, quia haudquam afficit: præterea ante oculos ponant; quia cernere, quæ aguntur potius, quam quæ agenda sunt conuenit; quo fit, ut hæc tria spectare debeamus, translationem; oppositionem; & actum. Ceterum cum translationes quattuor sint, proban-

P tur in

tur in primis, quæ ex proportionem ducuntur; quemadmodum Pericles dixit; *Iuuentutem, quæ in bello ceciderat, non aliter è civitate sublatam esse, quàm si quis uer ex anno eximeret.* Et Leptines de Lacedæmoniis; *Non oportere pati, ut altero oculo Græcia orbaretur.* Et Cephisodotus, Charete de referendis rationibus belli Olynthiaci laborante, moleste tulit, cum diceret; *Eum, cum in furno populum inclusum haberet, rationes referre conari.* Et cum aliquando Athenienses adhortaretur, ut frumentatum in Euboeam irent, dixit; *Oportere Miltiadis decretum exire.* Et Iphicrates, cum Athenienses fœdus cum Epidauriis, maritimamque oram incolentibus percussissent, grauitè tulit, cum diceret; *Eos belli uatica sustulisse.* Et Pitholaus Paralium; *populi clauam*, uocabat: *Sestum* nero; *cellam frumentariam Piræi.* Et Pericles Aeginam, *lippitudinem Piræi*, tolli oportere censebat. Et Moerocles cum quendam bonum uirum nominasset, dixit; *se illo nihilo nequiores esse; nam illum in ternis τοκοῖς nequam esse, se in denis.* Et Anaxandridæ iambi de filiabus nubere cunctantibus; *ὑπερήμεροί μοι τῶν γάμων ἀπαρτέ-
ροι.* Et illud Polyucti in quendam Speusippum apoplecticum; *Eum non posse con-*
sistere,

flistere, quamvis πεντεςυρτῶ morbo constri-
ctum. Et Cephisodotus triremes, *pista*
pistrina, uocabat: Canis autem, caupo-
nas; Attica phiditia. Aesion uero dixit;
Civitatem Siciliam effuderunt; hoc enim trans-
latio est, & ante oculos ponit. Item; *Uf-*
que adeo ut Græcia inclamarit; & hoc quo-
dammmodo translatio; & ante oculos. Et
 Cephisodotus monebat, ut cauerent, *ne*
multas confliktiones susciperent, conciones.
 Et Isocrates; *Ad eos, qui ad mercatus con-*
currunt. Et ut in oratione funebri; *Ae-*
quum erat, ut in sepulchro eorum, qui in Sala-
mine occubuerunt, Græcia tonderetur; quia li-
bertas cum illorum uirtute sepelliretur; si
 enim dixisset; æquum esse, ut lacrymaret,
 quòd uirtus sepelliretur; translationem ad-
 hibuisset, & rem ante oculos subiiecisset:
 at illud; *libertas cum uirtute;* quandam cō-
 tinet oppositionem. Et quod Iphicrates
 dixit; *Iter orationis meæ fiet per medias res*
à Charete administratas; translatio est ex
 proportionem, illudque; *per medias;* ante
 oculos ponit: & dicere; *Aduocare pericu-*
la, ut periculis subsidio sint; translatio est,
 quæ ante oculos subiicit. Item Lycoleon
 pro Chabria; *Neq; supplicem æneam illius*
statuam reuerentes; translatio; est enim in
 præsentem, non autem semper; uerum an-

te oculos ponit; quia dum ille in periculo est, statua supplicat; quare anima inanimato tribuitur. *Commentarium rerum à ciuitate gestarum*. Item; *Quacunq; ratione, ut humilia saperent, meditantes*; quia Meditari est quiddam augere. Item; *Mentem deus lumen accendit in animo*; quia ambo illuminant aliquid. *Neq; enim bella dissoluimus, sed differimus*; quia ambo futura sunt, tum dilatio, tum pax eiusmodi. Item dicere; *Pactiones trophæum esse multo præclarius, quàm quæ in bellis eriguntur*; quod hæc pro paruis rebus, & uno fortune successu ponuntur; illa uero pro toto bello concipiuntur; quia ambo uictoriæ insignia sunt: Nam & ciuitates magnas pœnas hominum uituperatione soluerunt; quia pœna iusta quædam noxa est. Ac urbana quidem ex translatione proportionis, ipsaque sub oculos subiectione duci, expositum est. Quid autem sub oculos subijcere appellemus; & qua re obeunda, hoc assequemur, est exponendum. Dico ergo, ea sub oculos subijcere, quæcunque res agentes significant; ut bonum uirum, dicere esse quadratum; translatio est; quia ambo perfecta sunt, uerum non significat actum; sed illud; *Florentem uigorem habentis*; actus est. Et illud; *Te uero tanquam*

quam aq̄etap; actus. Et Hinc Grati concitati pedibus; Concitari; actus, & translatio. Et quemadmodum nūstis in locis factitavit Homerus, inanimatis animū tribuendo, per translationem. In omnibus autem actus conformatio commendatur; ut in his; Iterum ad ima uoluebatur lapis impudens. Item; Euolauit sagitta. Item; In terra stabant cupientia corpore saturari. Item; Cuspis penetravit pectus sanguinis auda; in his enim omnibus eo quia animata sunt, actus elucet; nam impudentem, & audum esse, & alia, actus sunt; quæ quidem ex proportionem translationis applicuit; quam enim rationem habet lapis ad Sisyp̄um; eandem impudens ad id, cuius ipsum non pudet: atque idem in probatis quoque similitudinibus efficit, in rebus inanimatis; Curua, albescemes, nunc hinc, nunc inde recurrunt; facit enim omnes moueri, & uiuere: actus uero imitatio est. Ceterum a rebus propriis, & minime apertis transferre oportet; quemadmodum ante dictum est: quo pacto etiam in philosophia similitudinem longe distantibus in rebus cernere, solertis hominis est; quemadmodum dixit Archytas; idem arbitru, atque aram esse; quia utroque confugit, qui iniuriam passus est. Aut si quis diceret;

ret; anchoram, atque cremastram idem esse; uerum superno, atque inferno differre. Et illud; *Ciuitates adequatas*; in longe distantibus rebus; superficie, & opibus; eadem est æqualitas. Maxima uero pars urbanorum à translatione, & à præcedente deceptione ducuntur; eò quia apparet magis ipsum didicisse, & uidetur animus dicere; Quam uere; ego autem errabam. Et apophthegmata, quæ urbana sunt, ex eo sunt; quia non, quod inquit, dicunt; ut illud Stesichori; *Fore, ut cicadæ apud se humi canant*. Et quæ egregie in modum ænigmatis obscurata sunt, propter eandem rationem iucunditate afficiunt; quia perceptio fit, & translatio dicitur. Et, ut inquit Theodorus; res nouas dicere; id quod fit, quoties incredibile, & non (ut eius uerbo utar) priori opinioni consentaneum sit; qualia in ridiculis, quæ leuiter immutata sunt. Atque hoc etiam sales ab annominatione ualent; nam errorem obijciunt etiam in uersibus; neque enim quem admodum suspicabatur auditor; *Ingredebatur habens sub pedibus perniones*; sed ille calciamenta dicturum existimauit; hoc autem simul ac dictum est, patere oportet: annominationes uero efficiunt, ut non quod inquit dicat, sed quod nomen inuertit;

tūt; ut illud Theodori in Niconem citharædum; *ὁρᾷται*; simulat enim dicere, *ὁρᾷται*, & decipit; quia aliud dicit: itaque discētem oblectat; quia nisi Thracem illum esse suspicetur, urbanum illud esse non uidebitur. Item illud; *Vis illum πέρσαι*: utrumque autem nomen conuenienter prolatum esse oportet. Eadem uero urbanorum etiam ratio est; ut si quis dicat; *Αθηνιῶνibus maris ἀρχὴν, non ἀρχὴν fuisse malorum; nam quæstum fecisse*. Aut quemadmodum Isocrates; *τὴν ἀρχὴν ciuitati ἀρχὴν fuisse malorum*; quia utroque modo, quod nemo dicturum putasset, id dictum est; idque uerum esse cognitum est; nam *τὴν ἀρχὴν*; dicere *ἀρχὴν* esse, haud sapientis sane hominis est; uerum non ita inquit, & *ἀρχὴν*, non quod dixerat, negat; sed aliter. In omnibus autem his, si nomen per homonymiam, aut translationem conuenienter intulerit, tunc uirtus inest; ut, *Ανασχετός, non ἀνασχετός*; homonymiam negauit. Ceterum conuenienter fit, si semper bis. *Et Non eris magis, quam te oportet, hospes hospes*. Aut; *Non magis, quam te oportet*; idem. Et, *Non oportet hospitem semper hospitem esse*; quia & hoc alienum est; quin etiam eandem uim scīrum illud dictum Anaxandridæ ha-

bet; *Aequum est mori, priusquam morte dignum aliquid gerat; idem est enim, atque si dicatur; Dignum est mori, cum non sit dignus mori. Aut, Dignum est mori, cum morte non sit dignus. Aut cum res morte dignas non gerat. Atque horum quidem elocutionis forma eadem est; sed quo brevius prolata, atque oppositius erunt, eò magis laudata erunt; idque ob eam causam, quòd propter oppositionem percipiuntur facilius; propter exiguitatem uero, celerius: semper uero adsit oportet aut is, in quem dicitur, aut recta prolatio; si quod dicitur uerum, & non inane futurum est; siquidem hæc separatim habere licet; ut, *Mori oportet, nihil peccantem; sed urbanum non est. Dignam ducere dignum oportet; sed urbanum non est; uerum si simul utrumque habuerit; Dignum est mori, qui non sit dignus mori: quo uero plura habuerit, eò urbanius iudicabitur; ueluti si nomina translata sint, & id genus translata, & opposita, & comparia, & actum habentia. Iam uero similitudines (etiam ut supra quoque perpetuo admonitum est) probatæ, quodammodo, translationes existunt; semper enim ex duobus ducuntur; ut proportionis translatio: quo modo scutum, dicimus, est *poculum Martis;***

tis; & arcus *cithara sine chordis*: ac ita
 quidem si dicamus, non est simplex: at si
 arcum citharam dicamus; aut arcum po-
 culum; simplex: quin etiam ad hunc mo-
 dum similitudines conferunt; ut tibicinis
 cum simia; lusciosi cum stillante lucerna;
 quia utrunque contrahitur: uirtus autem
 elucet, cum translatio inclusa est; licet e-
 nim scutum *poetulo Martis*: simile esse di-
 cere. Et parietinas *panno domus*. Et
 Niceratum dicere; *Philocratem esse à Pra-
 tye morsum*; quemadmodum Thrasyma-
 chus comparauit, cum Niceratum à Pra-
 tye in rhapsœdia superatum, ceterum pro-
 misso capillo adhuc; & sordidatum conspi-
 catus esset: quo in genere in primis explo-
 duntur poetæ, nisi bene se gesserint; etiã
 si magni nominis sint: dico autem, quan-
 do ita reddunt; *Vt apium, distorta crura
 gerit. Vt Philammon de iugo cum Coryco de-
 certans*. Et alia eiusmodi omnia similitu-
 dines sunt: similitudines autem esse trans-
 lationes, dictum est sapius. Præterea pro-
 uerbia translationes à specie ad speciem sunt;
 ut si quis quid, quasi commodum captu-
 rus, inuexerit; deinde detrimentum acci-
 piat; *Vt Carpathius*, inquit, *leporem*;
 ambo enim id, quod dictum est, pertule-
 runt. Ac unde quidem urbana dicta du-
 can-

cantur ; & quamobrem ; ferme exposita
 causa est . Iam uero probata etiam super
 lationes translationes sunt ; ut in eum, qui
 sugillatis distinctam faciem habeat ; *hunc*
esse mororum calathum putassetis ; est enim
 rubrum quiddam sugillatum : uerum ni-
 mium admodum : illud autem ; *Vt id, &*
id ; superlatio est , locutione differens ;
Vt Philammon de iugo cum Coryco decertans .
Existimassetis ipsum Philammonem esse , qui
cum Coryco decertaret . Vt apium , crura di-
storta fert . Putabam non crura , sed apia ha-
bere, usque adeo distorta sunt . Ceterum su-
 perlationes pueriles sunt ; quippe quæ ue-
 hementiam indicant : itaque eas potissi-
 mum irati frequentant ; *Non si mihi tam*
multa det , quam multa sunt arena , & pulvis ;
Agamemnonis Atride filiam ducam ; neque si
cum aurea Venere pulchritudine contendat , in-
dustria uero cum Minerva . Hoc autem ma-
 xime Attici oratores utantur : itaque seni-
 bus dicere , indecorum .

Elocutionem conuenientem esse
 debere .

NEQVE uero lateat nos oportet , di-
 uersam elocutionem unicuique generi con-
 ueni-

uenire; neque enim eadem est scriptiōnū,
ac contentionum; neque concionum, ac
iudiciorum: utranq; autem cognitam ha-
bere necesse est; quia illud est, scire emen-
date loqui; hoc uero, silere non cogi, si-
quid cōmunicare cum alijs uelit; id quod
accidit ijs, qui scribere nesciunt. Ceterum
scriptiōnum elocatio est, quæ accuratissi-
ma; contentionum uero, quæ maxime cū
actione coniuncta. huius autem duæ sunt
species, morata una; affecta altera; quo fit,
ut actores, fabulas eiusmodi; poætæ uero,
actores eiusmodi confectentur. In mani-
bus autem uersantur, qui leguntur, ueluti
Charemon, nempe quia accuratus est, ut
qui scribit orationes; & Licymnius inter
dithyrambicos: quin si inter se comparen-
tur orationes, quæ quidem scriptorū sunt,
in contentionibus angustæ; quæ uero ora-
torum, quanquā bene habitæ, tamen in-
ter manus, uulgares uideantur; causa uero
est, quod in contentionibus conueniunt:
itaque, quæ in actione uersantur, actione
detracta, cum munere suo haud fungan-
tur; insulsa, perinde ac dissoluta, uidentur.
Et idem sæpe dicere in scriptiōne recte re-
pudiatur; in contentione uero etiā ab ora-
toribus usurpatur; quia cum actione con-
iuncta, sunt: ceterum qui idem dicunt ua-
rient

rient necesse est; id quod quasi viam mi-
 nit actioni; *Hic est, qui nos expilauit; hic
 est, qui decepit; hic, qui postremum prodere
 tentauit*: quemadmodum Philemmon hi-
 strio fecit tum in Anaxandridæ Geronto-
 mania, quando colloquuntur Rhadaman-
 thus, & Palamedes; tum in prologo Plo-
 ri in illo; *Ego*; nam si quis ad hæc actionem
 non adhibeat, euadit ille, qui trabem ge-
 stat. Quam etiam eadem dissolutorum est
 ratio: *Veni, occurri; rogau;* quia actio-
 nem eis adhibere necesse est; neque quo-
 modo, qui unum dicit, iisdem moribus,
 & toto proferre: præterea proprii habent
 aliquid dissoluta, quod in æquali tempore
 multa dicta esse putantur; coniunctio
 enim quæ multa sunt, unum efficit: qua-
 re, ea detracta, dubitandum non est,
 quoniam, contra, unum multa fuerit: habet igitur
 amplificationem; *Veni; narraui; sup-
 plicau;* multa: *Videtur autem negligere,
 quæ narro; quæ dico*. Atque hoc quoque
 præstare uult Homerus in illo; *Nireus, qui
 ex Simo; Nireus; qui Aglaia filius; Nireus
 qui pulcherrimus*; quia de quo multa di-
 cta sunt, is sæpe etiam dictus sit, necesse
 est; si ergo sæpe, etiam multa putantur:
 quare astute amplificauit, quanuis semel
 eius meminerit; memoriamque prodidit,
 quan-

quanuis haudquaquam postea uerba de il-
 lo fecerit. Ac concionum quidem elocu-
 tio umbratilis utique picturæ similitudi-
 nem imitatur; quia quanto maior turba
 fuerit, tanto longius spectatur: quare sum-
 mum studium in utraque inane, malumq;
 uidetur. Iudicium autem accuratius est,
 & adhuc magis id, quod ad unum iudi-
 cem est; quia præsidij minimum in orato-
 riis est; siquidem quod rei propriū, quodq;
 alienum est, facilius conspici potest; quin
 etiam contentio est usque adeo, ut syn-
 cera iudicatio sit; itaque non iidem in his
 omnibus oratores laudantur; uerum ubi
 maxime actione est opus, ibi minimum est
 diligentia locus; hoc autem, ubi uoce; &
 in primis, ubi magna. Ac demonstratiua
 quidem elocutio ad scribendum aptissima
 est; quia opus eius est lectio; secundo ue-
 ro loco iudicialis. Ceterum illa elocutio-
 nis partitio, ut suauis; ut magnifica de-
 beat esse; inanis est; cur enim magis,
 q̃ temperans; aut liberalis; & si qua alia
 moralis uirtus existit? nam suauitatem af-
 ferent nimirum ea, quæ diximus; si mo-
 do probe uirtus elocutionis est definita:
 cuius enim rei gratia perspicuam, & non
 humilem, uerum decoram esse oportet?
 neque enim si loquax; aut etiam si concisa
 erit;

erit; perspicuitatem habebit; uerum medium scilicet conuenit: item suauitatem afferent, quæ diximus; si uerba uisitata; & peregrinitatem habentia; & rhythmus; & fides ex decoro probe fuerint temperata.

Ac de elocutione quidem dictum est cum communiter de omnibus; tum priuatim de singulis generibus: reliquum est autem, ut de dispositione dicamus.

Quot, & quæ partes sint orationis, & de dispositione illarum.

CETERVM duæ sunt partes orationis; etenim & rem; de qua dicendum est, exponere; & eam demonstrare necesse est: itaque fieri non potest, ut qui exposuit, non demonstret; aut demonstret, qui non prius exposuerit; nam qui demonstrat, aliquid demonstrat; & qui præloquitur, demonstrandi causa præloquitur: horum autem illud propositio, hoc fides est; perinde ac si quis illam quæstionem; hanc demonstrationem esse distinguat. Nunc uero ridicule partiuntur; quia narratio orationis duntaxat iudicialis est: demonstratiua autem, & concionalis quo modo narratio esse; qualem quidem asserunt, potest?

test? aut quæ contra aduersarium dicuntur? aut peroratio demonstratiuarum? procœmium uero, & aduersa collatio, & repetitio tum demum in concionibus adhibentur, cum, qui contradicat, existit; siquidem & accusatio saepe, & defensio adhibentur; uerum non quatenus consultatio est: quin etiam peroratio non omnis iudicialis orationis est; ueluti, si pusilla oratio sit; aut res custodiri memoria commodè possit; quia accidit, ut ex longitudine amputetur. Ergo propositio, & fides necessariæ partes sunt; ac præcipuæ quidē hæ: quæ uero plurimæ, procœmium, propositio, fides, peroratio; nam quæ contra aduersarium dicuntur, inter fides reponuntur; & aduersa collatio, suarum est rationum amplificatio; quare pars quædam est fidei; quia qui hoc facit, demonstrat aliquid; non autem procœmium, neque peroratio; uerum in memotiam redigit. Quod si has aliquis (ut Theodorus fecit) distribuatur; narratio altera erit, & supernarratio, & prænarratio; & refutatio, & superrefutatio; uerum qui formam, ac differentiam aliquam infert, imponere nomen debet; alioquin inane id, ac nugatorium sit; ut Lycimnius in Arte facit, *ἡ ἀποκρίσις* nominans, & *ἀποκρίσις*, & *ὁ λόγος*.

De

De procæmio.

A C procæmium quidem principium orationis est; perinde atque in pœsi prologus; & in aulesi proaulium; hæc enim omnia principia sunt, & quasi uia munitio inuadenti. Ac proaulium quidem demonstratiuarum procæmio simile est; quia tibi- cines quodcunque commode canere possunt, id præcinētes, τῷ ἐνδοσίμῳ adnectunt; atque in demonstratiuis orationibus ita scribere conuenit; quidquid enim placuerit, initio exponentem, copulare, atque adnectere oportet; cuius rei exemplum omnes Isocratis Helenæ procæmium afferunt; quòd nulla propinquitas intercedat Helenæ cum sophistis: simul uero etiam, si euagabitur, ut non tota oratio uniusmodi sit; conuenit.

Ceterum demonstratiuarum procæmia à laude, aut uituperatione ducuntur; ut Gorgias in Olympica oratione; *Digni, quos plerique admirentur, Græci sunt*; laudat enim eos, qui conciliabula cogunt, quos Isocrates uituperat; quia, *muneribus corporum uirtutes excoluerunt, bene sentientibus autem hominibus nihil præmij statuerunt.* Et à suasionem; ut *Bonis uiris tribuendum*

buendum honorem esse; (unde ipse laudat Aristidem) aut certe eis, qui neque probati, neque improbi sint, sed qui cum boni sint, tamen in obscuritate uersantur; ut Alexander Priami filius; siquidem hic consilium dat. Præterea à iudicialibus procemiis; idest ab iis, quæ referuntur ad auditorem; si de re incredibili dicatur, aut difficili, aut inter multos diuulgata; ut ueniam largiantur: quemadmodum Choerilus; Nunc uero cum omnia dissipata. Ac demonstratiuarum quidem orationum procemia ab his ducuntur, à laude; à uituperatione; ab adhortatione; à dehortatione; ab iis, quæ referuntur ad auditorem: uerum aut aliena; aut affinia orationi τὰ ἐνδόσιμα esse oportet.

Procemia uero iudicialis idem, atque prologos dramatum, & procemia epicorum ualere, tenendum est; siquidem dithyramborum quæ sunt, demonstratiuarum similitudinem imitantur; *Propter te, tuaque munera, atque spolia.* In logis autem, & epicis orationis ostentatio est; ut prospiciant, quâ de re sermo habetur, neque suspensus animus teneatur; etenim uagari, quod indefinitum est, cogit: qui ergo, quasi in manum principium tradit; facit, ut hærens sequatur orationem: ob

Q id;

id ; *Iram diua , refer . Dic mihi Musa uirum . Præcipe mihi sermonem alium ; ut ex Asia bellum magnum in Europam transferit .* Quin etiam tragici in dramate indicant , quanuis non statim (ut Euripides) sed in prologo tamen etiam indicant ; perinde ac Sophocles ; *Pater mihi fuit Polybus* : eodemque modo comœdia . Ac maxime quidem necessarium , & proprium procœnij munus hoc est ; indicare , quinam sit finis , cuius causa oratio instituta est : itaque si nota , & parua res sit ; non est utendum procœnio : reliquæ uero , quas afferunt , formæ ; medicamenta sunt , & communes : ex uero & ab oratore ; & auditore ; & te ; aduersarioque ducuntur . Ac ab ipso quidem , & aduersario ; quæcunque ad depellendam , offerendamque criminationem attinent : eorum tamen dispar est ratio ; nam qui defendit , primo loco criminationē ; qui accusat , in peroratione : neque uero causa obscura est ; nam qui defendit , quotiescunque semetipsum est illaturus , quæ obstant remouere necesse habet usque adeo , ut primo loco criminatio diluenda sit : qui uero criminatur , in peroratione criminari debet ; ut firmitus memoria teneant . Quæ uero referuntur ad auditorem , ab illo beneuolo reddendo ;
aut

aut irato ; interdum uero etiam attento ;
aut contra ; neque enim attentum facere ,
semper expedit ; quo fit ut ad risum tradu-
cere multi conentur : ad docilitatem au-
tem omnia perducent , si cui placuerit ;
tum si bonus appareat ; hos enim magis at-
tendunt : attenti uero rebus magnis ; pro-
priis ; admirabilibus ; iucundis ; fiunt : qua-
re his de rebus agi , iniicere oportet : sin
autem non attentos ; de paruis ; nihil ad
eos pertinentibus ; iniucundis . Neque ue-
ro nos fugiat , extra causam eiusmodi o-
mnia esse ; quia ad prauum auditorem ; &
ea , quæ sunt extra causam audientem , re-
feruntur ; quoniam nisi talis sit , nulla alia
de re opus procæmio sit ; quàm ut sum-
matim rem exponat ; ut æque ac corpus ,
caput habeat : Iam uero attentos facere ,
omnium partium est commune , si opus sit ;
quia ubicunque magis , quàm incipiendo ,
languescunt ; quocirca ridiculum est , id
in principio collocare ; cum maxime om-
nes attente audiunt : quare ubi tempus tu-
lerit , dicendum est ; Et *mihi animum adhi-*
bete ; neque enim ad me hoc magis , quàm ad
uos pertinet . Et exponam enim uobis rem :
qualem nunquam alius audistis , atrocem ; aut
adeo mirabilem : hoc autem est (ut Pro-
dicus dixit) dormitantibus auditoribus

Q. 2 aliquid

aliquid quinquaginta drachmarum demonstrationis inferre : uerum hæc ad auditorem referri , non quatenus auditor est , eò apparet ; quòd omnes aut crimina obiciunt , aut metus discutiunt in procemiis ; *Non dicam ò rex , quanto studio . Quid procemiaris ?* & qui malam causam habent , aut habere uidentur ; præstat enim ubiq ; , quàm in causa consistere : unde serui haudquaquam interrogata respondent ; sed ambages , & procemia dicunt . Vnde uero beneuolentiam comparare conueniat , & de rerum eiusmodi aliarum unaquaque , præceptum est : quoniam autem probe dictum est ; *Fac , ut ad Phæacas amicus ; ac miserandus ueniam ;* hæc duo spectare oportet . In demonstratiuis autem danda opera est , ut putet auditor , collaudari aut ipsum , aut genus , aut studia ipsius , aut aliquo alio modo ; quod enim inquit Socrates in Funebri , uerum est ; nihil negocii esse Athenienses apud Athenienses laudare ; uerum apud Lacedæmonios .

Procemia uero concionalis orationis , ex procemiis iudicialis existunt : uerum , natura , nequaquam habet ; etenim & de quo agatur , intelligunt ; & res , nullam aliam ob causam , procemium postulat , quàm aut propter ipsum , aut aduersarios ; aut , si non
quan-

quantam uelis; uerum aut maiorem, aut minorem existiment: quare aut criminationem offerre, aut depellere: itemq; aut augere, aut extenuare necesse est: horum igitur caussa procemium postulat, aut certe ornatus gratia; quia nisi eo prädita sint, abrupta uideantur; tale enim Gorgiaz encomium est in Eleos; quia nullo connixu, nulloque motu ante adhibito, confestim orditur; *Elis beata ciuitas.*

DE CRIMINATIONE uero; unum est, unde malam aliquis opinionem detraxerit; etenim aliquo ne orante, an secus, nihil refert; quare hoc generale est.

Alius modus est; occurrere non aliter, atque iis, de quibus controuersia existit; nempe, aut non esse; aut noxium non esse; aut non huic; aut non tantopere; aut iniustum non esse; aut non ualde; aut non turpe; aut non magnopere: tales enim res in controuersiam ueniunt; ut Iphicrates aduersus Nausicratem; asseruit enim se fecisse, quod ille dicebat; itemque nocuisse; uerum non iniuste fecisse.

Aut qui iniuste facit, compensare; si noxium; at honestum: si molestum; at utile; aut aliquid tale.

Alius modus est; quod errore commissum est, aut infortunio, aut necessitate, ut

Sophocles confessus est ille quidem, se tremere; uerum, non quemadmodum qui criminabatur, aiebat; ut senex uideretur; sed ex necessitate; neque enim se, annos octoginta libenter agere.

Et cuius gratia, compensare; quod non nocere uoluit; sed hoc; & non illud, quod ille fecisse criminatus est: accidit autem, ut ei noceretur; atqui odio dignus essem, si ut hoc euaderet, commissem.

Alius; num qui criminatur, simul teneatur, aut nunc; aut prius; aut ipse; aut propinquus eius.

Alius; num simul teneantur, quos illi crimini affines non esse fatentur; ut si purus adulter est; ergo & hic, & ille.

Alius; an aliis crimen conflat; aut ipsi alius: aut sine criminatione suspecti; ut ipse hoc tempore; fuerint; qui innocentes esse reperti sunt.

Alius; criminantem recriminari; quia absurdum est, si ille indignus sit, cui credatur; uerbis eius fidem haberi.

Alius; si iudicium factum est; ut Euripides contra Hygiæmontē, à quo in Antido- si impietatis accusabatur; ut qui periuriū, faciendo carmine, tradidisset; *Iuravi lingua, mentem iniuratum gero*; respondit enim, iniq; illum agere, qui iudicia ex Dionysia-

nyfiaco certamine in fora traduceret ; nam ibi se rationem reddidisse, ac redditurum esse, si accusare libuerit.

Alius ; calumniam , quanta res sit, accusare ; atque hanc diuersa iudicia constituere.

Communis autem ambobus locus est, notas afferre ; ut in Teucro Vlysses ; *quòd Priamo sit affinis ; quia Hesiione soror sit : ille uero ; quòd pater Telamon Priamo inimicus sit ; & quòd exploratores non indicarit .*

Alius criminatoris ; rem paruam multis uerbis , magnam paucis laudando , uituperare ; aut multis bonis allatis , id unum , quod ad rem pertineat , reprehendere : tales autem sunt qui callidissimi, atque iniquissimi sunt ; quia rebus bonis officere, iis malo temperandis , conantur .

Illud autem crimen inferenti , diluentique commune est : quoniam contingit , ut eadem res plurium rerum gratia gesta sit ; qui criminatur, eam deprauare in deterio-rem partem arripiendo , debet ; qui uero purgat , in meliorē : exempli gratia ; quòd Diomedes Vlysssem præ ceteris sibi asciuit ; hic quidem , quòd Vlysssem optimum iudicauit ; ille uero , quòd non ; sed quia solus ille , ut ignauus , secum non erat concertaturus .

Ac de criminatione quidem tam multa dicta sint.

De narratione.

NARRATIO uero in demonstrati-
uis quidem est, non continenter, sed in
partibus; siquidem actiones persequi con-
uenit, ex quibus constat oratio: constat au-
tem oratio partim ex ijs, quæ arte carent;
quia qui dicit, actionum auctor non est;
partim ex ijs, quæ artem habent: hoc au-
tëm est, ut res aut esse demonstretur, si fi-
de careat; aut qualis sit, aut quanta, aut
etiam omnia. Propterea uero continen-
ter narrare omnia aliquando non conue-
nit; quia quæ ita demonstrantur, ægre cu-
stodiri memoria queunt; *Atque ex his qui-*
dem fortis est, ex his autem sapiens, aut iustus:
& hæc quidem oratio simplicior est; illa ue-
ro uaria, & non attenuata. Notas autem
actiones in memoriam reuocare oportet;
quo fit, ut pleriq; narratione non egeant;
ut si Achillem ornare uelis; nempe quia
facta uniuersi norunt; uerum illis utendū
est; sin autem Critiam, oportet; neque e-
nim multi norunt.
Nunc uero ridicule narrationem breuem
esse oportere præcipiunt. Atqui ut ille pi-
stori

flori quærenti; utrum durum, an mollem
 subigeret; quid? inquit; bene, non potest?
 item hic eadem ratione; oportet enim nar-
 rationem non longam adhibere, perinde
 atque neque procæmium; neque fides lon-
 gas afferre (neque enim in hac parte uirtus
 sita est in breuitate, aut concisione; sed in
 modo: hoc autem est, ea dicere, quæ rem
 declarent; aut quæ adducant ad opinandû
 fecisse, aut iniuste fecisse; aut ea, quanta
 uis, tanta esse; aduersario uero contraria)
 sed narrationi tamen attexere quæcunque
 ad tuam uirtutem pertineant; exempli gra-
 tia; *Ego uero illum assidue admonebam, quæ
 iusta essent, subiiciens, ne liberos desereret.*
 Aut ad improbitatem alterius; *Ille uero
 mihi respondit; sibi ubicunque fuisset, alios libe-
 ros affuturos:* id quod Aegyptios deficien-
 tes respondisse, prodit Herodotus. Aut
 certe quæcunque iudicibus grata sunt: de-
 fensori uero minor narratio est. Contro-
 uersia autem sunt, aut factum non esse;
 aut noxium non esse; aut nō iniustum; aut
 non tantopere: quocirca confesis in rebus
 insistendum non est, nisi quid ad illud atti-
 neat; ut si factum est, at non iniustum.
 Præterea res gestas commemorare oportet,
 quæcunque dum geruntur, aut miserationem,
 aut indignationem non excitant;

cuius

De procœmio .

A C procœmium quidem principium orationis est; perinde atque in pœsi prologus; & in aulesi proaulium; hæc enim omnia principia sunt, & quasi uia munitio inuadenti. Ac proaulium quidem demonstratiuarum procœmio simile est; quia tibicines quodcunque commodè canere possunt, id præcinētes, τῷ ἐκδοσίμῳ adnectunt; atque in demonstratiuis orationibus ita scribere conuenit; quidquid enim placuerit, initio exponentem, copulare, atque adnectere oportet; cuius rei exemplum omnes Isocratis Helenæ procœmium afferunt; quòd nulla propinquitas intercedat Helenæ cum sophistis: simul uero etiam, si euagabitur, ut non tota oratio uniusmodi sit; conuenit.

Ceterum demonstratiuarum procœmia à laude, aut uituperatione ducuntur; ut Gorgias in Olympica oratione; *Digni, quos plerique admirentur, Græci sunt*; laudat enim eos, qui conciliabula cogunt, quos Isocrates uituperat; quia, *muneribus corporum uirtutes excoluerunt, bene sentientibus autem hominibus nihil præmij statuerunt.* Et à suasionē; ut *Bonis uiris tribuendum*

buendum honorem esse; (unde ipse laudat Aristidem) aut certe eis, qui neque probati, neque improbi sint, sed qui cum boni sint, tamen in obscuritate uersantur; ut Alexander Priami filius; siquidem hic consilium dat. Præterea à iudicialibus procemiis; idest ab iis, quæ referuntur ad auditorem; si de re incredibili dicatur, aut difficili, aut inter multos diuulgata; ut ueniam largiantur: quemadmodum Choerilus; Nunc uero cum omnia dissipata. Ac demonstratiuarum quidem orationum procemia ab his ducuntur; à laude; à uituperatione; ab adhortatione; à dehortatione; ab iis, quæ referuntur ad auditorem: uerum aut aliena; aut affinia orationi τὰ ἐνδόσιμα esse oportet.

Procemia uero iudicialis idem, atque prologos dramatum, & procemia epicorum ualere, tenendum est; siquidem dithyramborum quæ sunt, demonstratiuarum similitudinem imitantur; *Propter te, tuaque munera, atque spolia.* In logis autem, & epicis orationis ostentatio est; ut prospiciant, quâ de re sermo habetur, neque suspensus animus teneatur; etenim uagari, quod indefinitum est, cogit: qui ergo, quasi in manum principium tradit; facit, ut hærens sequatur orationem: ob

Q id;

id ; *Iram diua , refer . Dic mihi Musa uirum . Præcipe mihi sermonem alium ; ut ex Asia bellum magnum in Europam transferit .*

Quin etiam tragici in dramate indicant , quanuis non statim (ut Euripides) sed in prologo tamen etiam indicant ; perinde ac Sophocles ; *Pater mihi fuit Polybus* : eodemque modo comœdia . Ac maxime quidem necessarium , & proprium procemij munus hoc est ; indicare , quinam sit finis , cuius causa oratio instituta est : itaque si nota , & parua res sit ; non est utendum procenio : reliquæ uero , quas afferunt , formæ ; medicamenta sunt , & communes : ex uero & ab oratore ; & auditore ; & te ; aduersarioque ducuntur . Ac ab ipso quidem , & aduersario ; quæcunque ad depellendam , offerendamque criminationem attinent : eorum tamen dispar est ratio ; nam qui defendit , primo loco criminationē ; qui accusat , in peroratione : neque uero causa obscura est ; nam qui defendit , quotiescunque semetipsum est ilaturus , quæ obstant remouere necesse habet usque adeo , ut primo loco criminatio diluenda sit : qui uero criminatur , in peroratione criminari debet ; ut firmitus memoria teneant . Quæ uero referuntur ad auditorem , ab illo beneuolo reddendo ;
aut

aut irato ; interdum uero etiam attento ;
aut contra ; neque enim attentum facere ,
semper expedit ; quo fit ut ad risum tradu-
cere multi conentur : ad docilitatem au-
tem omnia perducent , si cui placuerit ;
tum si bonus appareat ; hos enim magis at-
tendunt : attenti uero rebus magnis ; pro-
priis ; admirabilibus ; iucundis ; fiunt : qua-
re his de rebus agi , iniicere oportet : sin
autem non attentos ; de paruis ; nihil ad
eos pertinentibus ; iniucundis . Neque ue-
ro nos fugiat , extra causam eiusmodi o-
mnia esse ; quia ad prauum auditorem ; &
ea , quæ sunt extra causam audientem , re-
feruntur ; quoniam nisi talis sit , nulla alia
de re opus procæmio sit ; quàm ut sum-
matim rem exponat ; ut æque ac corpus ,
caput habeat : Iam uero attentos facere ,
omnium partium est commune , si opus sit ;
quia ubicunque magis , quàm incipiendo ,
languescunt ; quocirca ridiculum est , id
in principio collocare ; cum maxime om-
nes attente audiunt : quare ubi tempus tu-
lerit , dicendum est ; Et *mihi animum adhi-*
bete ; neque enim ad me hoc magis , quàm ad
uos pertinet . Et exponam enim uobis rem
qualem nunquam aliis audistis , atrocem ; aut
adeo mirabilem : hoc autem est (ut Pro-
dicus dixit) dormitantibus auditoribus

Q 2 aliquid

aliquid quinquaginta drachmarum demonstrationis inferre : uerum hæc ad auditorem referri , non quatenus auditor est , eò apparet ; quòd omnes aut crimina obii-
ciunt , aut metus discutunt in procemiis ; *Non dicam ò rex , quanto studio . Quid procemiaris ?* & qui malam causam habent , aut habere uidentur ; præstat enim ubiq ; , quàm in causa consistere : unde serui haudquaquam interrogata respondent ; sed ambages , & procemia dicunt . Vnde uero beneuolentiam comparare conueniat , & de rerum eiusmodi aliarum unaquaque , præceptum est : quoniam autem probe dictum est ; *Fac , ut ad Phœacas amicus ; ac miserandus ueniam ;* hæc duo spectare oportet . In demonstratiuis autem danda opera est , ut putet auditor , collaudari aut ipsum , aut genus , aut studia ipsius , aut aliquo alio modo ; quod enim inquit Socrates in Funebri , uerum est ; nihil negocii esse Athenienses apud Athenienses laudare ; uerum apud Lacedæmonios .

Procemia uero concionalis orationis , ex procemiis iudicialis existunt : uerum , natura , nequaquam habet ; etenim & de quo agatur , intelligunt ; & res , nullam aliam ob causam , procemium postulat , quàm aut propter ipsum , aut aduersarios ; aut , si non
quan-

quantam uelis; uerum aut maiorem, aut minorem existiment: quare aut criminationem offerre, aut depellere: itemq; aut augere, aut extenuare necesse est: horum igitur causa procemium postulat, aut certe ornatus gratia; quia nisi eo prædita sint, abrupta uideantur; tale enim Gorgiæ encomium est in Eleos; quia nullo connixu, nulloque motu ante adhibito, confestim orditur; *Elis beata ciuitas.*

DE CRIMINATIONE uero; unum est, unde malam aliquis opinionem detraxerit; etenim aliquo ne orante, an secus, nihil refert; quare hoc generale est.

Alius modus est; occurrere non aliter, atque iis, de quibus controuersia existit; nempe, aut non esse; aut noxium non esse; aut non huic; aut non tantopere; aut iniustum non esse; aut non ualde; aut non turpe; aut non magnopere: tales enim res in controuersiam ueniunt; ut Iphicrates aduersus Nausicratem; asseruit enim se fecisse, quod ille dicebat; itemque nocuisse; uerum non iniuste fecisse.

Aut qui iniuste facit; compensare; si noxium; at honestum: si molestum; at utile; aut aliquid tale.

Alius modus est; quod errore commissum est, aut infortunio, aut necessitate; ut

Sophocles confessus est ille quidem, se tremere; uerum, non quemadmodum qui criminabatur; aiebat; ut senex uideretur; sed ex necessitate; neque enim se annos octoginta libenter agere.

Et cuius gratia, compensare; quod non nocere uoluit; sed hoc; & non illud, quod ille fecisse criminatus est: accidit autem, ut ei noceretur; atqui odio dignus essem, si ut hoc euaderet, commissem.

Alius; num qui criminatur, simul teneatur, aut nunc; aut prius; aut ipse; aut propinquus eius.

Alius; num simul teneantur, quos illi crimini affines non esse fatentur; ut si purus adulter est; ergo & hic, & ille.

Alius; an aliis crimen constarit; aut ipsi alius: aut sine criminatione suspecti; ut ipse hoc tempore; fuerint; qui innocentes esse reperti sunt.

Alius; criminantem recriminari; quia absurdum est, si ille indignus sit, cui credatur; uerbis eius fidem haberi.

Alius; si iudicium factum est; ut Euripides contra Hygieantē, à quo in Antido- si impietatis accusabatur; ut qui periuriū, faciendo carmine, tradidisset; *Iuravi lingua, mentem iniuratum gero*; respondit enim, iniq; illum agere, qui iudicia ex Dionysia-

nyfiaco certamine in fora traduceret; nam ibi se rationem reddidisse, ac redditurum esse, si accusare libuerit.

Alius; calumniam, quanta res sit, accusare; atque hanc diuersa iudicia constituere.

Communis autem ambobus locus est, notas afferre; ut in Teucro Vlysses; quòd Priamo sit affinis; quia Hesiòne soror sit: ille uero; quòd pater Telamon Priamo inimicus sit; & quòd exploratores non indicarit.

Alius criminatoris; rem paruam multis uerbis, magnam paucis laudando, uituperare; aut multis bonis allatis, id unum, quod ad rem pertineat, reprehendere: tales autem sunt qui callidissimi, atque iniquissimi sunt; quia rebus bonis officere, iis malo temperandis, conantur.

Illud autem crimen inferenti, diluentique commune est: quoniam contingit, ut eadem res plurium rerum gratia gesta sit; qui criminatur, eam deprauare in deteriore rem partem arripiendo, debet; qui uero purgat, in meliorem: exempli gratia; quòd Diomedes Vlysssem præ ceteris sibi asciuit; hic quidem, quòd Vlysssem optimum iudicauit; ille uero, quòd non; sed quia solus ille, ut ignauus, secum non erat concertaturus.

Ac de criminatione quidem tam multa dicta sint.

De narratione.

NARRATIO uero in demonstratiuis quidem est, non continenter, sed in partibus; siquidem actiones persequi conuenit, ex quibus constat oratio: constat autem oratio partim ex ijs, quæ arte carent; quia qui dicit, actionum auctor non est; partim ex ijs, quæ artem habent: hoc autem est, ut res aut esse demonstretur, si fide careat; aut qualis sit, aut quanta, aut etiam omnia. Propterea uero continenter narrare omnia aliquando non conuenit; quia quæ ita demonstrantur, ægre custodiri memoria queunt; *Atque ex his quidem fortis est, ex his autem sapiens, aut iustus:* & hæc quidem oratio simplicior est; illa uero uaria, & non attenuata. Notas autem actiones in memoriam reuocare oportet; quo fit, ut plerique narratione non egeant; ut si Achillem ornare uelis; nempe quia facta uniuersi norunt; uerum illis utendū est; sin autem Critiam, oportet; neque enim multi norunt.
Nunc uero ridicule narrationem breuem esse oportere præcipiunt. Atqui ut ille pi-
stori

flori quærenti; utrum durum, an mollem subigeret; quid? inquit; bene, non potest? item hic eadem ratione; oportet enim narrationem non longam adhibere, perinde atque neque procemium; neque fides longas afferre (neque enim in hac parte uirtus sita est in breuitate, aut concisione; sed in modo: hoc autem est, ea dicere, quæ rem declarent; aut quæ adducant ad opinandū fecisse, aut iniuste fecisse; aut ea, quanta uis, tanta esse; aduersario uero contraria) sed narrationi tamen attexere quæcunque ad tuam uirtutem pertineant; exempli gratia; *Ego uero illum assidue admonebam, quæ iusta essent, subiiciens, ne liberos desereret.*

Aut ad improbitatem alterius; *Ille uero mihi respondit; sibi ubicunque fuisset, alios liberos affuturos:* id quod Aegyptios deficientes respondisse, prodit Herodotus. Aut certe quæcunque iudicibus grata sunt: defensori uero minor narratio est. Controversiæ autem sunt, aut factum non esse; aut noxium non esse; aut nō iniustum; aut non tantopere: quocirca confessis in rebus insistendum non est, nisi quid ad illud attineat; ut si factum est, at non iniustum. Præterea res gestas commemorare oportet, quæcunque dum geruntur, aut miserationem, aut indignationem non excitant;
cuius

cuius rei exēplo est Alcinoi apologus; qui apud Penelopem uersibus sexaginta confectus est: & ut Phayllus circulum, & qui est in Oeneo prologus. Morata uero esse narratio debet: erit autem; si, quid mores efficiat, cognouerimus. Ac unum quidem est, indicare prælectionem: mores autem cuiusdammodi sunt; quia hæc cuiusdammodi est: prælectio uero cuiusdammodi est, propter finem: propterea mathematici sermones non habent mores; quia neq; prælectionem; siquidē ipsum cuius causa non habent. At bene Socratici sermones habent; quoniam de his loquuntur. Reliqua uero morata sunt, quæ moribus singulis cōsequentia sunt; ut; *Cum hæc diceret, incedebat*; quia audaciam, & rusticitatem morum declarat. Et non tanquam ex ratiocinatione dicere, ut huius ætatis homines; sed tanquam ex prælectione; *Ego uero uolebam (siquidem id præligerem, etiam si quæstum nullum facerem) quod melius*: illud enim prudentis est; hoc uero boni; prudentis enim est in utilitate persequenda; boni uero in honestate. Et, si res fide careat; tum denum causam subijcere; cuius rei Sophocles exemplū nobis supeditat ex Antigona; quod fratrem cariorum haberet, quam maritum, aut liberos;

ros; nam eos, etiam si perierint, affuturos; *Matre uero, & patre mortuis; frater nunquam poterit exoriri.* Et si causam non habeas; at te non ignorare, quod incredibilia narras; sed te talem esse natura; neque enim adduci possunt, ut credant aliquem aliud quid sponte sua obire, quam quod est utile. Præterea ex ijs, quæ afficiendi uim habent, dicere, narrantem & quæ consequuntur, & quæ sciunt, & quæ proprie aut ipsi, aut illi adsunt; *Ille uero me respiciens abiit.* Et ut de Cratylo Aeschines; quod *Exibilans, & manibus explodens;* quia ad fidem faciendam proficiunt; propterea quod ea, quæ sciunt indicia sunt eorum, quæ nesciunt: plurima uero eiusmodi mutuari ab Homero licet; *Sic ait, ast anus manus faciei obtendit;* quia qui lacrymare incipiunt, oculos attrahunt. Atque ilico te ipsum cuiusdammodi inferto; ut te eiusmodi intueantur: itemque aduersarium; uerum occulte facito: hoc autem quam facile sit; ex iis, qui nunciant; cognoscendum est; quas enim res penitus ignoramus, de ijs tamen aliquam suspicionem concipimus. Multis autem in locis narrare conuenit; atque interdum etiam non in principio.

In concione uero nullus narrationi locus

cus est; quia de futuris rebus narrat nemo: sed si narratio extiterit; rerum præteritarum erit; ut earum recordati, melius deliberent de futuris; aut criminando, aut laudando: uerum tunc suasoris munere non funguntur. Quod si res fide careat; pollicere te & causam statim allaturum, & ad eorum arbitrium tractaturum; ut Iocasta Carcini in Oedipode pollicetur assidue, cum percontaretur is, qui filium quærebat; & Aemon Sophoclis.

De fide.

FIDES autem ad demonstrandum accommodatas esse oportet: demonstrare autem opus est (quoniam quattuor de rebus est controuersia) demonstratione ad id, quod in controuersiam adducitur, afferenda: exempli causa; si non fecisse contendit; in disceptatione ad hoc maxime demonstratio conferenda est: si uero non nouisse; ad hoc: & quod non tantopere; aut quod iure: eademque ratione, si num factum hoc esset, in controuersiam uocaretur. Nec uero lateat, in hac sola controuersia necesse esse, ut alter improbus sit; neque enim ignoratio causam sustinet; quemadmodum si qui de iusto contend-

rent:

rent: quare in hoc consistendum est diu;
 in aliis uero non item. In demonstratiuis
 autem plerunque utilium, & honestorum
 amplificatio inest; facta enim credi oportet;
 etenim raro horum quoque demonstrationes
 afferunt; si fide careant, aut si
 causa in alium conferatur. In concioni-
 bus autem aut euentura non esse contende-
 mus; aut euentura illa quidem, quæ il-
 le censet; uerum iusta non esse; aut non
 uitalia; aut non tantopere. Videndum por-
 ro illud etiam est, si quid extra causam
 mentiatur; quia hæc indicia certa uiden-
 tur; quod in aliis etiam rebus mentitur.
 Iam uero exempla concionibus aptissima;
 enthymemata iudiciis accommodatiora
 sunt; illa enim de futuris est, unde, ex præ-
 teritis exempla ducere oportet; hoc uero
 de ijs, quæ sunt, aut non sunt; cuius rei
 demonstratio, necessitasque magis existit;
 quippe quia necessitatem quod factum est
 continet. Neque uero enthymemata con-
 tinenter proferre debes; sed permiscere:
 si minus; mutuo se lædunt; siquidē quan-
 ti quoque terminus est; *Care mihi, quo-
 nam tam multa dixisti, quam multa prudens
 uir; non autem talia.* Neque de omnibus
 rebus enthymemata indagare: si minus;
 tacies, quod nonnulli faciunt eorum, qui
 in

in philosophia uersantur, qui res concludunt notiores, ac certiores, quàm sint eæ, ex quibus dicunt. Et cum affectum excitas, enthymema ne proferas; quia aut affectum ei jciat, aut enthymema frustra prolatum erit; motiones enim se inter se ei jciunt, quæ simul sunt; & aut se ipsæ conficiunt, aut certe infirmant. Neq; cum moratam affers orationem, simul enthymema aliquod indagare oportet; quia neque mores, neq; prælectionem demonstratio continet. Sententiis autem uti debes tum in narratione, tum in fide; quia ad mores id pertinet; *Et ego dedi, quanuis scirem, credere non oportere: sin autem affecte; Neque tamen me pænitet, quanuis iniuriam acceperim; quia isti lucrum; mihi ius superest.* Est autem difficilius concionem habere; quàm de iure contendere; merito; quia de rebus futuris agitur; ibi uero de præteritis; quas uates demum quoque nosse (ut dixit Epimenides Cres) possunt; ille enim de futuris rebus non diuinabat; sed de præteritis illis quidem, uerum obscuris: atq; etiam in iudicialibus lex hypothesis est; qui uero principium tenet, demonstrationem facile reperit; nec multa sane diuerticula habet; ueluti contra aduersarium; aut de semetipso; aut ad afficiendum; ue-

rum

rum minime omnium, nisi egrediatur: cui ergo copia non suppetit, is id facere debet, quod Athenis faciunt oratores, præfertim Isocrates; qui suadendo accusat; ut Lacedæmonios in Panegyrica; Charentem in Sociali. In demonstratiuis autem intexenda laudibus oratio est; ut facit Isocrates, qui semper aliquem inserit: & hoc est, quod dicebat Gorgias; haudquaquam sibi orationem deesse; quia si de Achille dicat, Peleum laudet, deinde Aeacum, deinde Deum; similiter uero etiam fortitudinem; aut hoc & illud faciat; aut aliquid tale. Ac si demonstrationes quidem habeas; & morate, & demonstratiue dicere debes: sin autem enthymematibus careas; morate: quin probo uiro magis conuenit, ut bonus uideatur; quàm ut exquisita oratio. Ex enthymematibus autem quæ refellendi uim habent, uehementius probantur, quàm quæ demonstrandi; quia quæ refellunt, syllogismo conclusa esse, apertius est; siquidem contraria inter se collata sunt notiora.

QV AE uero contra aduersarium dicuntur, diuersi alicuius generis non sunt; sed inter fides numerantur: quod est alia obiectione, alia syllogismo, dissoluere. In consultatione autem, & in iudicio, qui
prior

priore loco dicit, fides suas prius exponere, post autem contrariis occurrere soluendo, atque eleuando debet: quod si aduersa causa multiplex sit; ante contrariis; ut fecit Callistratus in Messeniaca concione; iis enim, quæ dicturi erant, sublati; tum ita ipse dixit: qui uero posteriore loco dicit, prius contra aduersarij oratione dicere soluendo, & syllogismum opponendo debet; & maxime, si approbata sint; ut enim hominem, qui in crimen ante uocatus sit, animus non recipit; sic neque orationem; si aduersarius bene dixisse putetur: oportet igitur locum futurae orationi in auditore parare: fiet autem, si remoueris: itaq; aut contra omnia; aut quæ maxima; aut quæ approbata sunt; aut facile redargui possunt pugnando; ita suis ipsius fides est comparanda; *Deabus primum socius ero; ego enim Iunonem:* in his, quod insulsissimum est, primum attigit. Ac de fide quidem hæc.

AD MORES autem: quoniam non nulla de semetipso dicere aut inuidiam, aut loquacitatem, aut obtrectionem habet; de alio uero aut conuitium, aut rusticitatem; alterum dicentem inducere debemus; quod Isocrates facit in Philippo, & in Antidosi; & quo modo uituperat Archilochus;

chilochus; quippe qui patrem de filia dicentem in Iambo facit; *Rerum insperata nulla est, nec iureiurando negari potest.* Et Charonem fabrum in Iambo, cuius principium est; *Non mihi Gygæ opes.* Et ut Sophocles Aemonē de Antigona apud patrem, perinde ac si alij loquerentur. Iam uero enthymemata etiam immutare, & interdum in sententias transferre conuenit; hoc pacto; *Prudentes passionēs facere oportet, cum prospera fortuna utuntur; sic enim optima conditione fuerint: enthymematice uero; Si enim cum passionēs commodissimæ sunt, ac optimam conditionem asserunt, tum pacisci oportet; profecto tum, cum prospera est fortuna, pacisci oportet.*

DE INTERROGATIONE uero, opportunum est eam adhibere in primis quidem cum unum asseruerit usque adeo, ut altero præterea interrogato, consequatur absurdum; ut Pericles Lamponem de initiis sacrorum Sospitæ sciscitatus est; cui cum ille diceret, non posse, qui non initiatus esset, audire, rogauit; an ipse nosset? aiente illo: at quo modo; cum non sis initiatus?

Secundo loco; cum unum quidem pateat, alterum uero interroganti dubium non sit; quin concessurus sit; cum enim

R unam

unam propositionem percontatus fuerit; quod patet, interrogare non convenit; sed conclusionem inferre; ut Socrates, cum Melitus negaret, ipsum Deos esse putare; dixit; num dæmonium aliquid affereret; assentiente autem illo; rogavit; non ne dæmones aut deorum filii, aut divinum aliquid sint? aiente illo; est igitur (inquit) qui Deorum filios esse putat; Deos autem nequaquam.

Præterea; quando futurum est, ut aut contraria, aut incredibilia cum dicere demonstraret.

Quarto autem loco; quando non licet, nisi sophistica responsione dissolvere; nam si ita responderit, esse, & non esse; aut hæc quidem, illa vero non; aut aliqua ex parte quidem, ex aliqua vero non; conturbantur, ut hesitantes; aliter autem tentare non oportet; nam si resisterit, victus esse existimatur; neque enim multa interrogare propter auditoris infirmitatem licet; quocirca enthymemata quàm maxime contrahere convenit.

Respondere autem oportet, ad ambigua quidem, oratione distinguendo, & non concise; ad ea vero, quæ contraria existimantur, statim cum responsione solutionem afferendo, priusquàm quod reliquum est

est interroget, aut syllogismo concludat; neque enim, quam in re ratio consistat, prospicere difficile est: uerum tam hoc, quam solutiones nobis intelligentur ex Topicis.

Et ei, qui concludit, si conclusionem interrogando confecerit; causam afferre; ut Sophocles rogatus à Pisandro, an idem ipse, quod alij præconsultores de quadringentis uiris constituendis censuisset; assensus est: quid uero? non ne hæc tibi nefaria esse uidebantur? assensus est: non ne igitur hæc tu nefaria commisisti? sane inquit; nō enim meliora alia suppetebant. Et Laco cum rationem de Ephorari in iudicio redderet; rogatus, an ipse alios iure perisse existimaret; assensus est: ille uero, non ne hæc tu cum illis decreuisti? & ille assensus est: non ne igitur iure & tu (inquit) peribis? minime uero (inquit) illi enim pecuniis acceptis hæc commiserunt; ego uero nequaquam; sed ex sententia: quocirca neque post conclusionem, neque conclusionem interrogare debemus; nisi multum ueritatis supersit.

DE RIDICULIS autem, quoniam usum quandam in contentionibus habere uidentur; & Gorgias aduersariorum feruore, risumque seriis discutiendum esse,

modestus

R 2 præ-

præcepit, & recte præcepit; quàm multa
 ridiculorum genera sint, in præceptis poe-
 tica dictum est: quorum unum quidem
 libero homini conuenit; alterum uero se-
 cus: id igitur, quod sibi aptum est, su-
 mat: est autem iocus scurrilitate libera-
 lior; ille enim sui causa ridiculum fingit;
 scurra uero alterius.

De peroratione.

PERORATIO uero quattuor in re-
 bus consumitur, tum ut auditorem erga se
 bene, erga aduersarium male constituat;
 tum ut amplificet, ac deprimat; tum ut in
 affectus auditorem impellat; tum demum,
 ut memoriam renouet. Etenim ita com-
 paratum natura est, ut postquam semetip-
 sum uerum, aduersarium falsum esse osten-
 derit; tum & laudet, & uituperet, & expo-
 liat: duorum autem alterum spectare oportet,
 aut se his bonum esse, aut simpliciter;
 illum uero his malum esse; aut simpliciter:
 unde uero tales constituere debeat, expo-
 siti loci sunt, ex quibus bonos, malosque
 conformare conueniat. Postquam uero
 demonstratum hoc fuerit, natura fert, ut
 augeat, aut extenuet; etenim facta con-
 stant oportet, si dicturus est, quanta sint;
 siquidem

siquidem corpora ex iis, quæ ante incrant,
 adaugentur: unde autem augere, ac exte-
 nare cõueniat, loci supra monstrati sunt.
 Vbi nero hæc & qualia, & quanta sint pa-
 tent; post hæc sequitur, ut auditorem in
 affectus impellat; hoc est ad misericordiã,
 & indignationem, & iram, & odium, &
 inuidiam, & contentionem: quorum etiã
 traditi loci sunt. Quamobrem reliquum
 est, ut quæ ante dicta sunt, in memoriam
 redigat: hoc autem ita facere conuenit,
 uti præcipiunt in procemiis; non recte ad-
 monentes; iubent enim, ut quo facile per-
 discantur, semel; atque iterum dicat: ue-
 rum ibi quidem exponenda res est, ne id
 lateat, de quo est iudicandum; hic uero,
 ex quibus est demonstrata; summatim.
 Principium autem ab eo sit; ea se, quæ pol-
 licitus fiterat, persoluisse; quamobrem &
 quæ, & ex quibus, aperiendum: ducitur
 autem ab aduersa collatione aduersarij:
 conferre uero oportet, aut quæcunque de
 eadem re ambo dixerunt; idque aut. è re-
 gione; *Atque hic quidem hac de re hæc*
ego uero hæc; & ex his. Aut à dissimula-
tione; ut; Hic enim hæc dixit; ego uero hæc.
Item; Quid fecisset, si hæc ostendisset, non
autem hæc? Aut ab interrogatione; Quid
non ostensum est? Aut sic; Quid iste tandem
ostendit?

262 ARIST. ART. RHET. L. III.
ostendit? Aut igitur ita; nempe à colla-
tione. Aut secundum naturam, prout
exposita sunt, quæ ab ipso, & rursus, si
libuerit, separatim quæ ab aduersario di-
cta sunt. Fini uero dissoluta dictio conue-
nit, ut peroratio sit, non oratio; *Dixi;*
audistis; tenetis; iudicare.

FINIS.

Errata

sic corrigito.

Pag. 57, uer. 2	multidini	multitudini
67,	25 parienda	pariendæ
89,	24 scriptam	non scriptam
113,	19 ni primis	in primis
ibidem,	boni	boni
199,	12 neccisssem	necessitatem.

The first of these is the fact that the
 number of people who are employed in the
 service of the Government is increasing
 rapidly. This is due to the fact that the
 Government is expanding its activities in
 many fields, and is therefore requiring
 more and more people to work for it.
 This is a very important fact, and it
 is one which should be kept in mind
 by all who are interested in the
 future of the country.

2. THE FUTURE

The Future of the Country

1. The future of the country is bright.	2. The future of the country is bright.	3. The future of the country is bright.
4. The future of the country is bright.	5. The future of the country is bright.	6. The future of the country is bright.
7. The future of the country is bright.	8. The future of the country is bright.	9. The future of the country is bright.
10. The future of the country is bright.	11. The future of the country is bright.	12. The future of the country is bright.

Consentini

(Jean Cobar)